

עומקא דפרשה

מגילת אסתר

בס"ד ערב שבת זכור תשע"ב

קריאת המגילה ביום
הגרא"י ברזל שליט"א

תוקפה של מגילה
הגר"מ קסלר שליט"א

איש יהודי - שמו ושמותו
הגר"א פרידמן שליט"א

- חותם של טיט ושל דם
- הרחקת נדה אצל אחשוורוש
- בישול אסתר לצורך נכרי
- זרע היהודים - סיבה לנפילה
- ברוך מרדכי וגם הרבונה
- וגם הרבונה זכור לטוב
- נגיעה במגילת אסתר
- מובטלן ת"ת לקריאת מגילה
- סעודת ליל פורים
- עיקר קריאת מגילה
- הישועה בזכות דרישת הטוב
- תקנת מתנות לאביונים
- הנס הצלה או נקמה

- מרבית בשמחה
- ניסים הנסתרים
- הנצחון על המן מחר
- התוספת במה שכתב מרדכי
- שבחו של אחשוורוש
- רפואה למכה בהריגת ושתי
- הציפיה לישועה של מרדכי
- הסתרת אסתר את עמה
- איסור התגרות ברשעים
- כעסו של המן על מרדכי
- הגזירה על הקטנים
- ויסר המלך את טבעתו

פניני המגילה

עמ' 18-24

ונהייתה לו לפח ולמוקש	הסעודה וההשתחואה לצלם	אסתר אשת מרדכי	המולך מעצמו
הכבוד שניתן למרדכי	השתדלות מול רחוניות	רמזי בגתן ותרש	הזמנת חיל פרס ומדי
עצין עצה ועץ	גדולת מרדכי ופרשת הכסף	מה מרגיז את המן	מה הם הכלים השונים
ושלם לבו	המן - עולם של מקרים	תל וחרין	כבוד לישראל להחטיאם
אורה - זו תורה שבע"פ	הסתכנות כדי להציל אחרים	בין העמים ומשלוח מנות	מאמר המלך
"גם" הרבונא זכור לטוב	תפילת רבים ולימוד תשב"ר	הסרת הטבעת לפני ההסכמה	רמזי שם השם במגילה
איך הותר בית המן למרדכי	גדר האונס והרצון באסתר	תליית המן בט"ז או ב"ז	עצת ממוכן
ונהפוך - גילוי ההשגחה	מרדכי שלא גירש את אסתר	משלוח הספרים מעצמם	עונש ושתי
בבייה לא שלחו ידם	העברה ומעבר	גזירת המן באדר שני	מקרא מגילה עדיף
תקנת מוקפים - נס מיוחד	דחיפות התענית כפסח	הגזירה והאכילה	עונש ושתי מדה כנגד מדה
תליית בני המן בכלל עונשו	מהירות הישועה	האכילה בגזירה	יפת תואר - במצוות

מלחמתה של תורה

כ"ו תירוצים לקושיא דפר' זכור
עמ' 30-31

ימי פורים

ליקוט ניסי המגילה
עמ' 25-28

שער הצייון

צייונים בהלכה בפס' המגילה
עמ' 16-17

תוקפה של מגילה

מורנו המרא דאתרא הגר"מ קסלר שליט"א

הרי שרש"י מבאר שלדעת ר"מ בעי' לקרוא מגילה מתחילתה ועד סופה משום שכולה תוקפו של אחשורוש, וא"כ י"ל לפי"ז דלדעת ר"מ כל המגילה היא פרק אחד שענינו תוקפו של אחשורוש, אולם רש"י במגילת אסתר ט' כ"ט מפרש 'את כל תוקף', תוקפו של נס של אחשורוש ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר עכ"ל. הרי משמע שהמגילה מתחלקת לכמה חלקים ובהם תוקפו של נס, תוקפו של אחשורוש, תוקפו של המן מרדכי ואסתר, וא"כ י"ל דיש להחשיב כ"א מהם כפרק בפנ"ע ויתכן שגם לר"מ הדבר כן וכמש"נ, ואז נמצא שגם לר"מ המגילה נחלקת לכמה פרקים וכמש"כ המהרש"ק.

והנה יש לעיין למה מוזכר ענין 'כל תוקף' [שכפי המבואר בדברי ר' יוחנן הוא ענין עיקרי במגילה], דוקא בכתיבת אסתר הלא מרדכי כבר כתב המגילה כמות שהיא מקודם, כדכתיב בפס"ו כ' ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וגו', ופירש"י 'היא המגילה הזאת כמות שהיא' ומכיון שהמגילה כמות שהיא בידינו נכתבה כבר ע"י מרדכי למה לא מוזכר שם שמרדכי כ' את 'כל תוקף', וענין תוקף המגילה מוזכר דוקא בכתיבת אסתר בשנה השנית, והנה כבר ביאר מרן הגרי"ז זצ"ל בספרו דבמגילת אסתר נאמרו שני דיני כתיבה, כתיבת מגילה כדי לצאת בה י"ח קריאת המגילה, ודין כתיבה בתורת כתבי הקודש, וביאר שם בדעת רש"י דכתיבת המגילה בתורת כתבי הקודש היתה ע"י אנשי כנה"ג רק לאחר שבאו לארץ משום שלא ניתנה נבואה להכתב בחור"ל, אבל כתיבת המגילה כדי לצאת בה י"ח קריאת מגילה היתה בשנה השנית כדאי' בסדר עולם שנאמר 'ותכתוב אסתר', ויש לדקדק דהסדר עולם מביא דוקא את הפסוק ד'ותכתוב אסתר' ולא הביא את הפסוק ו'יכתוב מרדכי', וצ"ל דכתיבת מרדכי לא היה בה עדיין תורת כתיבת מגילה כלל ואפי' לא כדי לצאת בה י"ח, וכמו שמשמע מרש"י במגילה ז' א', דשלחה להם אסתר לחכמים קבועי לדורות, פי' 'בשנה שנייה, לקובעה עליהם חובה ליום טוב ולקרייה להיות לי לשם', הרי דבשנה ראשונה כשכתב מרדכי את המגילה עדיין לא נתקנה כלל מצות קריאה ולכן הוצרכה אסתר לכותבה שנית בתורת מגילה לצאת בה י"ח, יעויין בס' רנת יצחק על מגילת אסתר, ומדויק היטב לפי"ז הא דאמר' בגמ' מגילה י"ט דילפי' שבעי' שתהא כתובה על הספר ובדיו מגז"ש כתיבה כתיבה, דכתיב הכא 'ותכתוב אסתר המלכה' וכתבי התם 'ויאמר להם ברוך וגו' ואני כותב על הספר בדיו', הרי שילפי' גז"ש כתיבה כתיבה מ'ותכתוב אסתר' ולא מ'יכתוב מרדכי' שכתוב קודם, והטעם הוא משום שכתבת מרדכי לא היה בה דין ותורת כתיבת מגילה לצאת בה י"ח, ומבואר היטב לפי"ז אמאי כתיב ענין 'וכל תוקף' בכתיבת אסתר דוקא, דזה פשוט שדין בין הפרקים שנאמר במגילה תלוי בעצם וצורת כתיבתה, שרק אם ניתנה המגילה להכתב פרקים פרקים אז שייך הדין דבין הפרקים אבל אילו לא היתה המגילה ניתנת מלכתחיל להכתב פרקים פרקים לא שייך כלל דין דבין הפרקים במגילה, דהקריאה היא כפי הצורה שנכתבה, ולשם כך הוצרכה אסתר לכתוב את כל תוקף שהוא דין בכתיבת המגילה לכתוב בה תוקף הנס שזוהו עיקר המגילה, אלא שיש לפרש את הפסוק "כל תוקף" בשני אופנים, האופן הא' שכונת הפסוק שאסתר כתבה את כל תוקפו של אחשורוש דהיינו מתחילת המגילה עד סופה וכמו שפירש רש"י במגילה, ואז כל המגילה כולה נכתבה פרק א' שכולה ענין תוקפו של אחשורוש, ואפשר לפרש ג"כ שכונת הפסוק 'כל תוקף' היינו כל מיני תוקף שארעו, תוקפו של אחשורוש, ותוקף מרדכי, ואסתר, והמן, ותוקפו של נס, וכמו שפרש"י במגילת אסתר, וא"כ בכתיבת כל אותם מיני תוקף נעשית המגילה פרקים פרקים, וא"כ י"ל דדעת המחבר דמכיון שקיי"ל להל' כר"מ שבעי' לקרוא את כולה ופירש"י במגילה דהוא משום דכל המגילה כולה היא מענין תוקפו של אחשורוש מתחילתה ועד סופה, נמצא שלהל' ליכא במגילה פרקים בכלל, ושפיר פסק המחבר שאסור לשוח בה בכל מקום שהוא, והא דאי' בגמ' ברכות דבמגילה איכא פרקים זהו דוקא לר' יהודה ור' יוסי ורשב"י וכש"כ.

והכתב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תוקף (ט, כט)

כתב המשנ"ב בס' תרצ"ב ס"ק ט' דמותר לשאול שאילת שלום בקריאת המגילה בין הפרקים כפי הכללים שנאמרו בס' ס"ו לגבי ק"ש, ובשעה"צ ס"ק י"ג הביא דעת המהרש"ק דבין הפרקים דמגילה הם בין תחילתה ל'איש יהודי', ובין 'איש יהודי' ל'בלילה ההוא', ומקור דברי המהרש"ק הוא במתני' מגילה י"ט. דנחלקו שם מהיכן קורא אדם את המגילה, ר"מ אומר קורא את כולה, ר' יהודה אומר מ'איש יהודי', ור' יוסי אומר מ'אחר הדברים האלה', ובברייתא שם אי' דרשב"י אומר מ'בלילה ההוא', וסובר המהרש"ק שאלו הם פרקי המגילה, ובאותם פרקים מותר לשאול מפני הכבוד.

ועצם הדין הפסק דבין הפרקים במגילה מבואר בגמ' ברכות י"ד, בעא מיניה אחי תנא דבי רבי חייא מרבי חייא בהלל ובמגילה מהו שיפסיק מי אמרין ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא או"ד פרסומי ניסא עדיף, א"ל פוסק ואין בכך כלום, ונחלקו הראשונים לענין מגילה, דדעת הראב"ה וכו' שכן הוא ג"כ דעת הר"ח בתענית יעו"ש וכו' דעת המאירי דכללי הל' הפסק שנאמרו בק"ש נאמרו ג"כ בקריאת המגילה, אבל דעת העיטור הובא בטור שמוותר לשוח בקריאת המגילה בכל ענין [דס"ל כשי' הראשונים דהאיסור להפסיק בהלל ובמגילה הוא משום הברכה, וכיון שהברכה שלאחריה במגילה אינה מן הדין אלא ממנהגא לכן מותר להפסיק. ויעו"ב נבוב"י ק' סי' מ"א מש"כ לבאר הסוגיא עפ"י העיטור], והטור והרשב"א חולקים וס"ל דאסור לשוח במגילה יעו"ש.

והנה המחבר סתם וכו' בסעי' ב' ז"ל, אין לשוח בעוד שקורין אותה עכ"ל, הרי כ' שאסור לשוח בקריאת המגילה אבל לא כ' דבין הפרקים מותר לשאול מפני הכבוד כמש"כ בס' ס"ו לגבי ק"ש ובס' תכ"ב לגבי הל' יעו"ש, וצ"ע אמאי השמיט דין זה דבין הפרקים במגילה, [ובדעת הרמב"ם שלא הביא כלל דין זה דשיחה בקריאת המגילה, יתכן שסי' כהעיטור דמותר לשוח בקריאת המגילה דס"ל דהאיסור שיחה תלוי בברכה וכמו שכ' הרמב"ם בפ"ג מהל' חנוכה הל' ט' לגבי הלל, שחלוק הלל בימים שגומרים בהם את הלל שאז מותר להפסיק בין הפרקים, לבין ימים שאין גומרין בהם את הלל שפוסק אפי' באמצע, וביאר הה"מ דלדעת הרמב"ם פוסק לכל דבר ויעו"ב בלח"מ שם].

ומצאנו כבר בחי' התשב"ץ עמ"ס ברכות [שנדפס מכ"י ע"י הגרד"צ הילמן זצ"ל] כדברי המהרש"ק, שבין הפרקים דמגילה היינו אותם מקומות שמתחילים לקרוא בהן לדעת כאו"א מהתנאים במתני', אולם נסתפק שם התשב"ץ דשמה כיון שקיי"ל כר"מ שקורא את כולה א"כ להל' כל המגילה כולה נחשבת פרק א', ונראה לבאר ספקו של התשב"ץ, האם לדעת ר"מ כל המגילה נחשבת לפרק א' או"ד שגם לר"מ המגילה נכתבה פרקים פרקים וכמו לדעת ר' יהודה ור' יוסי ורשב"י, ולא בא ר"מ לומר אלא שצריך להתחיל מתחיל, דהנה אי' בגמ' מגילה שם, א"ר יוחנן וכולן מקרא א' דרשו, 'ותכתב אסתר המלכה ומרדכי היהודי את כל תוקף', מד"א כולה, תוקפו של אחשורוש, ומד"א מאיש יהודי, תוקפו של מרדכי, ומ"ד מאחר הדברים האלה תוקפו של המן, ומ"ד מבליה ההוא תוקפו של נס, מבואר בדברי ר' יוחנן שילפי' מהפסוק שיש קפידיא להזכיר תוקף המאורע שאירע שם והוא עיקר המגילה אלא שנחלקו התנאים מהו אותו 'תוקף' האם תוקפו של אחשורוש, או תוקפו של מרדכי, או תוקפו של המן, או תוקפו של הנס, נ"מ, מהיכן צריך להתחיל, ויש להסתפק לדעת ר"מ 'שכל תוקף' היינו תוקפו של אחשורוש האם איש יהודי או אחר הדברים האלה או בלילה ההוא נחשבים כ"א ג"כ תוקף המגילה או נימא שלדברי ר"מ כל המגילה מתחילתה ועד סופה נקראת כולה תוקפו של אחשורוש, והנה כ' רש"י שם ד"ה תוקפו של אחשורוש ז"ל, ומתחילתה היא מדברת בתוקפו עד סופה עכ"ל,

הגאון רבי אברהם יצחק ברזל - ר"י מיר ברנפולד

והימים האלה נזכרים ונעשים (ט, כח)

איתא במגילה ד, ואריב"ל חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר אלקי אקרא יומם ולא תענה לילה ולא דומיה לי. ומפרש"י ולשנותה ביום, זכר לנס שהיו צועקים בימי צרתן יומם ולילה, וזה שמביא מדכתי' אלקי אקרא יומם וכו'. ובהמשך הגמ' סבר מינה למיקרי בלילה ולמתני מתנ' דידה ביממא (שזה הפירוש בלשנותה ללמוד המשניות במס' מגילה). א"ל ר' ירמיה לדידי מפרשא לי מיניה דר"ח בר אבא כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתנייה, דהיינו דאת המגילה עצמה שקרא בלילה חייב לחזור ולשנותה ביום. איתמר נמי א"ר חלבו א"ר הונא אמר עולא ביראה חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה בלילה ולשנותה ביום שנא' למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלקי לעולם אודך.

והנה צ"ע מה מביאה הגמ' מהא דר' חלבו, והא גם ר' חלבו נקט להאי לישנא דחייב אדם לשנותה, וא"כ מאי ראייה, דהא גם בדברי ר' חלבו שייך להסתפק כנ"ל. ולא מסתבר דמביאים ראייה לעצם הדין דחייב לקרות ולשנות, דאטו יביאו ראייה לריב"ל מאמורא אחר.

והנה יל"ע מה היתה ההו"א דלשנותה ביום המכוון ללימוד המשניות. ונראה דבאמת בקריאת המגילה איכא ב' ענינים, א. פרסום הנס, וכלשון הגמ' דף יח. מצות קריאה ופרסומי ניסא, [וכן בדף ה. דמגילה בזמנה נקראת אפילו ביחיד דאיכא פרסומי ניסא. ובדף ג: היה צד דקריאת המגילה דוחה מת מצוה משום פרסומי ניסא], ב. הלל והודאה כדאיתא בדף י"ד ע"א קריאתה זו הלילא. ואמנם הלל דפורים אינו הלל מחמת היום כמו ביו"ט אלא הלל מחמת היום וכהלל דליל פסח, כדאמר'י במ' דילפי' מהלל דפסח דהוא הלל מחמת הנס, והלל זה שייך לאמרו גם בלילה (ועל' טורי אבן ואכמ"ל). ומשו"ה בהו"א סברוה דהמצוה לשנותה ביום אינה משום הלל דהא הלל בפעם א' יצא, וכמו הלל דליל פסח דבו יוצאים יד"ח הלל דהודאה ופרסום הנס, וה"נ כשקרא המגילה בלילה, ויש בזה הלל הרי ידעא יד"ח מצות הלל. ומהיכי תיתי לקרוא הלל פעם שניה, ואם יש חיוב לקרוא שוב הרי זה משום פרסומי ניסא דמצד זה איכא מצוה להרבות עוד ועוד, ולכן בזה - היינו במצוה להרבות בפרסום הנס א"צ דוקא לקרות המגילה, דבלימוד המשניות דמגילה איכא נמי לפרסומא דניסא, וכדאיתא ברמב"ם פ"א ממגילה ה"ג דאם חל זמן קריאתה בשבת מקדימין וכו' ושואלין ודורשין בהלכות פורים באותה השבת כדי להזכיר שהוא פורים, ומבואר כנ"ל, דיש בלימוד הל' הפורים משום פרסום הנס. וראיתי בקונטרס של הגר"ח טורצ'ין זצ"ל דכ' דענין לשנות את המשניות ביום הוא משום פרסומי ניסא. [ועל' בראב"ד ובר"ש בתו"כ ר"פ בחוקותי דלשנות הלכות מגילה מקיימים מצות זכירה דמעשה עמלק]. וע"ז חידשו בגמ' דבאמת יש מצוה לקרות את המגילה גם ביום, כלומר, דאף מצד הלל איכא מצוה לקרות גם ביום, וממילא לא יצא יד"ח בלימוד המשניות כ"א בקריאת המגילה.

והשתא מובן היטב מה דהביאו בגמ' איתמר נמי מדברי ר' חלבו דאמר חייב אדם לקרות ולשנות ביום, שנא' למען יזמרך כבוד ולא ידום, דמהך קרא שהביא ר' חלבו משמע דמדבר על מצות ההלל שיש במגילה, דאילו בפסוק דריב"ל דאלקי אקרא וכו' התם מיירי במה שזעקו ונתענו, וא"כ מהתם יש ללמוד רק על מצות פרסומי ניסא שהיו בצרה יומם ולילה, וכד' רש"י דלשנותה ביום הוא זכר לנס שהיו צועקים יומם ולילה, אכן לפי"ז היה ניתן לקיים המצוה בלימוד המשניות ביום, ולזה הביאו ראייה מר' חלבו דסמך דבריו על מקרא דהלל וכדכתי' למען יזמרך כבוד, דמהתם לפי' החלק של מצות הלל שבמגילה, וכמו שכתב רש"י והאי קרא במזמור ארוממך ה' כי דליתני דרשינן בפסיקתא במרדכי ואסתור וכו' וקריאת המגילה שבח הוא שמפרסמין את הנס והכל מקלסין להקב"ה, ובפסוק הזה כתוב דמצוה לזמר ביום ובלילה, וזה מתקיים בקריאת המגילה, הרי דגם משום מצות ההלל שיש בקריאת המגילה יש לשנותה ביום וממילא זה מתקיים בקריאת המגילה דוקא.

ועל' ברש"י דכ' יזמרך כבוד - ביום, ולא ידום - בלילה וכו', ויש לדייק מדוע הקדים היום לפני הלילה, וגם היכן מרומז זה בפסוק. אלא מכיון דכאן מבואר מצות קריאת המגילה מדין ההלל וכשנ"ת, ועיקר מצות הלל הוא ביום ולכן כ' יזמרך כבוד ביום, ולא ידום בלילה.

אמנם בעיקר דברי הגמ' צ"ב, מדוע אריב"ל בלשון זה "דלשנותה" ביום, דאפשר לטעות ולהבין דמיירי בלימוד משניות, ומדוע לא אמר בפירוש מצוה לקרות המגילה בלילה וביום. וכן הוא בלשון הרמב"ם פ"א ממגילה ומצוה לקרותה בלילה

הג"ר אברהם פרידמן - משגיח דשיבת אמרי צבי

איש יהודי היה בשושן הבריה (בה)

במגילה מוזכר כמה פעמים "איש יהודי", "לך כנוס את כל היהודים", "ליהודים היתה אורה". מהי שייכותם של מרדכי וישראל דוקא לשם הזה?

גמ' סוטה לו ע"ב "אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא יוסף שקידש שם שמים בסתר הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא".

ברש"י: "בסתר - שנתייחד עם הערוה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו: יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא - על הים כדלקמן: [שקפץ שבטו של יהודה, נחשון תחילה לים].

התגברות על מידות ותאוות ופחד טבעי מתוך רצון לעשות רצון שמים וק"ו אם נעשה הדבר לעיני רבים מוכח את האדם שיקרא באותיות שמו של הקב"ה, שהרי את כל היותו מבטל אליו ית'.

בב"ר, פרשת ויחי פרשה צ"ח ו', 'יהודה אתה יודוך אחיך' - "יהיו כל אחיך נקראים על שמך - אין אדם אומר ראובני אנא, שמעוני אנא, אלא יהודי אנא". ואיתא בתוספתא ברכות פ"ד טז: "מפני מה זכה יהודה למלכות - מפני שהודה במעשה תמר".

הודה ולא בוש ואמר לתמר 'צדקה ממני' בפרהסיא, וזכה לכל האותיות משמו של הקב"ה - כיון שקבל עלבון ברבים, ומסר את עצמו עבור רצון ד'. משמעות ה-ד' בשמו, שעשה עצמו דל ונכנע.

בספר "מחשבה ומוסר", לר' הלל ויטקינד זצ"ל, ביאר שיהודה - כל שאיפתו היתה להכיר באלוקיו ולהודות לו ולהגיע לאמת, אפי' על חשבון בזיון בעוה"ז, וכך חיזק גם את בני ביתו. ולכן תמר הסכימה להשליך עצמה לכבשן האש - אם יהודה לא היה מודה מעצמו.

'יהודה' - כל אחיו נקראים 'יהודים', כיון שהם מזדהים עם אהבתו לאמת ומוכנים להקריב עבור זאת ועושים עצמם דלים ונכנעים בפני רצון ה' - וזה המאחד בין יוצאי חלציו ולכן נקראים בשם 'יהודים'.

במדבר אס"ו ר' ב': "איש יהודי היה בשושן הבירה" - למה נקרא שמו יהודי והלא ימיני הוא וכו' וי"א שהיה שקול כאברהם בדורו מה אברהם אבינו מסר את עצמו לתוך כבשן האש והחזיר והכיר לבריות גדולתו של הקב"ה, הה"ד (בראשית י"ב) 'זאת הנפש אשר עשו בחרן', אף מרדכי בימיו הכירו הבריות גדולתו של הקב"ה, הה"ד (אסתר ח ז) 'ורבים מעמי הארץ מתייהדים'. וייחד שמו של הקב"ה וקדשו, ולפיכך נקרא יהודי דכתיב איש יהודי אל תקרי יהודי אלא יחידי".

מרדכי - בזמנו הכירו הבריות גדולתו של הקב"ה, שכתוב "ורבים מעמי הארץ מתייהדים". פירש הע"ף יוסף, אין הפשט שמחמת הפחד נתגיירו, אלא כמו שאברהם אבינו מתוך מסירות נפש לכבשן האש ועמידה בנסיין לימד לבריות אמנותו של הקב"ה, כך מרדכי נסתכן שלא השתחוה להמן ולימדם יר"ש לפחד מד'. כמו שהיהודים מפחדים מגדולתו של הד', כי נפל פחד היהודים עליהם, הפחד שהיה ליהודים מפני גדולתו של ה' - נפל גם על הגויים המתייהדים.

בתרגום ב' ה', כתב 'איש יהודי' - גבר חסידא ומודה ומצלי קדם אלוהא על עמיה" - זוהי התכונה המאפיינת איש יהודי, שמודה ומכיר בחסדי ה' ומתפלל על עמו - שיש לו אחריות אף מבחינה רוחנית על עמו.

כזה היה מרדכי היהודי, כתכונותיו של יהודה, מקריב עצמו עבור האמת, ומקדש ש"ש בפני הבריות ומודה להקב"ה על טובותיו ודורש טוב לעמו. יעודו כולו עבור קיום רצון ד' בעולם, לכן נקרא כולו על שמו ית'.

כאשר מקיימים מצוות מתוך חיפוש האמת ועם נכונות למסירות מלאה לקיימן, מתוך שליטה עצמית והתגברות על המידות, כדרכם של אבותינו ששמו של הקב"ה משותף בשמם כדרך יוסף יהודה ומרדכי, שנקראו - יהודים: קיום מצוות אלו משאיר רושם בנפש המקיימן.

'ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר'. המצוות הן תורה ויו"ט, מילה ותפילין. אך הרושם שהם משאירות ב'יהודים' הם אורה ושמחה וששון ויקר. 'שימיני כחותם על לבך'. אומרים חז"ל 'כחותם' ולא החותם עצמו שמשאר ביד המלך, אך רושם חותמתו נשאר כ'אות' וכ'ברית' שמטביע על יהודים אמיתיים עם מסירות.

היום גם כן ניצבים בפני חרדה של מידת הדין ר"ל, אם זה סכנת חולי של גדול הדור, אם זו התנכלות לסגור את היכלי הישיבות הק', אם אלו הכנות למלחמה מבחוץ. וגדולה הסרת הטבעת, שצריכה לעורר חיפוש האמת בתכלית החיים וגישה מעמיקה בקיום המצוות.

בפרשת מטות ל"א, ב-ג', אמר משה רבינו לישראל צאו לנקום 'נקמת השם', ואילו הקב"ה אמר 'נקמת בני ישראל'. וביאר רש"י, דהפשט שהעומד כנגד ישראל כעומד כנגד הקב"ה.

הרב אברהם ישעיה פרידליס

בשנת שלוש למלכו עשה משתה (א,ג)

איתא במדרש (אסתר א, טו) א"ר שמואל בר אימי ד' דברים טובים היו באותו האיש [אחשורוש] עשה ג' שנים בלא כתר ובלא כסא, והמתין ד' שנים עד שמצא אשה ההוגנת לו, ולא היה עושה דבר עד שנמלך, וא"ר פנחס בכל מי שהיה עושה בו טובה היה כותבה, הה"ד וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי וגו'. ע"כ. ומש"כ שעשה ג' שנים בלא כתר ובלא כסא, עיי"ש בפ' העץ יוסף דהוא דרך ענוה שעד עתה לא לבש כתר מלכותו, ולא ישב על כסא מלכותו.

ויש לתמוה היאך משבחים החכמים לאחשורוש, והא לכאורה איכא בזה לאו דלא תחנם, וכדאיתא בגמ' (ע"ז כ.) לא תחנם – לא תתן להם חן. ועי' ברמב"ם (הל' ע"ז פ"י ה"ד) שכתב וכן אסור לספר בשבחן, ק"ו שיספר בשבח מעשיו. ע"כ. ועי' בספר החינוך (מצוה תכ"ו) שכתב ג"כ כע"ז. ובמנ"ח שם כ' דשיטת התוס' וש"ר דלאו זה נאמר על כל עובדי ע"ז, ולא רק גבי ז' עממים. וצ"ב.

ואפשר לבאר עפ"י מש"כ שם החינוך וז"ל: והעובר ע"ז ושיבח עובדי ע"ז ומעשיהם, וזלתי בענין שימצא שבח יתר מאד לאומתנו מתוך שבחם, עבר על לאו זה. ע"כ. כלומר דכאשר באומתנו יש שבח יתר שעולה במעלתו על שבחם של עובדי ע"ז, לית בזה איסור כשמשבחם. ולפי"ז נראה דהנה מצינו ברמב"ם (הל' מלכים פ"ב ה"ו) שביאר את ההנהגה הראויה הנצרכת למלך ישראל, וכתב שם וז"ל: ולא ינהוג גסות לב בישראל וכו', לעולם יתנהג בענוה יתירה, אין לנו גדול ממשה רבינו והרי הוא אומר ונחנו מה. עכת"ד. ומהא חזינן דמלך ישראל צריך להתנהג בענוה יתירה, ובודאי שהוא עולה במעלתו על מלך עכו"ם כאחשורוש. וכמו"כ י"ל כלפי שאר המעלות שנמנו שם וכגון ענין אשה הוגנת עיי"ש ברמב"ם (פ"ג ה"ו) שלא ירבה לו נשים כדי שלא יסור לבבו, ולפיכך דבקו הכתוב בתורה יותר משאר העם. ע"כ. ויש ללמוד מזה שעליו לישא אשה ההוגנת לו. ובענין להמלך תחילה עיי"ש ברמב"ם (פ"ב ה"ה) דהיה שואל במשפט האורים לפני ה'. וכן בענין של הכרת הטוב מי לנו גדול ממה רבינו שנמנע מלהכות היאור וכו' משום הכרת הטוב. וכיון שמלך ישראל עולה בדדרגתו על המלך אחשורוש לית לן בה.

עוד יתכן עפ"י החינוך שכוננת חז"ל לומר, שאע"פ שהדברים הטובים והמעלות הנ"ל שהיו באחשורוש יכלו לעמוד לו כזכות לצחון, ובפרט שלרשעים משלם הקב"ה שכרם בעוה"ז כדי להאבידם, מ"מ זכו ישראל וניצלו מגזירתו, ובכך חזינן גודל שבחם ומעלתם של ישראל.

ואכתי יש לדון בתי' אלו, דיש להסתפק במש"כ ספר החינוך דבמקום **שמתוך** שבחם בא לידי שבח ישראל מותר, האם זהו רק היכא דתוך כדי שמשבח הנכרים משבח להדיא גם את ישראל יותר, וכעין שמצינו בגמ' (ערכין טז.) לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו **שמתוך** טובתו בא לידי רעתו. ע"כ. וכ' שם רש"י (ד"ה בא לידי) שכשהוא מספר בטובתו הוא עצמו **אומר** חוץ ממידה רעה זו שבו, או אחרים אומרים. ע"כ. או דילמא דסגי במה דידיעין בעלמא דישראל משובחים יותר באותו ענין שמשבח הנכרים. וכן נראה ממש"כ – וזלתי בענין **שימצא** שבח יתר לאומתנו מתוך שבחם, כלומר דסגי במה שמצוי בעלמא שבח יתר לאומתנו באותו ענין שמשבחם.

עוד י"ל עפ"י המבואר בגמ' שם דהיא דמשבח הגוי כדי להודות להקב"ה אין בזה איסור, וכמו"כ הכא נראה שבזכות הדברים הטובים הנ"ל שהיו באחשורוש ניצל עם ישראל, וכגון מידת ענוה ונטילת עיצה שהיו בו הביאוהו להמלך תחילה, ועי"ז נהרגה ושתי, וכן מה שהמתין לאשה הוגנת דעי"ז מצא את אסתר, ומידת הכרת הטוב גרמה לגדולת מרדכי ומפלת המן, ואפשר שזו כוונת חז"ל במדרש כששבחו את אחשורוש.

עוד אפשר דחז"ל רק גילו מה דכתיב בקראי בתור גילוי מילתא, ומה שעולה מהפסוקים אופן הנהגת אחשורוש, ולא שבחוהו מעצמם, וכל האיסור הוא **לתת חן** דהיינו היכא שמשבח מעצמו. אך אכתי צ"ע דלכאורה היה מקום לפרש הנהגות אלו של אחשורוש לאידך גיסא ולצד השלילי, ולומר דכל כוונתו בהנהגותיו אלו היו לטובת עצמו, ועיי"ש בפ' העץ יוסף דלר"י שם הטעם שהמתין ג' שנים הוא כדי שתושלם מלאכת הכסא, ולא מחמת ענוה. ולר"נ הטעם שהמתין ג' שנים מחורבן ביהמ"ק עד שעשה המשתה, הוא משום דסבר דג' שנים היו חזקה לחורבן, ולכך אינו חושש למלכותו. וכעין שמצינו בגמ' (שבת לג.) כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן.

עוד יתכן דלאחר מיתתו של הגוי מותר לשבחו. ועי' באילת השחר עה"ת (פר' ואתחנן) שנסתפק בזה.

הרב מרדכי ש. אורדנטליך

לא על המלך לבדו עתה ושתי המלכה... (א, טז)

הנה בטענת ממוכן לפני המלך יש לבאר כמה נקודות. ועי"ז לראות כמה חסד ה' יש בהקדמת רפואה למכה ע"י הריגת ושתי. דהרי ממוכן מאד מאריך בהסברו לפני המלך מדוע צריך להעניש את ושתי, ואומר שהמלכה עותה על כל השרים והעמים, ואח"כ אומר כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להבזות בעליהן וכו' ואח"כ טוען דשרות פרס ומדי יאמרו זאת לשרי המלך, ואח"כ אומר שיהא מזה בזיון וקצף. ומוכח שזוהי טענה נוספת על כל מה שטען עד כה שטענה זו אמורה לשכנע את המלך להעניש את ושתי. ומה בעצם בטענה זו נוסף על מה שטען קודם?

והנה מבואר בפסוק הראשון שממוכן ואומר לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה, והיינו דהדעה המקובלת היתה שושתי עשתה מעשה נורא אבל רק **כלפי המלך**, ואם שייך לומר שראויה להעניש ע"ז, ה"ז מחמת שחטאה כלפי המלך. וממילא על חטא זה יש צדדים לכאן ולכאן, וכמש"כ במלבי"ם באחשורוש למרות חמתו עליה רצה לזכותה, דעל כל פשעים תכסה אהבה, וא"כ עם כמה שזה חטא כלפי המלך בלבד אי"ז מספיק לטעון למלך טענה זו בלבד שתעניש עי"ז.

ועי"ז בא ממוכן וסותר דעה זו ואומר לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה. דהיינו אי"ז חטא רק כלפי המלך, אלא זהו חטא כלפי כל העם כולו כי על השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש. דמעשה ושתי יוצר חטא כלפי כל מדינות המלך [ואי"ז חטא אישי כלפי המלך] וכאן מפרט ממוכן שמעשה ושתי למשפיע על ב' קבוצות בעם. א. כל השרים. ב. כל העמים, אשר בכל מדינות המלך. וב' קבוצות אלו שונים זה מזה דלכל א' מהן מעשה ושתי משפיע בצורה אחרת. וכאן מתחיל ממוכן מהקבוצה של כל העמים ואומר כי ייצא דבר המלכה על כל הנשים לבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשורוש אמר להביא את ושתי ולא באה. והיינו דהמון העם ילמדו מושתי שלא באה למרות פקודת המלך וכן הם ילמדו ממנה לבזות בעליהן שכל א' תבזה בעלה וממילא יתערער המצב בכל הבתים. ולעומת זאת, הקבוצה השניה שהיא השרים אי"ז עד כדי כך כמו כל המון העם, שהשרות אינם כאלו שילמדו מושתי לבזות בעליהן. [דס"ס המה חשובים ומתורבתים ולא ילמדו ממעשה א' של ושתי על עצמם] אבל הבעיה אצלם לא פחות מהקבוצה הראשונה, משום דאצלם תאמרנה שרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה – לכל שרי המלך והיינו שהם יספרו לבעליהם את עצם המעשה, ואו אז יהא לך בזיון וקצף, ולא שהם ילמדו מושתי לבזות בעליהן, אלא עצם הסיפור שיספרו השרות לשרים זה יהווה בזיון וקצף, שקבוצה חשובה כזאת בעם מדברת על כו' שקרה לך עם ושתי.

וזוהו שטוען ממוכן דמ"נ למלך יש בעיה גדולה בעקבות מעשה ושתי, גם מצד ההמון שילמד מושתי, ומצד שני אצל השרים דעצם זה שישוחחו בענין זה יש בזה בזיון וקצף, [ובעצם ממוכן הפך את הסדר כמבואר במדרש רבה שהיה צריך להקדים את טענתו שהיום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי, שהם שהיו במשתה שמעו באוזניהם שהיו באותו מעמד. לעומת שאר הנשים שלא היו באותו מעמד דהם ישמעו מאלו שהיו, והפך הסדר אליבא במ"ד שם במדרש שלא הזמינה ושתי את אשתו של ממוכן לסעודת הנשים עיי"ש].

ולפי"ז מדויק מדוע טענה זו דכדי בזיון וקצף מזכיר אצל הקבוצה השניה של השרות שיאמרו לשרים וטענה זו אמורה לכאן' לשכנע את המלך יותר מבראשונה, שהרי מעשה זה יותר בזיון לכבוד המלכות בזה שהשרים שומעים מנשותיהם מעשה זה של ושתי, וד"ז הופך לשיחת היום אצל השרים והשרות.

וכן לפי"ז א"ש מה שממוכן ממשיך ואומר אם על המלך טוב וכו' ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן למגדול ועד קטן. והיינו דממוכן אומר למלך דלפי כ"ז יהא כעת למלך ריוח עצום והוא דכל הנשים יתנו יקר לבעליהן ובאיזה נשים מיירי. למגדול ועד קטן, וכאן חוזר ממוכן על תוכן דבריו דהריוח יהא אצל ב' הקבוצות הנ"ל, וזהו שאומר למגדול ועד קטן, גם הגדולים שהם השרים וגם הפחותים מהם כל המון העם ולפי"ז מובן עוד מדוע כ' אח"כ ויטב הדבר לפני המלך **והשרים** שגם השרים השתכנעו והסכימו לממוכן, שהרי ירויחו שהנשים יתנו להם יקר רב יותר. ואפ"ל עוד דכיון דכולם יתנו יקר לבעליהן בעקבות הריגת ושתי, הרי כל הציבור ירויח מכך, וממילא תגדל עי"ז השפעת המלך עליהם שכל א' יודע שכמ' שהוא שורר בביתו ונותנים לו יקר זהו מחמת דבר המלכות וא"כ אתה המלך תרויח שגזרותיך תמיד יתקבלו שהרי בזכותך הם שוררים בביתם. וחזינן מ"ת גודל חסד ה' שהקדים רפואה למכה בהריגת ושתי ע"י עצת ממוכן בניגוד לדעת כולם כולל המלך וכו"ל.

אֲשֶׁר הִגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם הַגְּלָה אֲשֶׁר הִגְלָתָהּ... (ב, ו)

כתב הגר"א דכתיב ג"פ אשר הגלה יהודים חזקת ארץ ישראל עליו שבכל פעם חזר לירושלים והיה נגלה ג"פ ע"ש. והנה כבר כתבו הגר"א והיוסף לקח בתחילת המגילה, שבכל פסוק ופסוק המגילה בא לספר גודל הנס וא"כ צריכים לתת את הדעת מה זה ועל מה זה נכתב פסוק זה במגילה הלזו.

והנה ידועים דברי חז"ל (מגילה יא:): שאחשורוש חשב וטעה שהשתא תו לא מיפרק ולכן הוציא הכלים מכלים שונים – כלי בית מקדשנו ותפארתנו ובגדי כה"ג וזה גם היה מכוונת המשתה (כמדומה שראיתי כן בשם דרשות החת"ס) להראות ולהודיע שיתייאשו מן הגאולה – כבר עבר זמנו. והוציא כל טוב עוה"ז כפי שמונה הפסוקים באריכות ועי' פי' הגר"א סוף פס' ו' [ואגב כתב שם דבר נפלא שהפסוק מאריך בזה להראות מעלת הצדיקים לעוה"ב שיפה שעה א' בעוה"ב מכל חיי עוה"ז... אמר לנו הכתוב גודל עוה"ז שיה' לנו להבין מה את העוה"ב]. והיו אומרים ליהודים במשתה "יכול אלקיכם לעשות לכם סעודה כזו לעתי"ל" (ילקו"ש אסתר פרק א' רמז תתרמח). ורצה בזה להראות שאין יותר מזה! תתיאשו מן הגאולה, תשכח מן עוה"ב. כאן נמצא הכל – זה הכל אצלי כפי שעניינים רואות. תהנו מהכל ותראו שאין יותר מזה! עפרה לפומיה.

ומאד יתכן לומר שזה בא בעקבות שבאמת התייאשו עד כדי שחשבו שהופר כל הברית בינינו לבין הקב"ה חלילה ובאו ליחזקאל הנביא ושאלו אותו רבינו יחזקאל עבד שגרשו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש להם זה על זה (סנהדרין קח וילקו"ש יחזקאל פרק כ') והוא ענה מה שענה. ועכ"פ חזינו שבאמת התייאשו מן הגאולה, מן האפשרות לחזור לאותו קשר ודביקות בו ית' שזכינו לה בהיותנו על אדמתנו והשכינה שורה בינינו בגילוי בבית מקדשנו. ויתכן לומר עוד שכאן מונח התביעה הגדולה שנתחייבו כליה מחמת שנהנו מסעודתו של אותו רשע, היות שכל עיקר הסעודה היה להראות שלא יהיה עוד גאולה ולנתק התחתונים והעליונים לגמרי, וא"כ אפי' תימא שאין תביעה גדולה שהשתתפו בסעודה שהרגישו עצמם מוכרחים (הגם שמרדכי צוה לא ללכת) אבל איך נהנו מכזה סעודה, מכזה חילול ה'! לכאן זה מראה עד כמה באמת התייאשו מן הגאולה.

ולפי"ז י"ל שכאן באה המגילה לומר איך שהכין הקב"ה הרפואה למכה והביא אחשורוש לשטות כזו שהעביר עיר הבירה לשושן בשביל כסא, והכל כי איש יהודי היה בשושן, ששם נמצא מי שעתיד להיות הגואל. ומבאר הפסוקים תכונותיו שמחמתם היה ראוי להיות הגואל. א. כח תפילה כמו שדרשו חז"ל כל שמותיו וע"ע בפ' הגר"א ובסוף ספר קיימו וקבלו. וכאן מונה הפסוק עוד טעם שהיה גולה וחזרו וגולה שהיה תמיד מצפה לישועה בכל הכח. ובתרגום (ב: ה) משמע שיעקר כח תפילותיו דיליה היה שהיה מתפלל עבור ישועתן של ישראל. דכיון שבזה נכשלו הגואל היה צ"ל א' שהיה מצפה לישועה בכל לבו ולכן היה ראוי שהגאולה תהיה ע"י מרדכי.

ושמעתי להוסיף בזה דהנה מצינו שהמן הגיע לבית המדרש ושאל התינוקות במה עוסקים וענו לו בהלכות קמיצת העומר ולבסוף אמר מלא קומצא דידכו דחי' אלפים ככר כסף דידי. ושמעתי מידידי ר' ש. ראקווי נ"י לבאר שהמן סבר שכלל ישראל כבר מנותקים מן השרש ואין להם מה לקוות וכדסבר אחשורוש (וביתר שאת) אולם כשראה שעוסקים בהלכות השייכות בזמן המקדש רפו ידיו, אם עדיין במצב כזה הגלות כשגזרת להשמיד להרוג ולאבד חופץ על ראשם ועוד לא נתייאשו, הם עוד לומדים וחושבים איך יהיה בזמן שיבנה ביהמ"ק, א"כ הבין המן שהוא לא יצליח להתגבר עליהם וכבר נדחו' אלפים ככר כסף שלו, ולפי דרכינו כאן באמת נמצא התיקון לחטא שלהם שחזרו וציפו לגאולה, להגלות כבוד שמים בבריא תחת אשר התייאשו ממנו מקודם.

וידוע גודל מעלת תפלת יום הפורים וראוי לנו ללכת בדרך מרדכי לנצל יום זה להתפלל מעומק הלב שהקב"ה יושיע אותנו תשועת עולמים וימלוך על כל העולם כולו בכבודו בב"א!

אֵין אֶסְתֵּר מַגֵּדַת מוֹלַדְתָּהּ וְאֵת עַמָּהּ (ב, כ)

יש לתמוה כיצד הצליחה אסתר להסתיר את עמה ומולדתה. הלא בודאי היה הנושא המדובר בכל העולם שנבחרה מלכה חדשה למלך אחשורוש ובודאי שהשאלה הבאה היא מאיזה עם היא, ומכיון שעד אז היא לא התחבאה ודאי שהיו רבים שהכירו אותה, ואיך לא התפרסם שהיא יהודיה, וביותר קשה מכיון שהיא הגיעה משושן הבירה, בנקל אפשר לברר היכן היא גרה ומאיזה איזור היא, ולדעת מאיזה עם היא.

לכן צריך לומר שאחשורוש התבייש לפרסם שאשתו לא רוצה לגלות לו מאיזה עם היא, והדבר מובן דכמה מגוחך הדבר שהמלכה לא מגלה למלך מאיזה עם היא ונשלחים חוקרים לברר זאת, לכן אחשורוש לא יכל לברר זאת, אבל לכאן קשה שבגמ' (בדף יג.) מבואר שאחשורוש התייעץ עם מרדכי מה לעשות שאסתר לא מגלה לו מאיזה עם היא ומרדכי יעץ לו שאין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה וע"ז כתוב ובהקבץ בתולכות שנית ושוב אין אסתר מגדת, א"כ אחשורוש ניסה לברר וגילה שאסתר לא מגדת לו, ונראה ליישב דבאמת אחשורוש לא גילה זאת לאחרים והתייעץ עם מרדכי בצנעה כי סמך עליו שלא יפרסם זאת, ואכן מרדכי נתן לו עיצה שתגלה לו, באופן שאחרים לא יבינו שעושה זאת (לקבץ בתולות שנית) בגלל שלא מגדת לו, ובפועל כמובן שזה לא עזר.

ועדיין צריך להבין מכיון שמרדכי גידל את אסתר ושמר איתה קשר כל הזמן, ואסתר מסרה למלך על בגתו ותרש בשם מרדכי וכל יום מרדכי ישב בשער המלך והתענין מה איתה ומה שלומה (פרק ב' פסוק י"א), וכאשר מרדכי לבש שק ואפר באו נערות אסתר וסריסה וסיפרו לה ושלחה עבורו בגדים וכו' מכל זה מוכח שזה היה מפורסם הקשר האדוק שבין מרדכי לאסתר, ואם כן כיצד לא הבינו מזה שהיא יהודיה, וצ"ל כנ"ל שאכן בקלות היה אפשר להוכיח מזה שהיא יהודיה, אלא שאחשורוש לא ביקש לברר זאת כי התבייש לספר שאשתו לא מגלה לו וכנ"ל, ומה שהובא שהתייעץ עם מרדכי זה לא בגלל שידע שיש להם קשר אלא מכיון שהיה שר שלו כמבואר בגמ' וברש"י (בדף יב.) וכיון שסמך עליו שלא יגלה לאחרים ויהיה לקלון לכן הרשה לעצמו להתיעץ עם מרדכי בלבד, ובאמת להדיא כתוב אחרי כל הספור ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה (ח' א') מבואר שקודם לא ידע אחשורוש על הקשר ביניהם.

ולפי"ז צריך לבאר שהקשר הרצוף שהיה למרדכי ואסתר היה נשמר בצנעה ונבאר, יתכן שאסתר כשנלקחה לבית המלך לא היתה בבית מרדכי אלא במקום סתר וכך לא ידעו שמרדכי גידלה, וגם לא היתה מפורסמת ומוכרת מקודם מכיון שהיתה צנועה מאד וכל כבודה בבית פנימה לא הכירוה האומות [ואמנם היהודים ידעו שהיא יהודיה כמבואר בגמ' (טו ע"ב) שלא יאמרו אחות לנו בבית המלך]. ומה שאמרה אסתר למלך בשם מרדכי אין מאן כל הוכחה שיש ביניהם קשר אלא סיפורה למלך שיש אזרח ישר שגילה לה על מה ששמע ואין זה מסגיר כלל שיש להם קשר, ומה שמרדכי ישב בשער המלך והתעניין בשלום אסתר זה לא הסגיר את הקשר ביניהם, מכיון שמרדכי היה שר במלכות אחשורוש כמובא לעיל (וכן מובא במפרשים שבעבר מרדכי והמן יצאו יחד למלחמה ושניהם היו שרי צבא ואז המן מכר עצמו למרדכי), ולפי"ז היה שר והיה לו לשכה בשער המלך, ומה שהקשינו מהכתוב ויגידו לה נערות אסתר וסריסה שמוכח שידעו כולם את הקשר ביניהם, צ"ל שנערותיה היו יהודיות ושומרות סודה והן ידעו את הקשרים שלה עם מרדכי, ובאמת מוכח כן מזה שאמרה וגם אני ונערותי אצום כן שהיו עימה בעיצה אחת.

ולפי"ז גם המן לא ידע את הקשר שהיה לאסתר עם מרדכי ולכן העיז לבקש מהמלך לתלות את מרדכי על עץ וגם לא ידע כמובן שהיא יהודיה, אבל נראה מהמגילה שאסתר טענה על המן שהוא ידע שהיא יהודיה ורצה לאבד אותה ואת עמה, ועל זה המלך קם בחמתו שהמן רוצה להרוג את המלכה, ואולי טענתה של אסתר שמה שרצה המן להרוג את כל היהודים זהו רק משנאת המלכה, ואוי התוסף כאן דברי חרבונא שהנה העץ שעשה המן למרדכי קרובה לומר גם משנאת המלכה רצה להרוג את משפחתה וככתוב מיד אח"כ שמרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה ופרש"י איך הוא קרוב לה, וזה הוסיף חמת המלך ואמר תלוהו עליו.

הרב מאיר רותן

ומַרְדְּכֵי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה (ג,ב)

באחרונים נתקשו טובא היאך מרדכי התגרה בהמן והא אסור להתגרות ברשעים. והמהר"ל באור חדש מוסיף לדייק מלשון הפסוק ומרדכי לא יכרע לשון עתיד שאף שהיה יכול לילך דרך אחר שלא פוגע בו היה מרדכי הולך נגד המן על דעת שלא יכרע, ועוד הוסיף דמצינו במדרש שאמרו עבדי המן למרדכי האם יאמרו לו להמן ואמר להם אמרו לו, ועוד הביא התרגום על לא קם ולא זע שהיה מרדכי מראה לו שטר.

ות' המהר"ל ז"ל אין זו קושיא כדאמרי' בברכות א"ר יוחנן מותר להתגרות ברשעים שנא' ושומרי תורה יתגרו בה ואם לחשך אדם והא כתיב אל תתחר במרעים וכו' אמור לו מי שלבו נוקפו אומר כן וכו'. וכ"ש רשע כהמן שהוזמן למכשול ולתקלה את כל בני' ולכן היה מתגרה ברשע הזה וכ"ש שהיה מרדכי מקדש ה' ע"ז שלא יכרע ויש לקדש ה' ומצוה היא אף שהיה יכול למלט נפשו עכ"ד ע"ש.

ויש לעיין טובא בדבריו חדא אמאי לא כתב פשוט דהטעם דמותר למרדכי להתגרות בהמן משום דהוא צדיק גמור וקי"ל ברכות שם דמותר לצדיק גמור.

ועוד יש לעיין דאף דקי"ל דמותר להתגרות ברשעים ולכה"פ בצדיק גמור מ"מ הכא הרי הוא מכניס בסכנה את כל כלל ישראל וא"כ מהיכ"ת דמותר להתגרות על חשבון כלל ישראל, והרי אפי' שאר מצוות נאמר בהם וחי בהם וכ"ש כאן שהוא מסכן עצמו על מצוה זו של להתגרות ברשעים וכ"ש שהוא מסכן את כלל ישראל והיכן מצינו דהותר לקיים מצוה זו של להתגרות ברשעים על חשבון חייו וחיי כלל ישראל וצע"ג.

ובאמת בגמ' מגילה י"ב נראה דזהו הטענה של כנסת ישראל דרבא אמר אמרה כנסת ישראל ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני מה עשה לי יהודי דלא קטליה דוד לשמעאי דאיתיליד מיניה מרדכי דמיקני ביה המן ומה שילם לי ימיני דלא קטליה שאול לאגג דאיתיליד מיניה המן, ומבואר דכנס"י טענה על מרדכי שעורר חימת המן ומתגרה בו והשוו בטענתם את דוד לשאול שגרם ללידת המן.

וכן הוא במדרש אגדת אסתרי פ"ג אות ב' א"ל ישראל למרדכי תהא יודע שאתה מפילנו בחרב של זה הרשע וצ"ב.

ובאמת במגילת סתרים **להנתיבות** בפירושו למגילה מרדכי לא יכרע ח"ל קשה הדבר שנכתב בלשון עתיד שהיה לו לכתוב ומרדכי לא כרע ולא השתחוה, לכן נראה כי באמת מה שמרדכי לא השתחוה ואקני ביה בהמן עד שרצה לכולת ישראל היה **כמעט חטא** דהא אמרו במגילה אמרה כנס"י וכו' הרי חשבו בש"ס לגנות על שלא השתחוה והדבר קשה שמרדכי הצדיק עשה זאת אך הרמב"ן כתב בהקדמתו לאיוב שכשהצדיק עושה דבר שהוא נגד דין תורה בודאי נסתלק ממנו הבחירה וכו' עכ"ל.

והנראה בביאור דברי המהר"ל דהנה **יש לחקור** בגדר האיסור להתגרות ברשעים האם יסוד האיסור הוא מכוח **סכנה** שמביא על עצמו סכנה במה שמתגרה בו. וכן נראה הלשון גירוי כלומר דמתקוטט עמם וכן נראה קצת במהרש"א בח"א אגדות.

אך לכאורה זה אינו דא"כ היאך אמר' בגמ' שם במגילה דמילי דשמיא מותר לחד תי' שם וכן אמרו שם בצדיק גמור מותר. והא אם הוא חשש סכנה מה שייך לחלק בזה.

והמתבאר ע"כ דיסוד דינא דאסור להתגרות ברשעים אין כאן איסור מכוח הסכנה ומשום דזה לא חשיב נכנס לסכנה במה שמגרה אדם שהוא בר דעת ובהדי כבשיה דרחמנא למה לי וכי האדם הוא אחראי עליו, אלא יסוד הדין דאסור להתגרות ברשעים הוי הלכה מדין **ההבדלות מהרשעים** לא להתעסק עמם.

ובנוסח אחר י"ל דכיון דההתגרות לא מביאה לידי זה שהרשע יחזור בו א"כ אסור להכניס עצמו **למחלוקת**. וכן נראה מדברי **המאירי** במגילה אבל בשאר משא ומתן ראוי לו לאדם להרחיק עצמו מן המחלוקת וכ"ש שלא יתגרה וכו'. וכן נראה מדברי המהר"ל בנתיב השלום פ"ג אחר שהביא הגמ' במגילה כ' שם למדנו שהמחלוקת מדה מגונה מאוד וכו'.

ונראה דהוא מוכרח דלכאורה צ"ע היאך פטרו אותו מדין מצות תוכחה ואמאי אין חייב להוכיח הרשעים.

וע"כ דהתחדש כאן דין לא להתעסק עמם אפי' לא במצות תוכחה וזהו יסוד הדין לא להתגרות בהם אפי' בדברי מצוה ותוכחה.

ומתבאר לפי"ל דבקרא דכתיב שומרי תורה יתגרו התחדש בזה **התגרות** ברשעים ואף שיכול לבוא לסכנה מ"מ יש הלכה להתגרות בהם כדי לקדש שמו והטעם דלא חיש' צ"ל דהתחדש בקרא דאין לחוש לסכנה מכוח הגירוי דאם יש סיבה לסכנה זה היה גם בלי הגירוי ואין הגירוי מביא לזה. ונראה דלפי"ל א"ש הא דמרדכי התגרה בהמן ואף שע"ז שהתגרה בו נכנסו כלל ישראל לסכנה מ"מ כיון דכתיב בקרא יתגרו בהם דמותר להתגרות ברשעים אף שיכול לבוא לסכנה א"כ מה לי סכנה דידיה מה לי סכנה דכלל ישראל וכדאמרי' בגמ' מי שלבו נוקפו אומר כן.

הרב אריה ליב שאר-ישוב

וַיֵּרָא הַמֶּן כִּי אֵין מַרְדְּכֵי פִרְעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמְלֵא הַמֶּן חֲמָה (ג, ה)

אי' בגמ' במגילה יט. מה ראה מרדכי דאיקני בהמן – על ככה, דשוי נפשיה עבודה זרה.

ולבאר את ענין הע"ז בזה, ראוי להביא את דברי הרמב"ן בשמות (כה, וז"ל: והמין השני בע"ז, שחזרו לעבוד לצבא השמים הנראה, מהם עובדי השמש או הירח, ומהם למזל מן המזלות, כי כל אחת מן האומות ידעה כח המזל בה כפי משטרו על הארץ שלהם, וחשבו כי בעבודתם יגבר המזל ויועיל להם... וממין העבודה הזאת היו מהם עובדים לאנשים, כי בראותם לאחד מבני האדם ממשלה גדולה ומזלו עולה מאד כנבוכדנצר, היו אנשי ארצו חושבים כי בקבלם עליהם עבודתו וכוונתם אליו יעלה מזלם עם מזלו, והוא ג"כ יחשוב כי בהדבק מחשבתם בו תוסיף לו הצלחה בכח נפשותיהם המכוונות אליו. וזה היה דעת פרעה כדברי רבותינו (שמו"ר ט ז), ודעת סנחריב שאמר הכתוב במחשבתו אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישעיה יד יד), וחירם וחביריו שעשו עצמם אלוהות, כי היו רשעים לא שוטים גמורים. עכ"ל.

ומסתבר שזו היתה גם כוונת המן הרשע שרצה שמזלו ימשיך לעלות ולכן סידר שכולם ישתחוו לו. ואם כן הוא באמת היה נקרא עבודה זרה והיה אסור למרדכי להשתחוות לו.

ובזה יתכן להבין מדוע כל כך כעס על מרדכי שלא השתחוה לו, כי מרדכי לא רק שלא השתחוה אלא שהסביר לכולם 'אשר הוא יהודי' שלא מאמין בכל העניין הזה שמזלם יעלה אם יקבלו את עבודת המן כי יש אלוה אחד לעולם. וכאשר חכם כמרדכי אמר זאת כולם כבר התחילו לפקפק בדבר ואף שהשתחוו זה היה רק מפני כבודו ולא מחמת שבאמת עבדו אותו. [ובאבן עזרא מבואר שמרדכי היה שופט ולכן ישב בשער המלך ולכן כולם ידעו על חכמתו. ובגמ' במגילה יג. מבואר שאפילו אחשוורוש התייעץ איתו].

ובאמת בגמ' במגילה דף יג. איתא: רבי יוחנן אמר לעולם מבנימן קאתי ואמאי קרי ליה 'יהודי' על שום שכפר בע"ז שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי כדכתיב איתי גוברין יהודאין וגו'.

מבואר שכל מה שמרדכי נקרא איש יהודי זה על שם שכפר בע"ז. ולדברינו הדברים מאירים גם כאן.

ויתכן שלכן 'ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי'. והיינו שהבין שזה לא רק מרדכי כופר בזה אלא כל העם היהודי שהרי על שם כך נקראים יהודים. לכן ידע שכל עוד הם בעולם הם גורמים לזה שרבים אחרים לא יאמינו בו, בפרט שהם מפוזרים ומפורדים בכל מקום. ולדעתו זה הזיק לכל עליית מזלו ולכן רצה להרוג את כולם.

« המשך מעמ' 3 »

וביום. ונראה, דבא לומר דהם ב' חיובים, דאם היה אומר דחייב לקרות המגילה בלילה וביום, הו"א דהוא מצוה א' דצורת קיומה הוא בקריאה בלילה וביום, ולהכי נקט לישנא דלשונותה, דמשמע דהו"ב ב' חיובים. ויתכן לפי הנ"ל, דבאמת בלילה הוי מצוה מדינא דפרסומי ניסא ולא משום הלל דהלל מצותו ביום כדאיתא בגמ', וביום הוי מצותו משום הלל. אולם מקרא דלמען יזמך משמע דגם בלילה יש מצות הלל, אולם מבואר דעיקר חיוב הלל ביום ולכן הקדים יום, וכנ"ל. והנה בתוד"ה חייב כתבו דעיקר פרסומי ניסא הוא בקריאה דיממא, ואולי כי אז באים יותר אנשים, ובראשונים מ' דמשום דכתיב "והימים" האלה נזכרים משמע דעיקר החיוב ביום, וגם מצד מצות הלל משמע דעיקר החיוב דהלל הוא ביום דוקא, ואף שזה הלל על הנס דאפשר גם בלילה, אולם יתכן דגם הלל כזה יש לאמרו ביום, ול"ד דהלל דליל פסח דשם עיקר הנס היה בלילה. ולכן שייך לברך שהחיינו גם ביום. ועכ"פ יש כאן ב' חיובים של קריאה ביום ובלילה, אבל הרמב"ם דכ' מצוה לקרות ביום ובלילה, יתכן דס"ל דהוי מצוה א', ולהכי לא מברכים שהחיינו ביום לשיטת הרמב"ם.

בשנת שתיים עשרה... הפיל פור... לחדש שנים עשר הוא חדש אדר (ג, ז)

ברש"י (ד א) כתב שהסכימו העליונים לכך לפי שהשתחו לצלם בימי נבוכדנצר ושנהנו מסעודת אחשורוש, וביאר בשפת"ח (שם) דרשב"י אמר לתלמידיו במגילה י"ב א' רק שלא על שנהנו בלבד נענשו, כי א"כ רק שבשושן יהרגו, אלא על כרחך "גם" עוון הצלם גרם. והנה זמן הגזירה בודאי היה מכוון משמים בדוקא. והיותו ב"ג אדר ע"י פי' הגר"א שלפי המזלות הוא היום שהיה ראוי המן לנצח, אלא שהקב"ה הפך המזלות כדרכם של ישראל ע"ש. ועדיין ניתן לשאול למה נגזרה הגזירה להשמיד וכו' דוקא בשנת שלש עשרה למלכותו, דהרי כבר יעברו ט' ומחצה שנים מעון שנהנו מסעודתו, שכן בשנת שלש למלכותו ועד תשרי בשנת ד' למלכותו עשה משתה לכל שרי ק"פ יום. כמש"כ במדרש לקח טוב א' ד', ומנות הלוי פ"א סו"פ ג', ובמלמסה עתיק בשם הרוקח. ואח"כ עשה משתה שבעת ימים לכל העם, מד' תשרי ועד מוצי"ק, כביערו"ד (דרוש ב' ד"ה וכבר אמרתי, והובא במעם לועז עמ' כג).

ואולי י"ל דהנה הגזירה היתה להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים, ומה שנגזר גם על הטף שבזמן הסעודה לא נולדו עדיין ולא חטאו, י"ל דקטנים נענשים בעון אבותיהם. אבל אלו שכבר נעשו גדולים, בני י"ג ובנות י"ב, אין להענישם בעון אבותיהם אלא רק בעון עצמם. והנה הר"ש אוזייה ז"ל (א' ב-ה) כתב שגם תשב"ר הזומנו לסעודה בעצת אחשורוש כדי שלא יועיל הבל פיהם לבטל הגזירות שעתיד לגזור עליהם. וכ"כ בילקוט מעם לועז שהילדים שהיו במשתה הזיקו את האילנות (ה"ד בהאיחוד בחידוד קס"ה אותיות פ' פא). ובשלמא קטנים שאכלו בסעודה, ניתן להביין שראויים להכלל בגזירת כליה אע"פ שהגדילו לפני הגזירה, כי סו"ס נהנו מסעודתו, ואם אוחזין מעשי עון קטנותם בידיהם בגדלותם, נענשים גם על עון קטנותם, כמש"כ במקדש מעט (תהלים כב, בהכ"נ) בשם זרע יעקב. אבל היונקים שלא אכלו מהסעודה, אינם ראויים ליענש. ואע"פ שינקו חלב שנוצר ממה שאכלה האמא מהמשתה, מ"מ כיון שלא אכלו מאכלות אסורות שיאסר החלב, אלא פעולת ההשתתפות בסעודה היא היתה העוון, א"כ אין מזה איסור לחלב הנוצר מזה. נמצא שכל אלו שבמשתה בתשרי בשנת ד' למלכו היו יונקים כי לא מלאו להם שנתיים, ב"ג אדר בשנת י"ג למלכו היו פחותים מבני י"ב, וראויים להכלל בגזירת הכליה בעוון אבותיהם, אבל אם היה ממתין הקב"ה לעכב הגזירה להשמידם באדר שנת י"ד למלכו, היו מאותן יונקים בנות שכבר יהיו בנות י"ב שאין לענוש אותן בעוון האב, ומעצמן ג"כ לא חטאו, ולא יהיה אפשר לגזור גזירת כליה על כולם. לכך הקב"ה האריך אף והמתין ועיכב הגזירה רק עד שנת י"ג מלכו כשעדיין אפשר לגזור להשמיד להרוג את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים, כי כל היתירים מבני י"ג ובנות י"ב ויום א' שבשושן, אכלו בסעודת אחשורוש, והקטנים נענשים בעוון אבותיהם.

אלא שיש לשאול דאזתם שאינם בשושן אלא בכל העולם, ובזמן ההשתחוה לצלם עדיין לא נולדו או נולדו ולא היו בני השתחוואה, ובזמן הגזירה נעשו גדולים כבר, למה נגזרה עליהם, וצ"ע.

ואת דתי המלך אינם עושים (ג, ח)

במגילה י"ג ב' נתפרש דמפקי לכולא שתא בשבת היום פסח היום ואנו אסורים במלאכה. הא דנקט פסח טפי מסוכות, י"ל כי בחוה"מ פסח נוסף שאסורים לעסוק במלאכות בחמץ של הנכרים משום שמא יבואו לאכלו, כמו שאסור לעסוק בטחינה וכו' קודם העומר דילמא אתי למיכל מיניה (פסחים יא). ואע"פ שאסור לגזול מהנכרי ולאכול, גם בחדש לא התירו שיטחון אחד בשל אחר שאיסור גזל ישמרהו מלאכול. ועוד דגם להעביר משאות של חמץ סגורים שאין חשש אכילה, אולי אסור לישראל להשתכר עי"ז משום שרוצה בקיומו של חמץ, כבע"ז סג: לגבי יין נסך, וגם מחמצו של נכרי אסור לישראל ליהנות בפסח, כמו שהוא אסור באכילה, וכפי שמעתי שדנו הפוסקים לגבי ליהנות מריח חמץ של נכרי בפסח. ויותר נראה דנקט פה"י משום שהיה אז סמוך ממש לפני פסח, ע"י פסחים ל"ז א' דתניא אין אופין פת עבה בפסח, אע"ג דה"ה בכל יו"ט, משום שהיה עומד בפסח.

- 1 בר"ה (ג' א') למלכי אוה"ע מתשרי מניין.
- 2 עיי' פמ"ג (או"ח א"א רכה ס"ק ה') דאפשר דאין הבן נענש בחטא אמו ולכך אינה מברכת ברוך שפטרני. ובה"ל"פ מה שזכרים הטף לפני הנשים, כדי להסמיכם לאבותיהם הזכרים שבעוונם נגזרה הגזירה.
- 3 דלא כמש"כ בחמדת ימים (לתלמיד האריז"ל, ח"ב פ"ג אות כ"ו ד"ה וכן) שאין דרך להוליד תשב"ר למשתה ואין ספק שלא הולידם שם שלא לערב השמחה.

ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויהנה להמן (ג, י)

איתא בסנהדרין (צז). אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו כתנאי ר' אליעזר אומר אם ישראל עושיין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין. אמר ליה רבי יהושע אם אין עושיין תשובה אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזירותיו קשות כהמן וישראל עושיין תשובה ומחזירן למוטב. ופי' רש"י בתשובה - אם כל ישראל חוזרין בתשובה יבא ואם לאו לא יבא. דיו לאבל שיעמוד באבלו - דיו להקב"ה שעומד כמה ימים וימינו אחר כלומר אם לא יעשו תשובה אינו עומד באבלו כל הימים אלא ודאי קץ לדבר. ל"א דיו לאבל דיין לישראל צער גלות אפילו בלא תשובה נגאלין.

וצ"ב אמאי נקט ר' יהושע בלשון מלך שגזירותיו קשות כהמן ולא אמר כפרעה או נבוכדנאצר או טיטוס הרשע או שאר צוררי ישראל שהיו להם בכל הדורות.

ונ"ל עפ"י המובא במגילה (טו): "ויסר המלך את טבעתו", אמר רבי אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להם לישראל שכולן לא החזירום למוטב ואילו הסרת טבעת החזירת למוטב. ופירש"י החזירת למוטב - שגזרו עליהן תענית לתשובה כדכתיב "צום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים".

ולפי"ז יתכן לומר דדן ר' יהושע ק"ו: ומה אם בסוף ימי בית ראשון שהנביאים שניבאו לישראל היו נביאי ה' ותוכחתם הייתה תוכחה ששמעו מאת ה' בעצמו וכל ישראל יכלו לראות את התגלות ההשגחה האלוקית שהיתה בבית ראשון, ובכל זאת לא הועילו בתוכחתם להחזיר את ישראל למוטב, על אחת כמה וכמה שבימי עקבתא דמשיחא שנאמר עליהם (סנהדרין צז). בית הוועד יהיה לזנות וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו ופני הדור כפני הכלב והאמת נעדרת וסר מרע משתולל, עי"ש. אותם מוכיחי האמת שיעמדו בדור ההוא לא יועילו בדבריהם ובתוכחתם להשיב את כל ישראל למוטב וכיוון שעפ"י דברי ר' אליעזר מותנית גאולת ישראל בתשובתם א"כ לא יהיה מנוס מלקוט בשיטה אשר כבר בדוקה ועומדת מימי מרדכי ואסתר דהיינו מלך שגזירותיו קשות כהמן.

אמנם, על מנת להביין את הדברים יותר לעומק, נראה דהנה מצינו שבדורו של חזקיהו מלך יהודה שבדקו מדן ועד אנטריפס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה כדאיתא בסנהדרין (צד): וכן בדורו של יאשיהו שהמקראות מעידים עליו (מלכים ב' כ"ג) "וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו ככל תורת משה ואחריו לא קם כמוהו" ובכל זאת כתיב (שם) "אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה אפו ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה". ויש להביין במה מעולה תשובתן של ישראל בדורם של מרדכי ואסתר שעשו מתוך צרת המן ועל ידה זכו לגאולה טפי מתשובתן וצדקתם בדורו של חזקיהו ויאשיהו.

ונ"ל עפ"י הגמ' בשבת (פח). "ויתיצבו בתחתית ההר. א"ר אבדימי בר חמא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב "קיימו וקיבלו היהודים" קיימו מה שקבלו כבר. ופירש שם רש"י מודעא רבה - שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקיבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס. בימי אחשורוש - מאהבת הנס שנעשה להם.

ועפ"י זה י"ל דדווקא בתשובה כזו שהיא קבלת התורה וקיומה ברצון ובאהבה היא זו שציפה לה הקב"ה והיא זו שפייסה את מידת הדין המעכבת את גאולתנו עד היום כדאיתא בסנהדרין (צז): משא"כ תשובתם וצדקתם של אנשי דורו של חזקיהו ויאשיהו שהייתה מפחד המלך עליהם כדאיתא בסנהדרין (צד). שנעץ חזקיהו חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה יידקר בחרב זו וגם בימי יאשיהו הגם שהעם עשו תשובה בשנה זו, שבו לעשות עבירות בסתר כמ"ש בירמיה (עפ"י ביאור המלבי"ם).

ועתה, הדרא קושיא לדוכתא היאך כל ישראל יזכו להיגאל ע"י תשובה כזו שהיא בדרגת התשובה של אנשי דורו של מרדכי ואסתר שהייתה כאמור קבלת התורה וקיומה מאהבה, בדור של עקבתא דמשיחא על כל מאפייניו כפי שהם מפורטים בסנהדרין (צ"ז). ובסוטה (מ"ט): עי"ש אם לא ע"י מלך שגזירותיו קשות כהמן, או שיגאלו בלא תשובה כלישנא בתרא של המחלוקת בין ר' אליעזר לר' יהושע בסנהדרין (צח). עי"ש.

איך בישראל אסתר ביו"ט לצורך נכרים

הרב פינחס כהן-לויין

יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם (ה, ד)

יש לדקדק בפסוקים, שהרי במשתה הראשון אמרה אסתר שעשתה את המשתה לאחשוורוש, וכמו שכתוב "אל המשתה אשר עשיתי לך", שמשמע מזה שעיקר הסעודה עשתה לאחשוורוש אבל זימנה גם את המן אל סעודת המלך, אבל במשתה השני כתוב "יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם", הרי שהמשתה מיועד גם להמן, ואינו מיוחד לאחשוורוש.

וביאר היערות הדבש (ח"א דרוש י"ז) בהקדים שאלה, הרי לכאורה משתה אסתר היה ביום טוב פסח, וכמו שכתב רש"י בגמ' מגילה (דף טו. ד"ה יר"ט), והיאך הותר לאסתר לבשל ביום טוב, והרי אמרינן בביצה (דף כ:): שאסור לבשל לנכרי ביום טוב כמו שכתוב "הוא לבדו יעשה לכם" ודורשת הגמרא לכם ולא לנכרים, ואם נאמר שהוא ישל בשביל עצמו, הרי אי' שם (דף כא.) שאסור להזמין נכרי לביתו לאכול שמא ירבו בשבילו, וריבוי בשיעורים אסור, ובפרט שאסתר עצמה לא אכלה כלל כיון שהיתה שרויה בתענית.

וביאר היערות דבש את שינוי הפסוקים, שהרי המשתה הראשון היה ביום ט"ו ניסן, אבל המשתה השני היה בט"ז ניסן, ולכן במשתה הראשון שהיה ביום טוב, לא בישראל אסתר המלכה אלא לצורך המן, וזהו שאמרה במשתה הראשון "אשר אעשה לך" אלא לצורך המן, וזהו שאמרה במשתה הראשון "אשר אעשה לך" היינו להמן, ומפני כבוד אחשוורוש עשתה באופן שיהא סבור שהכונה אליו, והמן היה עבד כנעני של מרדכי, ובדאי הטבילו לבשם עבדות ואם כן מותר לבשל בשבילו, אבל ביום השני שהיה חול המועד עשתה משתה גם בשביל אחשוורוש, ועל פי דרך זה יישב היערות דבש את שאלת הגמרא במגילה (דף טו:): מה ראתה אסתר להזמין את המן, והגמרא הביאה שם הרבה טעמים לכך, שהרי היה אסור לה לבשל ולאפות ביום טוב לצורך נכרי, ולכן צירפה את המן לסעודה כדי שתוכל לבשל לו את המאכלים.

ועדיין לא נתיישב מדוע היתה צריכה להזמין את המן גם ביום השני. והנראה לבאר, ונקדים בהקדמת המדרש, מתי היו אלו ג' הימים של תענית אסתר, אשר ב' הימים האחרונים שבהם נתקיים משתה אסתר, רש"י כתב במסכת מגילה (דף טו.) (ד"ה יר"ט) שתענית אסתר היתה בי"ד בניסן וט"ו וט"ז, שהרי ביום י"ג נכתבו הספרים, ולמחרת התחילו להתענות, אבל המדרש רבה על אסתר הביא (פ"ח ז) "אמרה לו, לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן, וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלושת ימים, אלו הן י"ג וי"ד וט"ו בניסן", וכבר עמד על כך הרש"ש על המדרש שם, וכן החת"ס ביור"ד (סימן ק"צ) (ד"ה הנה) נקט כדברי המדרש. ומובן כעת הפלא ופלא, שבמשתה הראשון היה בערב פסח, ולכן אמרה "אל המשתה אשר אעשה לך" היינו לאחשוורוש, והיא הכינה את הסעודה למלך, אבל המן אינו רק מוזמן לסעודת המלך, אבל במשתה השני שהיה זה ביום טוב, בסעודה הזאת לא היתה יכולה לבשל לאחשוורוש בלבד, וכמו שכתוב "לכם" ולא לנכרים, והוא איסור תורה, ולכן היתה צריכה לבשל גם להמן, והרי המן היה עבד כנעני ומחוייב במצוות, ואפילו שהרבתה עוד לאחשוורוש, ובזה מתיישב לשיטת הראשונים, שאיסור ריבוי בשיעורים רק מדרבנן, וגם נאמר שבאותה שעה עדיין לא גזרו חכמים על כך, וזהו הפירוש שאמרה אסתר על המשתה השני "אל המשתה אשר אעשה להם".

« המשך מעמ' 15 »

וענין הנקמה ביום המלחמה שהרי אפשר שנלחמו כדי להנצל לך קבעו את יום הקריאה ליום המנוחה שהוא כעין לעתיד לבואשנזכה בו למנוחה מהגויים. אמנם מכיון שגם המלחמה לא היתה על מנת להינצל אלא על מנת להנמק מהגויים שייכת גם המלחמה ליום המנוחה ופשיטא ששייך לקרוא ביום י"ג, ובזה מיושב מה שהק' הרא"ש שהמנוחה גורמת לקריאה, ומה שהקשה שכיון שקבעו את הקריאה ליום י"ד וט"ו מנלן שיוכלו לקרוא ביום י"ג נלענ"ד שגם רש"י מודה שלוי שיהיה גילוי בקרא שימי י"ד וט"ו אינם בדווקא לא היו קורים ביום י"ג, אלא שכוונת רש"י שבקרא דזמניהם ליפינן שתקנו חז"ל עוד זמנים דההינו שנתחדש שגם בזמנים אלו אפשר לקרוא ואילו יום י"ג בסברא פשוטה הוא בכלל ימי הפורים וכל מה שהיה צריך למילף מקרא שאע"פ שלכתחילה קורים בי"ד וט"ו לא הפקיעו את יום י"ג ולא שיש כאן תוספת של תקנה.

(ב) והנה בשיטת ר"י שהביא הרא"ש צ"ע שכיון שיום הפורים תלוי ביום המנוחה כיצד מקדימין ליום הכנייה שאינו יום מנוחה, וצ"ל שבאמת ישועת פורים מקיפה את כל השנה שכיון שהכריתו מזרעו של עמלק נהיה בזה תיקון כללי בעולם וכמו שנאמר שאין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק וזה היה הכנה לבנין בית שני וקבלו את התורה מאהבה ועניינים אלו ממשיכים כל השנה אלא שצריך לקבוע יום מיוחד שבו ניכרת המנוחה והוסיפו עוד ימים [וגם לשיטת רש"י צריך לומר כן], אמנם מה שאמר בירושלמי שהביא הרא"ש שקורים בי"ג משום ק"ו לפניו ולאחריו קורים אין קורין, צריך עיון כיון שס"ל שאינו יום מנוחה איך יקראו בו משום ק"ו, ולכאורה צ"ל שאע"פ שאינו יום מנוחה מצד עצמו חשוב כיום מנוחה הואיל שקורים לפניו ולאחריו וצ"ע.

זרע היהודים - סיבה לנפילת המן

הרב אריאל נאור

אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו (ו, א)

כשהמן נכנס אל ביתו אבל וחפוי ראש אמרו לו חכמינו זרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תיפול לפניו, והדברים צ"ב דהם אמרו לו ב' טעמים א. שמרדכי מזרע היהודים ב. אשר החילות לנפול לפניו וממ"נ אם מה שמרדכי מזרע היהודים זה סיבה שהמן יפול לפניו למה הוצרכו להוסיף את הטעם אשר החילות לנפול לפניו ואם הטעם אשר החילות לנפול לפניו הוא הסיבה שיפול לפניו למה הוצרכו להוסיף הטעם דמזרע היהודים מרדכי ואם כל טעם לבד לא מספיק מה מועיל הצירוף של שני הטעמים.

ובאופן פשוט י"ל ע"פ מש"כ רש"י (פ"ו פי"ג) וז"ל אשר החילות לנפול וגו' אמרה אומה זו נמשלו לכוכבים ולעפר כשהם יורדים יורדים עד העפר וכשהם עולים עולים עד לרקיע ועד לכוכבים עכ"ל, וא"כ אמרה לו זרש אם מרדכי מזרע היהודים והחילות לנפול לפניו זה מורה שהוא מתחיל לעלות ובודאי שיעלה עד לכוכבים ואתה תפול לפניו.

והתעוררתי לומר עוד ע"פ מש"כ הגר"א [הוב"ד בפנינים משולחן הגר"א] דכשאמר מרדכי לתינוקות של בית רבן פסוק לי פסוקך אמר לו הילד את הפסוק אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבא, והילד האחר אמר לו עוצו עיצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל, והילד האחר אמר לו ועד זקנה אני הוא, ועד שיבה אני אסבול, אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט, וביאר הגר"א שהיה כאן רמז על ג' פעמים שהגיע עמלק להלחם בעם ישראל, בפעם הראשונה הגיעו כשעם ישראל יצאו ממצרים וכולם פחדו להלחם עם ישראל מכה הניסים הגלויים שהתפרסמו בכל העולם ועם ישראל היו בלי פחד ופתאום הגיע עמלק וע"ז אמר אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבא.

בפעם השנייה הגיע עמלק למדבר להלחם עם עם ישראל וכדי שלא יוכלו עם ישראל להתפלל לקב"ה שימסור אותם בידיהם באו בלבוש עמלק ודברו בלשון כנענים כדי שלא ידעו ישראל מי הם ועם ישראל התפללו אם נתון תתן את העם הזה בידי וע"ז אמרו לו עוצו עיצה ותופר "דברו דבר" ולא יקום כי עמנו אל.

ובפעם השלישית הגיע המן מזרע עמלק בזמן מרדכי ואסתר וביקש להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים וכשהתיעץ המלך עם השרים אמרו כולם שלא כדאי להתחיל עם האומה הזאת שכפי שראינו בכל הדורות מי שהתחיל עם האומה הזאת נפל בידיהם המלכים נפלו בידי אברהם, פרעה נפל בידי משה וכו' ולא הסכימו לגזירת המן, ואז אמר להם המן שהכל נכון ומ"מ זה היה בשנים הקודמות שהיה לאלו' שלהם כח אבל עכשיו הוא כבר זקן והראיה שהרי נבוכדנצר החריב את היכלו והגלה אותם לבין האומות ולא נענש על כך ואז הסכימו כולם לקיים את הגזירה, ועל זה אמר לו הילד ועד זקנה אני הוא ועד שיבה שתמיד השגחתו ית' עלינו כמאז כן עתה ולא יוכל המן בגזירתו.

ולפימ"ש"נ הדברים מאירים שאמרו לו חכמינו זרש אשתו אם היה מרדכי מאומה אחרת אין ראה בזה שהחילות לנפול לפניו דהיום נפלת לפניו ומחר הוא יפול לפניך אבל אם מזרע היהודים מרדכי - אשר החילות לנפול לפניו, א"כ זה מורה שטעית במה שאמרת שהאלו' שלהם זקן וא"כ בודאי שלא תוכל לו ונפול תיפול לפניו כמו כל האומות שהתחילו עם עם ישראל ונפלו בידיהם.

ובחסדי שמים מצאתי שהדברים מפורשים בתרגום וז"ל ואמרו ליה חכמינו זרש אינתתיה אין מזרעא דצדיקא מרדכי דשרית למפל קדמוהי היכמא די נפלו מלכיא קדם אברהם במישר חקליא, אבימלך קדם יצחק, ויעקב נצח מלאכא, ועל ידו דמשה ואהרון טבעו פרעה וכל משירייתיה בימא דסוף, וכל שלטוניה דאבאישו להון מסר יתהון אלההון בידיהון, ואף את לא תיכול לאבאשא ליה ארום מיפל תיפול קדמוי עכ"ל.

הרב מרדכי גוטליב

ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך... (ז, ט)

בירושלמי מגילה פ"ז ה"ב רב אמר צ"ל ארור המן וכו' א"ר פנחס צ"ל חרבונה זכור לטוב. ובמדרש ב"ר מ"ט א' הובא זה לענין דהמזכיר צדיק ואינו מברכ, או רשע ואינו מקללו עובר בעשה, משום 'זכר צדיק ולברכה' ו'שם רשעים ירקב', ולזה אי' שם 'רב כי הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן וכו' לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב, א"ר פנחס חרבונה זכור לטוב', מפרש רש"י, 'רבי פנחס כי מטי לחרבונה אמר חרבונא זכור לטוב'.

וצ"ב, דהרי אין זה דין מחודש בדיני פורים ובקריאת מגילה, אלא דין כללי בעת הזכרת שם צדיק או רשע, וא"כ גם בקריאת היה צריך להיות כן, ואם חוששין להפסק, א"כ גם במגילה נחוש. ועוד צ"ב דאם זה מדין שם הצדיק, אין זה שייך בחרבונא שרשע היה שותפו של המן בעשיית העץ, כדאי' במגילה ט"ז א'.

ויש לדקדק לשון השו"ע (תר"צ ט"ז) "צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי וכו' וצריך שיאמר חרבונה זכור לטוב", ומבואר דב' ענינים נאמרו כאן, דמלבד מה שצ"ל ברוך על מרדכי, יש עוד ענין לומר על חרבונה זכור לטוב, שהרי חילק ביניהם. וצ"ב ממ"נ אם דינו כצדיק משום ששב בתשובה [וכאשר כ"כ בביאור ר' וידאל הצרפתי למגילה] א"כ כלול בברוך הצדיק, ומ"ש דאומר לשון 'זכור לטוב', ואם אינו צדיק, אטו משום דבר טוב שנתגלגל על ידו מיראתו מעונש [כדמשמע במגילה שם] הוא כבר טעם להזכירו לשבח. [ועי' בספר חסידים אות תשמ"ו, דמכאן ראייה שגם גוי שעשה הנאה לישראל יש לזכרו לטובה].

בפרקי דר"א פ"ג מבואר שאליהו נדמה כחרבונה, ובמהרי"ל כתב "חרבונא הוא היה אליהו לפיכך אנו אומרים חרבונא זכור לטוב, משום דזכור לטוב הוא אליהו" [ומדוקדק כן גם בלשון הג"מ פ"א ממגילה סוף אות ז', ובדרכי משה על הטור סי' תר"צ].

ונראה לפי"ז בעזה"י לבאר, דהענין באמירת ברוך מרדכי והענין באמירת זכור לטוב, ב' ענינים שונים הם, אבל כולם מדין פרסום הנס, דזה שיש דין לומר ברוך כשמזכיר צדיק וארור כשמזכיר רשע, אין זה כמו אמירת תואר בעלמא, אלא שכדי שילכו בדרך צדיק וירחקו מדרך רשע, נאמר בפסוק זכר צדיק לברכה ושר"י, וכדמבואר ביומא ל"ח ב' [וע"ש היטב בח"א מהרש"א בשם הרמב"ם], ובפיוט 'אשר הניא' (שבמחזור ויטרי ח"א סוס"י רמ"ח כתב דיסדוהו אנשי כנה"ג) נאמר "זמם רשע להכרית צדיק ונלכד טמא בידי טהור", וכן "צדיק נחלץ מיד רשע", וזהו פרסום הנס כעין דאי' בברכות נ"ד ב' בברכת ברוך זוכר את הצדיקים (עי' בפרש"י שם ובבראשית י"ט כ"ט).

ואולם אמירת 'זכור לטוב' לגבי חרבונה הוא פרסום נס גדול יותר, וגם הוא 'פשוט' בפסוק, שלא נפרש כפשוטו דמיירי מחרבונה הסריס הנזכר בפ"א, כי זה מקטין את הנס כשנעשה ע"י גוי [כדמבואר במדרש שהש"ר ה' ג'] משא"כ כשנעשה ע"י מלאך שזה מגדיל את הנס [עי' מעילה י"ז ב' מה שפחה של בית אבא וכו'], וכיון שכל זה הוא מדין פרסומי ניסא, ע"כ אין זה נחשב להפסק, וכמ"ש בשער הציון תר"צ אות מ"ג ואות נ"ז, ע"ש. וזה י"ל דוקא בקריאת המגילה, משא"כ בשאר קריאות דחשיב הפסק.

וצ"ב שלא נהגו לומר כל זה בעת הקריאה, ואמנם במס' סופרים פ"ד, מבואר שכל זה הוא רק לאחר קריאת המגילה, וכן העתיקו הרבה ראשונים בגירסת הירושלמי, וכן מבואר לכאור' מהגמ' במגילה ז' ב' דחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, דא"א שהוא מבוסם בעת קריאת המגילה בשיעור כזה, שאיך יצא ידי חובתו, ובמאירי שם כתב "זה שאמרו בין ארור המן וכו' הוא ממ"ש בתלמוד המערב שצ"ל אחר מקרא מגלה ארור המן וכו', וכן שצ"ל חרבונה זכור לטוב, ואמר שחייב להתבשם עד שלא ידע בבירור מה יאמר", ואולי לכן קבעו דוקא אחר הקריאה, משום שחששו להפסד הקריאה אם יאמרו באמצע, כמ"ש בשעה צ"ת ר"צ אות נ"ז, ע"כ קבעו לאומרו לאחר המגילה, והיה אצלם אולי נהוג, להתבשם קודם לכן ביין לשמחה יתירה בפרסומי דניסא, וכמ"ש בעל המנהגות (הובא באבודרהם), אכן לגבי חרבונה דלפמשנת' הוא גם פשוט הכתוב לכאור' טפי הו"ל בעת הקריאה דוקא, ועכ"פ נ"מ מזה לדינא, דהאידינא גם מי שאין לו מגילה צ"ל הפיוט שושנת יעקב מדין פרסומי ניסא. ושו"ר בס' מועדים וזמנים ח"א סי' קצ"א בשם שו"ת פאר עץ חיים, שאמירת שושנת יעקב הוא חובה בסעודה, וכתב באור"ז ועיקר הנוסח מוזכר בירושלמי ובמס' סופרים ובטוש"ע, ולכן ראוי לזוהר לאומרה אחר המגילה שזהו עיקר החיוב, ואולם בנוסח 'אשר הניא' שמיסוד אנשי כנה"ג המובא במחז"ו הנ"ל לא נזכר התוספת שמארור המן וכו' עד זכור לטוב.

הרב ישראל לאופר

ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים (ז, ט)

איתא במגילה דף ט"ז אף חרבונה רשע באותה עצה היה ע"ש. והקשו ממה שאומרים במזמור שושנת יעקב וגם חרבונה זכור לטוב ומבואר שלא היה רשע. ואמור' שליט"א יישב עפמש"כ במדרש אסתר רבה י', ט' ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית". ושמע המן הדבר הזה ונפלו פניו. מה עשו אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגו' דא"ר פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב וגו' מיד צוה המלך לתלותו על העץ אשר הכין למרדכי ע"ש וא"כ מה שאומרים חרבונה זכור לטוב הכוונה על אליהו הנביא זכור לטוב שנדמה בדמות חרבונה. וחרבונה עצמו באמת רשע היה עכ"ד. ועיין בפירוש מהר"ו על המדרש רבה בראשית מ"ט, א' אחר שהביא מדרש זה כתב שאין הכוונה שצריך לברך את חרבונה כמו ברוך מרדכי היפך ארור המן, דא"כ הו"ל לברך חרבונה אלא הכוונה על שנדמה אליהו זכור לטוב בדמות חרבונה ואליהו נקרא בכל מקום זכור לטוב, וכשמזכיר את חרבונה צריך להזכירו בשם זכור לטוב לרמז שמו של אליהו עליו על שנדמה בשעה זו בצורתו ע"ש.

והנה, במגילת אסתר א', ו' כתוב חרבונא באלף "ביום השביעי כטוב לב המלך בין אמר למהומן בזאת חרבונא וכו' שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך אחשוורוש", והקשו מדוע להלן (בפ"ז ט) יש שינוי שכתוב חרבונה בה"א ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך גם הנה העץ וגו'?! ולפי המבואר לעיל נראה ליישב בפשיטות דפרק א' איירי בחרבונא הגוי הרשע מסריסי המלך אחשוורוש, ואילו בפרק ז' היה זה אליהו בדמות חרבונא שאמר למלך הנה העץ שעשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עומד בבית המן. וכיון שלא היה זה חרבונא באמת אלא דמות חרבונא לכן כתוב חרבונה בה"א לרמז שלא היה זה חרבונא עצמו אלא אליהו בדמות חרבונא.

ולפי"ז גם מובן מדוע כתוב בפ"ז ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים וכו' הלא כבר בפ"א כתוב שחרבונא היה אחד משבעת סריסי המלך ומדוע שוב כתוב שהיה מסריסי המלך ול"ל הכפילות. ולפי הנ"ל י"ל כיון שכתוב חרבונה בה"א היה אפשר לטעות שאין זה חרבונא המוזכר בפ"א ואין זה מסריסי המלך אלא אדם אחר לכן כתב הפסוק שהיה זה אותו אחד שהוא מסריסי המלך והיה אותו אחד רק בדמות אך באמת היה זה אליהו ולכן כתוב בפ"ז חרבונה בה"א כמשנ"ת. אח"כ מצאתי בספר טעמא דקרא שעמד על שינוי האותיות, וכתב עפ"י המבואר בשו"ע אבה"ע ס' קכ"ט סל"ד דכל שם שהוא בלשון הקודש כותבין בה' בסופו וכל שם שהוא בלע"ז כותבין בא' בסופו ע"ש. והנה חרבונה היה ממונה על החרבנות כמש"כ בתרגום. וכשמינהו המלך על חורבנות קראו חרבונא בא' כמנהג פרס, וכשזכה להחריב את המן וביתו ע"י עצתו נתעלה להקרא בלשון הקודש. וזהו וגם חרבונה זכור לטוב שהזכירו הפסוק לטוב ע"ש. וצ"ע דמבואר מדבריו שזהו אותו חרבונה וזה נסתר ממה שכתוב במדרש הנ"ל דמי שיעץ לתלות את המן על העץ היה אליהו זכור לטוב, ורק שנדמה בדמות חרבונא וצ"ע.

עכ"פ לפימש"כ בשו"ע אבה"ע הנ"ל מובן משנ"ת לעיל. דבאמת חרבונא היה גוי מסריסי המלך ולכן כתוב חרבונא בא' שבאמת היה זה אליהו הנביא היהודי.

« המשך מעמ' 3 »

וכתב שם הגור אריה' לבאר, דהביאור בזה משום דשם ה' נקרא על ישראל, כמו שכתוב ביהושע ז', ט': "הזכריתו את שמינו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול".

במגילה דף ט"ו: אמר רבי תנחום: "בלילה ההוא נדדה שנת המלך" – שנת מלכו של עולם. וביאר המהר"ל ב'אור חדש' עמ' קע"ז: דהמן רצה להשמיד את ישראל, וישראל הם התוצאה הניכרת של הקב"ה, הם בניו. אם אין ישראל – אין עילתו של הקב"ה ניכרת, כביכול, משום שעל כלל ישראל ניכר שמו של הקב"ה כמ"ש: "הזכריתו את שמינו מן הארץ – ומה תעשה לשמך הגדול".

זוהי השמחה בפורים! הנצחיות של הכלל ישראל שמתחייבת ממצאות הבורא ית'. משום שמי שקם על כלל ישראל – כאילו קם על הקב"ה בעצמו. כמה זה מחייב להתמסר לרצון הקב"ה. להכיר תמיד בטובותיו ית', ולהודות על האמת. דרכם של אנשים – להימנע מכל דבר המחייב נמנעים ללמוד מוסר, או מלימוד הלכה בקביעות, או לתת דברים שיש בהם חסרון כיס.

מאיידך, כמה אפשר לזכות – יהודי יכול להקרא כולו על שמו..... לראות את החותם הקודש, את האורה ושמחה' שהמצוות משאירות על מקיימיה באמת. 'כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברכ' ה'. והלואי שנזכה לזה, לקיים מצוות מתוך פנימיות והשתפכות הלב, משהו בפורים ובמשך כל השנה....

הנה מנהג העולם שנוגעים במגילת אסתר בידיים ולא ראיתי שמקפידים ליטול ידיים קודם הנגיעה בה ויש לדון האם שפיר עבדי. ולברר הדברים נקדים דהנה בשו"ע סימן קמ"ז ס"א כתב: אסור לאחוז ספר תורה ערום בלא מטפחת, וכתב הרמ"א: וי"א דה"ה שאר כתבי קודש (כשכתובים אשורית על הקלף ובדיו כספר תורה - מ"ב), ולא נהגו כן וטוב להחמיר אם לא נטל ידיו ובס"ת אפי' בכהאי גוונא אסור. וכתב המשנ"ב ס"ד: היינו אף באותן שכתובין אשורית ועל הקלף כדון כגון מגילה ג"כ נהגו העולם להקל, ומסיים הרמ"א דבזה טוב להחמיר אם לא נטל ידיו וכו' ע"ש. ומבואר בדבריו דאף במגילות טוב להחמיר שלא ליגע אם לא נטל ידיו אבל כשנטל ידיו אי"צ להחמיר.

ובגמ' מגילה דף ז. איתא אמר ר"י אמר שמואל אסתר אינה מטמאה את הידים, למימרא דסבר שמואל אסתר לאו ברוח הקודש נאמרה והאמר שמואל אסתר ברוה"ק נאמרה, ומשני נאמרה לקרות ולא נאמרה לכתוב וכו' ע"ש כל הסוגיא. ולהלכה פסק הרמב"ם פ"ט משאר אבוה"ט ה"ו כמ"ד דאסתר מטמאה את הידים.

ובהגהות חת"ס בסימן תרצ"א הקשה דלפי מאי דקיי"ל דהיא מטמאה את הידים א"כ צריך לזהר שלא ליגע במגילת אסתר ערום, וקשה דבגמ' בסנהדרין דף ק. אמרו דמגילת אסתר לא בעי מטפחת ומותר לאחוז ערום. וכתב דהגמ' בסנהדרין קאי למ"ד דאסתר לאו ברוח הקודש נאמרה לכתוב וא"כ אינה מטמאה את הידים. ומוסיף שראה את מו"ר ר' נתן אדלר זצ"ל שבשעת קריאתה היה נזהר מליגע בה ערום ועיין במג"א קמ"ז סק"א.

וא"כ צריך לברר מדוע מנהג העולם שלא נזהרים שלא ליגע במגילה ערומה ואפי' בלא נטילת ידיים והרי לפי מאי דקיי"ל דאסתר מטמאה את הידים לכאורה צריך ליטול ידיו מקודם וכדברי הרמ"א בס"י קמ"ז הנ"ל.

ונראה לומר עפ"ד מרן הגרי"ז בהל' מגילה שייסד דיש ב' דינים בכתיבת מגילת אסתר חדא דהרי היא בכלל כתבי הקודש, ושנית איכא דין מסוים של כתיבת מגילה וכדחזינו דיש בה דינים מיוחדים בכתיבתה דנקראת ספר ונקראת אגרת והרי היא כאמיתה של תורה, ודין זה הנוסף של כתיבת מגילה הוא דין נפרד בכתיבתה ואינו שייך לדין כתיבה של שאר כתבי הקודש.

והביא ראייה לדבריו מדברי הראשונים במגילה דף ז. דהנה הקשו בתוס' שם איך פליג שמואל על סתם משנה דתנן קראה ע"פ לא יצא, ותיצו דמדרבנן ניתנה לקרות ולכתוב. אולם בריטב"א תירץ דהא ודאי שניתנה ליכתב ולצאת בה ידי חובת מגילה שלא יהא כקורא ע"פ ומאי דקאמר לא ניתנה ליכתב היינו שלא ניתנה ליכתב בכלל כתבי הקודש לענין שכתבתה קדושה לטמא את הידים ע"כ.

ומבואר בריטב"א דאף דלשמואל שלא ניתנה להכתב בכלל שאר כתבי הקודש מ"מ אית ביה דין כתיבה לענין לצאת בה ידי חובת מגילה, והוסיף דזה מוכח אף מדברי התוס' שכתבו שכל הדין כתיבה הוא רק מדרבנן דכיון שכל דין כתיבתה הוא רק מדרבנן ולא משום שנאמרה ברוה"ק ממילא ודאי אין לה דין כתיבי הקודש גם מדרבנן וע"כ דהוי דין כתיבה אחריתי לגמרי ע"ש.

ובסוף דבריו הביא ראייה לדבריו מדברי האו"ז בהל' מגילה סי' שע"ג דבתחילה כתב מסורת מכל פרשיות שיש במגילה איזו מהם פתוחה ואיזו מהם סתומה, ובסוף הסימן שם כתב וז"ל: בפרשיות לא שמעתי אם פתוחות או סתומות ומסתברא לעשותן סתומות כעין תפילין ומזוזות עכ"ל. ודבריו נראים סותרים זא"ז. אלא הביאור שאם בא לכותבה בתורת כתבי הקודש יש בה מסורת איזו פתוחה ואיזו סתומה אולם כשבא לכותבה בתורת מגילה ע"ז לא נאמר שום מסורת כלל וזבה מסתפק אם לכותבה סתומה או פתוחה וע"ז הביא ראייה מתפילין ומזוזות דגם הם אינם מדין כתיבי הקודש והם סתומות וה"ל יש לכותבה סתומה.

והנה הרמ"א בסימן תרצ"א ס"ב כתב שעושיין כל פרשיותיה של המגילה סתומות, וכתב בביאור הגר"א ומובא במשנ"ב סק"ב הטעם משום שנקראת אגרת. ונמצא לפ"ז דמגילת אסתר שנכתבת כולה סתומה ולא בפתוחות וסתומות אין לה דין כתיבי הקודש אלא דין אגרת וכדברי הגרי"ז וא"כ מובן היטיב מדוע אין צריך להקפיד על נטילת ידיים קודם הנגיעה במגילה כיון שמגילה שאין בה פתוחות וסתומות אין לה דין כתיבי הקודש אלא דין אגרת ואין בה קדושת כתבי הקודש ואינה מטמאה את הידים, ואולי גם המשנ"ב בסימן קמ"ז הנ"ל דכתב להחמיר במגילה קאי רק אשאר מגילות ולא באסתר.

ולפ"ז גם יש ליישב את הסתירה שהקשה החת"ס די"ל דמה שמבואר בגמ' סנהדרין שאי"צ מטפחת מיירי לענין מגילת אסתר שכל פרשיותיה סתומות והיא אינה מטמאה את הידים ואילו הגמ' במגילה מיירי לענין אסתר הכתובה בתורת כתבי הקודש בפרשיות פתוחות וסתומות וזבה באמת קיי"ל שמתמאה את הידים, ויש לדייק כן דבסנהדרין הלשון **מגילת** אסתר לא בעי מטפחת ואילו במגילה איתא **אסתר** אינה מטמאה וכו', ודו"ק.

א. במגילה (ג ע"א) "והשתא דאמרת מדינה ומדינה ועיר ועיר לדרשה, משפחה ומשפחה למאי אתא? אמר ר' יוסי בר חנינא להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה וכו', מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה ק"ו מעבודה וכו'". ע"כ הצעת הסוגיא.

ב. והנה מפורסם בשער בת רבים קושית האחרונים ז"ל, שלכאור' גם מקרא מגילה הוא תלמוד תורה, ואיזה ביטול תורה יש כאן? ותיצרו בזה בכמה אופנים:

יש סוברים שאין לזה **שם** של תלמוד תורה אלא של מקרא מגילה, [ע' בזה באורחות רבינו בשם החזו"א (ח"ג עמוד ל"ה), וכן ראיתי בשם הצפנת פענח, וכן כ' בחכמת שלמה (בסי' תרפ"ז ס"ב)]. ובשם רבינו חיים הלוי מפורסם לתרץ שזה ביטול תורה **באיכות**, וכע"ז ברש"ש (במגילה שם). והרש"ש כ' שם עוד תי', שאיירי בציור שהרב עדיין לא שמע, והתלמידים שמעו, וממילא הביטול תורה הוא בשביל התלמידים. ובשו"ת להורות נתן (ח"י סי' נ"ח) כתב עוד, דאיירי בלועז' ששמע אשורית שיצא ידי מקרא מגילה, אבל ת"ת ליכא בכה"ג. והעולם מוסיפים בזה, דהביטול תורה הוא אפי' באופן הרגיל, אבל "מדאנן האחשתרנים בני הרמכים לא ידעינן מהו", זהו הביטול תורה.

ג. ונוראות נפלאתי למה רבותינו לא תירצו בפשיטות, שהביטול תורה הוא **עצם ההליכה**, וכלשון הש"ס "ובאין לשמוע", שהולכים לשמוע מלשונם של החיי אדם (קנ"ה - ז'), והמ"ב (תרפ"ז - ז'), שכך באמת למדו והבינו פשט בזה, ועו"ש.

ד. והעירני הרב ר' יצחק ליסציץ שליט"א בזה (בשם הרב ר' משה אריה במברגר שליט"א), דבאמת יש להקשות על הגמ' מה הרבותא דמבטלין ת"ת למק"מ, הלא פשיטא דמבטלין ת"ת לכל מצוה שא"א ליעשות ע"י אחר ואפי' מצוה מדרבנן, ולמה הוצרכו להשמיע דין זה? אבל לדרכנו א"ש, דקמ"ל דאף על פי שאפשר לקיים המצוה בבית רבי, מכל מקום נתבטלו לבא ולשמוע בציבור, דהוה פירסומא ניסא טפי!

ה. ובעיקר הענין שכתבנו להקשות על רבותינו למה לא תירצו כן, יש לי הרהורי דברים בזה, דאולי משום דמרהיטת הסוגיא לא משמע להו הכי, מכיון דזה פשוט שבקרבנות, **ביטולה** כולל גם עצם השמיעה ולא רק ההליכה, והלא גם שם איתא "**ובאין**", ולכן לא דייקו תיבה זו. וכן ברמב"ם כ' "ובאין" רק בנוגע לעבודה ולא בנוגע לת"ת, ומשמע נמי שאין הביטול דווקא ההליכה.

ו. אבל העיקר בזה הוא, מכיון ש"ראשון המדברים" בקושיא זו, הוא בנו של הנוב"י (הג"ר יעקבא לנדא זצ"ל), והוא נזהר בקושייתו (שנכתב בעצם יום הפורים ומתוך שכרות), לומר שאי אפשר לומר כמו שתייצנו שהביטול תורה הוא עצם ההליכה, שהרי מגילה בזמנה לא בעינן עשרה. [ע' בכ"ז בשו"ת בית אפרים (או"ח סי' ס"ז)]. מיהו כבר העיר שם, שמדברי הפוסקים לא משמע הכי, ולכתחילה בעינן עשרה גם בזמנה; וממילא לפי"ז א"ש מה שכתבנו.

ז. וע"ד הצחות ישלהעיר, שהרי הבית אפרים (שם בסי' ס"ח) כ' שם תשובה ארוכה וציינן שזה נכתב למחרת **ולאחר שפג יינו**, ולכאור' הלא הוא בעצמו ז"ל כתב בס"י אפרים על גליון השו"ע שנתגלה לו בחלום דהפי' ב"עד דלא ידע" הוא **'עד ולא עד בכלל'!**

וכמובן שהערה זו נכתב רק לשמח הלבבות, שהרי בפשוטו י"ל, שגם למדריגה זו של "ולא עד בכלל" צריך זמן רב להפיג היין. ועוד יתכן בזה, שאולי זה היה לפני שנתגלה לו החזיון. ישמע חכם ויוסיף לקח!

הרב יחיאל מ. אלטמן

וְיִשֶּׁם הַמֶּלֶךְ אֶחְשׂוּרוֹשׁ מִסַּעַל הָאָרֶץ... כִּי מְרַדְכֵי הַיְהוּדִים... דְרֵשׁ טוֹב לְעֲמוֹ וּדְבַר שְׁלוֹם לְכָל זְרַעוֹ (י', א-ג)

הנה מצינו מחיובי הפורים את משלוח מנות ומתנות לאביונים, ולכאורה למה רק בחג זה נקבע בצורה זו, ולא בשאר החגים, דהנה מצינו כענין הזה גם בנחמיה ח', ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעיכם: וכך הובא בהמשך שם פסוק יב' וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם, וזה היה שם בר"ה כדכתב הרש"י שם [פ"ט] היום קדוש, כי יום ר"ה הוא. ושם מצינו שנלמד משם חיוב שמחה, בר"ה, וכדכתוב שם כי חדות ד' היא מעוזכם, וכדפי' באבן עזרא שם, השמחה היא תענוז אתכם, אם תקיימוה, כי כן כתוב ושמחת בחגך, ע"כ, וכך בהמשך, נביא, ולעשות שמחה גדולה וגו', וכמובא בס' תקצז', ה"א ובמ"ב ס"ק א', ולכאורה למה לא נלמד משם גם חיוב משלוח מנות, בר"ה, וכו'. אלא י"ל דכאן בפורים ראו יסוד גדול במעלת גדר השלום, האמיתית, שהיא נהוגה לפי דרך התורה.

ונקדים בביאור מה שהמגילה מסיימת בענין של מסים במלכות אחשורוש, דלכאורה מה זה קשור לענין הנס, ושמעתי מהרה"ג הר' קלמן אדלר שליט"א דביאר שהמגילה באה להראות מי הוא האדם שהובא כאן שמחה שבתחילת המגילה כתוב שעשה לכל המדינות, משתה גדול, וכן כתוב [פ"ב, פ' יח'] והנחה למדינות עשה, וגו', שלכן המגילה סיימה בזה לומר שכל זה שעשה הוא שבבילו, שיחזוק מלכותו, דהרי בסוף נתן להם מיסים, וכך נדע שלא נבטח באדם רשע, עכ"ד. ועפ"ז יש להוסיף, דהמגילה באה לומר דאצל האדם השלם גדול התורה מהסנהדרין, שהוא מרדכי, הוא ההיפך, דהנה בהתחלה היה נראה שמכביד על עם ישראל במה שהיה מזהירם שלא ילכו למשתה אחשורוש ואח"כ צעק צעקה גדולה, ללבוש שקים ותעניות, וכו', וגם מסכן את עם ישראל במה שאינו משתחוה להמן, וזה המגילה באה להדגיש בסוף המגילה, שהנה מרדכי היה דרש טוב לעמו, ומשנה למלך, עד כדי שכתוב שרצוי לרב אחיו, שבזה מוכח דגם התחלת הדברים היה מדרישת טוב לעמו, ולדאגתם.

ואכן רואים דההצלה הגיעה ממרדכי בדרישת טוב, במה שמצינו שגילה לאחשורוש על בגתן ותרש שרוצים להורגו, ובעצם הדבר יש לבאר, דלכאורה למה באמת לא הניח להם להרוג את אחשורוש, ובזה תנצל אסתר, והנה יש כמה דרכים במפרשים, וי"ל דמכיון דהרי שמע אותם, וא"כ היה לידם בשער המלך, ולכן פחד דאם יתגלו, יחשדו בו, ויוכל להיות גזירה על כל עם ישראל, שנקשרו למרוד בו, ולכן מפני השלום גילה הדבר, ולמעשה זו ההשתדלות שגרמה לכל ההצלה, הרי שאדברה דרך מרדכי בכל הנהגתו רק להיטיב, ומזה הגיעה הישועה. והרי השלום ודרישת טוב לעמו, מקורם משורש אחד של יתיחסות ודאגה לזולת, וזה שכתוב דמרדכי היה דרש טוב לעמו שמזה יצאה הישועה, ולכן אנו שמחים ומקיימים את דרישת טוב לעמו. וועיין בשערי תשובה לר"י, (ש"ג אות ז') שמי שאינו עוסק בעשיית הטוב, ובקשת שלום, הפר יראת שמים, וכו', ועוד שם (באות יג) שחייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו, ולשקוד בעמל נפשו, על תקנת חברו. הרי דדרישת שלום היא מן החמורות, והיא מיראת שמים. וי"ל דגם הכרתת עמלק מכח זה כדמצינו בפרשת כי תצא, שעמלק היה לא ירא אלקים, ולכן אנו מכריחים את הרע ע"י יראת אלקים, שזה מעיקרו ע"י דרישת טוב לעמו, וע"י זה גם בשושן הכריתו את עמלק שזה היה המן, והתקיים ע"י מרדכי שדרש טוב לעמו. ולכן תקנו מצות משלוח מנות שהיא קיום דרישת טוב לעמו.

ובזה יש לבאר הפיטש שאחר המגילה, שושנת יעקב צהלה ושמחה, בראותם יחד תכלת מרדכי וכו', ויש להבין מה הדברים דנאמר בראותם יחד תכלת מרדכי, דמה הענין דראותם "יחד", וי"ל דזה שכולם ראו יחד את כבוד מרדכי, כמו שמואב שם ומרדכי יצא מלפני המלך, בלבוש מלכות תכלת וגו', וזה היה השמחה השלימה, שכולם יחד שמחים, כל כלל שושנת ועם ישראל, כולם יחד שמחים, ואז ראו כולם את גודל דרך הת"ח איך שבהנהגתם רק נוהגים לטובה, ולא היה חלוקי דיעות בענין מעשה מרדכי במה דהתנגד לסעודה ולהשתחוות להמן, אף דלכאורה סיכן את עם ישראל, ובה ראו "יחד" דמה שקינא לה', הוא צדק, ואדרבא קיבל מעלה גדולה מזה שאף יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, ובה היה שמחה אמיתית של רוחנית שלימה, לכולם יחד באותו דיעה, שראו את מעלת התורה, וקבלו את התורה בשמחה.

הרב זיו שצ'לקה

שְׂמַחָה וּמְשִׁתָּה יוֹם טוֹב וּמְשִׁלּוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ. (ט, יט)

בגמ' מגילה (ה): איתא שלאחר הנס שנעשה לכלל ישראל בפורים קבלו עליהם לעשות את פורים כיו"ט שאסור במלאכה כמבואר בפסוק כאן "שמחה ומשתה ויום טוב". אולם לבסוף חזרו בהם העם ובקבלה לדורות לא קיבלו איסור מלאכה כמבואר להלן (ט, כב) "...לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים" ולא הוזכר יו"ט כיוון שחזרו בהם מהקבלה הראשונה עת"ד הגמ'.

וכאשר נדקדק בלשון הפסוקים נראה שיש עוד שינוי בין הקבלה הראשונה לשנייה והוא שמצות מתנות לאביונים התחדשה רק בקבלה השנייה (לדורות) ולא בתחילה ונשאלת השאלה מדוע. ונראה לבאר זאת בשני אופנים:

א. ע"ד הפשט יש לומר שכיוון שבקבלה הראשונה קבלו את פורים כיו"ט שאסור במלאכה ממילא אי אפשר לתקן מצוות צדקה כיוון שהכסף הוא מוקצה, ואעפ"י שאפשר לקיים מצוות מתנות לאביונים גם במאכלים כמבואר ברמב"ם (מגילה ב-ז) מ"מ עיקר התקנה היא לתת כסף (ועכ"פ שתהיה אפשרות לתת כסף), וכן מבואר להדיא בגמ' (ד): ששם איתא שאחת הסיבות שלא קוראים מגילה בשבת היא מפני שיענייהם של עניים נשואות למקרא מגילה ובשבת הכסף הוא מוקצה, והקשו האחרונים שאפשר לתת אף אוכל ותרצו שעיקר התקנה היא לתת כסף (טורי אבן מגילה ז. ומחצה"ש תרפ"ח סק"י)

ומעתה מובן היטב שרק בקבלה השנייה שהותר איסור המלאכה וממילא הכסף אינו מוקצה אפשר היה לתקן מצות מתנות לאביונים.

ב. על דרך המוסר יש לומר ששתי גזרות נגזרו על כלל ישראל בפורים האחת "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים" שהיא גזרה על הגוף "ושללם לבו" שהיא גזרה לאבד ממונם. וכנגד זה תקנו אנשי כנה"ג שתי הודאות לד' יתברך האחת בגוף והשנייה בממונו, כנגד הצלת הגוף תקנו משתה ושמחה ומשלוח מנות שהיא הודאה ע"י שמחת הגוף, וכנגד הנס שניצל ממונם תקנו גם כן להודות בממונם. והנה בתחילה תקנו שההודאה בממונו תהיה ע"י שלא יעשו מלאכה וייחדו את כל יום הפורים לשמחה והודאה לד' יתברך ומניעת הרווח תחשב כהודאה בממונם, אולם כיוון שלא רצו העם לקבל עליהם איסור מלאכה לדורות תקנו חכמים הודאה אחרת בממונם והיא נתינת מתנות לאביונים.

עיקר הנס הצלה או נקמה

הרב יחיאל הכהן איליביצקי

לְקַיֵּם אֶת יְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה בְּזַמְנֵיהֶם (ט, לא)

א) מגילה דף ב. אימא זמנים טובא, פי' נימא שבני הכפרים יכולים להקדים יותר מיום י"א באדר ומשני זמניהם דזמניהם דזמנים מה זמנים תרי אף זמניהם תרי, ואימא תריסר ותליסר כדאמר רב שמואל בר יצחק י"ג זמן קהילה לכל היא ולא צריך לרבווי ופי' רש"י, זמן קהילה לכל. הכל נקהלו להנמק מאויביהם וכו' הלכך לא צריך קרא לרבווי שעיקר הנס היה שיהא ראוי לקרייה שעיקר הנס היה בו: והק' הרא"ש [ועוד ראשונים] ולא נהירא דנהי דנקלה בו ביום כיון שקבעו הקריאה בי"ד ובחמשה עשר מנא לן שיכולין לקרות בו, ועוד דלא זמן המלחמה גורמת הקריאה אלא זמן המנוחה כדכתיב כימים אשר נחו בהם היהודים וגו'. ונראה לר"י דסוגית גמרא דידן כעין הירושלמי דנמי פריך התם ואימא י"ב י"ג ומשני רבי חלבו י"ג זמן מלחמה היא והוא מוכיח על עצמו שאין ייחא פירוש ליכא לרבווי דלא הוו כימים אשר נחו בהם. אלא מעתה לא יקראו בו, ומשני לפניו ולאחריו קורין בו אין קורין ועי' ברא"ש.

ולישב שי' רש"י נלענ"ד דהנה צ"ע מדוע לא תקנו את ימי הפורים ביום הנס אלא ביום המנוחה שהלא בודאי העיקר הוא יום הנס [ושאני מחנוכה שעיקר התקנה משום נס הנרות] וכמו שמצינו בתענית יח: גבי יום ניקנור שקבעו יו"ט ביום שנעשה הנס ועי' רש"י שבת יג: ד"ה מחבבין את הצרות. וכותבין ימי הנס לעשותן יום טוב עכ"ל.

ונראה שעיקר נס הפורים אינו בהצלה מהגויים אלא בנקמה מהם וכמבואר במגילה להנמק מאויביהם ובה הוא שונה משאר הניסים שעיקרם הצלת כלל ישראל ואין בהם ענין של שלטון על הגויים, ובה יום הפורים הוא מעין ימות המשיח שבו יהיה ניכר שלטון ישראל על ידי שלא ישלטו הגויים בישראל וכל מהלך המלחמה היה לא כדי להנצל אלא כדי להנמק ולפי"ז היה צריך לקבוע את פורים ליום המלחמה כיון שהוא יום הנקמה אלא שכיון שאין ניכר שלטון ישראל

לו, אבל ש' מהר"י אופנהיים להקל כיון שאין משתחיים לצלם אלא לשר, וראייתו מסנהדרין (שם) דדוקא נעבד כהמן. ועי' ביאור הגר"א (ה) שהק' דשם משמע להיפך שהרי כ' התוס' (סנהדרין סא): שמרדכי לא השתחוה בגלל הצלם.

והחתי"ס (מגילה יט) כ' להיפך, דמהתוס' מוכח כהר"א שהרי כ' שהיה לו ב' צורות על לבו, וק' דא"כ מאי שנא מרדכי משאר היהודים שהיו בכלל עבדי המלך, כגון התך, אלא ע"כ שמותר להשתחוות לשר הנושא צלם, ודוקא מרדכי שהחזיקו לעבד אינו יכול להשתחוות להמן עצמו וא"כ נאסרה לו ההשתחויה דבכה"ג ודאי חשיב משתחוה לצלם.

יצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו

כ' הרוקח תחת שאכלו ואכילתו גרמה לכל הצרה הזאת לכך יצומו. ומבואר להתענית היתה תיקון לחטא. וכ"מ במדרש תהלים (כב) וכי יש אדם צם ויאכל וישתה, ומ"ט אמרה כן אלא אמרה צומו על מה שאכלתם ושתיתם במשתה אחרושו. וכע"ז בילקוט אסתר.

ועי' חת"ס (שבועות לט). שהק' דהא מסק' במגילה (יב). דנתחייבו מפני שהשתחוו לצלם, ומבואר שם דעיקר החטא היה חילול ה', ועל זה שאלו תלמידי רשב"י וכי משוא פנים יש בדבר, כיון שבחילול ה' לא מהני תשובה לחוד. וא"כ מה הועילו תעניותיה של אסתר, דעיקר התיקון הוא לקדש ה' ברבים.

וביאר דכיון שהצלם היה רק אנדרטא ועשו לפניו, מהני תשובה על עצם המעשה, והתיקון לחילול ה' היה בקבלה מרצון ובקריאת מגילה ברבים, עי"ש.

יצומו עלי... שלשת ימים לילה ויום

בילקוט אל' וכי לא מתו, אלא מתוך שהתחילו שעה אחת קודם צאת הכוכבים והתענו שעה אחת אחר צה"כ ויום שלם באמצע, הוה ליה ג' ימים.

ועי' חת"ס ע"ז לד. (ד"ה במה) שיש להביא מכאן מקור **לתענית שעות**, דשייך תענית גם בחלק מהיום (דאף שאכל בתחילה יכול להתענות בחצי היום עד הערב כמ"ש התוס' שם). אמנם מה שבגמ' בע"ז שם ר"ע לא פשיט לה מהכא, הוא משום דמ"א אינו פשוטו של מקרא. (ועי"ש מה שתלה זה בפלוג' רש"י ורמב"ן בפר' פקודי).

אך עי' בנין ציון (קכו) שמקרא זה הוא אחד מד' מקראות שקדם לילה ליום אף שדרך הכתוב להקדים יום ללילה, וכאן הטעם הוא להורות שהפסיקו מבעוד יום. ולפ"ז מהמקרא עצמו מוכח כדברי המדרש.

אבוא אל המלך אשר לא כדת

בגמ' טו. אמר רבי אבא שלא כדת כל יום ויום, שבכל יום ויום באונס ועכשיו ברצון. ופירש"י עד עכשיו נבעלתי באונס, ועכשיו – מכאן ואילך מדעתי.

המהר"ט (ח"א כא ד"ה וראיתי) מסתפק בגדר הרצון אם הוא על מעשה ההליכה או על הביאה, דלפי הצד הא' הביאה היא באונס ומ"מ כיון שהליכתה היה ברצונה נאסרה על מרדכי, ודחה הראיה לפי הצד הב' דגם הביאה נחשבת ברצון. ועי' מאירי סנהדרין (עד: ד"ה וי"ג) דמ"ש קרקע עולם הוא אפי' לגבי ההליכה, ומשמע דאם ההליכה ברצון כבר ל"ח אונס.

ובגמ' לק' טו: שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון, ופירש"י על אונס – אע"פ שאני באה אליו מאלי **אונס הוא**. והק' השבות יעקב (ח"ב קיז) דא"כ דהוי אונס אמאי אמר' בע"א דנאסרת כיון שהוא ברצון. וביאר עפ"י המהר"ק (עי' לק') דאע"ג דהוי אונס ואין בו עונש מ"מ כיון שעיקר המעשה היה ברצונה נאסרת.

ועי' קוב"ש כתובות (ח-ט) שחילק בין מעשה הנעשה באונס לבין מעשה ברצון מתוך מצב של אונס, [כגון חולה מסוכן שהתרפא בעצי אשירה שלוקה אע"פ שהמצב הוא אונס שעשה כן להנצל ממיתה, אבל המעשה עצמו ברצון], והביא ראיה מהא דאסתר שנקרא ברצון. ויש להביא ראיה לדבריו מלשון ס' חסידים (קסז) שפי' מה שאמרה אסתר עכשיו ברצון, "מכאן ואילך שיש לי להמציא גופי לו שיש לומר אתרצה לו כדי שישמע אלי", (ועי' ברית עולם שם).

אכן עי"ש בקוב"ש שהביא מהחפץ חיים (כלל ה) דס"ל להיפך שההליכה היתה ברצון אבל המעשה גופא היה באונס. (וכצד הא' במהרי"ט).

וכאשר אבדתי אבדתי

בגמ' מגילה טו. כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך. ופי' רש"י אבדתי ממך – ואסורה אני לך דאשת ישראל שנאנסה

מותרת לבעלה, וברצון אסורה לבעלה. (ועי' בתוס' מ"ט לא גירשה). ונחלקו הראשונים אם המעשה היה עבירה אלא שנדחה מפני פיקול"ג, או דלא הוי איסור כלל (אלא שמ"מ נאסרת לבעלה). שהרשב"א (במגילה) הקשה היאך מותרת לעשות כן מרצונה והרי זה ביהרג ואל יעבור (ולא תי' אלא סיים שדברי אגדה הן ואין משיבין עליהן). ועי' סנהדרין עד: אסתר קרקע עולם היתה. וכן נראה בד' הס' חסידים (קסז) שכל' דמה שצותה אסתר **"וצומו עלי"** הוא "כיון שבעבור היהודים יש לי לחטוא".

אך המהר"ק (שורש קסח) כ' שלא היה בזה שום איסור, דהוכיח מינה שהדין שנאסרת על בעלה אינו תלוי בכוננת האיסור, וז"ל דבר פשוט הוא יותר מביעתא בכותחא **כי אסתר לא עשתה שום איסור** ולא היה בדבר אפילו נדנדו עבירה, אלא מצוה רבתא עשתה שהצילה כל ישראל. ותדע דכן הוא שהרי בבואה לפני המלך שרתה עליה רוח"ק וכו' וח"ו לומר שתשרה רוח"ק מכח מעשה של גנאי. והביא שכ"כ תו"י ביומא פב. שמותר לעשות עבירה זו לשמה אפי' היא אשת איש, כדי להציל כל ישראל. [ועי' נוב"ת (י"ד קסא) שההיתר הוא דוקא להצלת כל ישראל, והיה ע"פ הוראת מרדכי ובית דינו, אבל בלא זה אין מצילין בג' עבירות החמורות].

וכ"כ ההפלאה כתובות כו: (בתוד"ה וע"י) דאף **שעשתה מצוה** משום הצלת ישראל, אפ"ה כיון שנבעלה ברצון אסורה לבעלה. [ועי' דרשות חת"ס ח"א קלד; מובא בחי' מגילה). וכ"כ האור"ש הל' סנהדרין (פ"כ ה"ב).

ובקובץ הערות (מהד, הביא את ש' הר"ש דכשהביאה אינה אסורה לא נאסרת, והק' מהא דאסתר (וכד' המהר"ק), וחילק דבאופן של אסתר הביאה מצד עצמה אסורה אלא שהאיסור נדחה בשביל הצלת כלל ישראל.

משפחה ומשפחה

כ' רש"י "משפחה ומשפחה, מתאספין יחד ואוכלין ושותין יחד". וכן מבואר בס' הפרדס לרש"י ובשבלי הלקט (רא) "ואוכלין ושותין ושמתין ומזמירין על שולחנם ובבית חבריהם".

ובסדה"י [מובא בא"ז] כ' "יקבץ כל אנשי ביתו וחביריו על שולחן אחד כדרך המסיבה שמתאספים הרבה לעשות סעודה ומתוך כך מתרבה השמחה, אבל כשהאדם יושב יחידי וגלמוד אי אפשר לשמוח כראוי".

ועי' מגילה ז: אבי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי. ופי' רש"י – זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חברו עמו. והמהרש"א תמה מאי אשמועינן. ובחידושי אנשי שם פי' דברי רש"י דקמ"ל שעשו כן לשמחה יתירה כדי להרבות בשמחה בסעודת מרעים ולא שיהא משמח כל איש ואיש בביתו לבדו ומזה נראה שנשתרבו המנהג שהולכים בחבורות מרעים מבית לבית ואוכלין ושותין.

וכע"ז כ' הב"ח (תרצה) בד' רש"י "שהמה היו אוהבים זא"ז ביתר עוז והסכימו שטוב ויפה להם **לשבת אחים יחד** בסעודת פורים בשמחה ובטוב לב משתה כברכת ה' אשר נתן להם".

על כל דברי האגרת הזאת

כ' רש"י להודיע לדורות הבאים. ועי' מגילה יח. ובברכות יד. דמגילה והלל משום פרסומי ניסא, וכ' הרוקח בפס' (ט,לב) "דברי הפורים" – זו המגילה ותפילת הנסים. ומשמע דהמגילה היא ג"כ הלל והודאה. וכרב נחמן בערכין י: ומגילה יד. דקרייתא זו הלילא. וכך נקט הרמב"ם (פ"ג ה"ו) "ולא תקנו הלל בפורים שקריאת מגילה היא ההלל". ובשיעורי רמ"ד הלוי (ערכין) חקר אם לר"נ באמת אין חיוב הלל בפורים, או דיש חיוב קריאת הלל בפורים אלא שיוצאים יד"ח במגילה.

ודעת המאירי במגילה שאם אין לו מגילה חייב לקרוא את ההלל בברכה, והיינו דס"ל כהצד הראשון. (ועי' בזה חת"ס או"ח קצב), והכת"ס (או"ח קמ) דקדק כן מהרמב"ם הנ"ל שכל' שקריאת מגילה היא ההלל". אך עי' בשיעורי רמ"ד שם שמתחילת לשון הרמב"ם "ולא תקנו" משמע דאין תקנת הלל כלל. ועוד דקדק מל' הר"מ במנין המצוות שבתחילת ההל', "וצו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה... **וכדי לברכו ולהללו**".

ועי' יד המלך הל' חנוכה (פ"ג ה"ה) בטעם שלא תקנו קריאת מגילה לנס חנוכה, וביאר דדין שירה (דילפי' מיצ"מ) הוא או לומר הלל או לקרוא מגילה, ובפורים שא"א הלל על נס שבחול' השירה היא במגילה, משא"כ בחנוכה שכבר מתקיים בהלל.

ועי' תשו' חת"ס (או"ח נא ד"ה ויש) שהק' לפוס' דהלל בעמידה דוקא, איך קורין המגילה עומד או יושב והרי קריאתה זו הלילא. ומבואר דס"ל דאיכא בקריאה דיני הלל.

המולך מעצמו

הרב יהודה כץ

וְיָהִי בַיּוֹם אֲחַשְׁרוּשׁ הוּא אֲחַשְׁרוּשׁ הַמֶּלֶךְ מֵהַדָּוָה וְעַד בּוֹשׁ (א, א)
 ובגמ' מגילה יא. דהמולך היינו שמלך מעצמו, ומבאר המהרש"א דהרי ויהי בימי היינו לשון עבר, ומדוע לא כתיב שמלך לשון עבר ג"כ, אלא בא לומר שמלך מעצמו.

והנה י"ל דאין כאן ענין לשון והודעת סיפור דברים בעלמא שמלך מעצמו, אלא יש כאן הגדרת המהות של אחשורוש, שאינו מלך אמיתי שבא מכח שורש הדורות, אלא מולך עושה עצמו למלך, ולא מלך במהותו ושורשו.

ובזה יוסבר ענין המשתה הגדול שעשה, דהכל בא להראות כח תפארתו ולומר דאע"פ דאינו מן המלוכה בכ"ז מנהיג מלכות באופן שלא נראה כמותו.

והבן א"כ מה גדלה חרפתו ובשתו כשושתי מאנה, ובזתהו דענין זה דאינו מזרע מלכות, שאמרה לו אבא שתה וכו' דהרי כל ענינו בא לשרש ענין זה, וזהו ענין ויקצוף המלך מאוד וחמתו בערה בו. והכל משל לכל ההשקעות שמשקיע האדם בעוה"ז ובסוף הכל מתהפך על פניו, וכל מה שהשקיע נהפך לרועץ.

הזמנת חיל פרס ומדי

הרב יצחק מרגליות

עֲשֵׂה מִשְׁתָּה לְכָל שָׂרָיו וְעַבְדָּיו חֵיל פָּרַס וּמְדִי... (א, א)

בגמ' מגילה יב'. רב ושמואל וכו' ומ"ד מלך טיפש היה דאיבעי ליה לקרובי בני מאתיה ברישא דאי מרדו ביה הנך הוי קיימי בהדיה. והנה בפ"י היפה ענף על המדרש [להיפ"ת] הקשה בהא דזימן שרי כל המדינות ואך החיל לא הזמין כי אם של מדי ופרס, ובאמת י"ל עוד במה שהפסיק בקרא בין שריו ושרי המדינות והזכיר עבדיו והחיל.

ונראה בזה דאף אחשורוש חשש לסברא זו דהו"ל להקדים בני עירו, אלא דהכריע כהצד הב' ומ"מ מה דהזמין שריו ועבדיו וחיל פרס היה אף משום בני מאתיה ושוב לא חשש כ"כ לבני מאתיה מאחר דיפחדו מחילותיו, והיינו דהזמין רק חיל פרס ומדי דהיו כמלכות אחת כדאיתא במגילה שם, וא"ש אף דהקדים לשרי המדינות. ומ"מ מ"ד מלך טיפש י"ל דלא אמר טיפש סתם כי אם בהנהגת המלכות שהוא ע"י רצון העם ולזה לא מועיל מה דיפחדו מהחיל, וע"י.

מה הם הכלים השונים

הרב יעקב לוזיה

וְהִשְׁקוּת בְּכָלִי זֶהָב וְכֻלָּם מִכֶּלִים שׁוֹנִים (א, ז)

בגמ' מגילה י"ב מבואר דכלים שונים הכוונה לכלי ביהמ"ק, והיינו כלים שונים ששנו בשטות של קודמיהם שנשתמשו בכלי מקדש וע"כ אבדו. ולפ"ז צ"ל דמה שנאמר ברישא דקרא "והשקות בכלי זהב" אינם כלים שונים, וממילא משמע שכלי ביהמ"ק האמורים לא היו של זהב דהכי מיעט הכתוב אח"כ מזהב.

ובביאור הענין היכן מצינו בכלי המקדש כלי שתיה כוסות וכדומה והרי יין לניסוך על המזבח ולא בכוסות לשתות ואין לומר דהם כוסות שנשתמשו בהם כהנים של משמרת דהם אינם כלי שרת ולא יענושו על שנשתמשו בהם. ובפשטות אפשר לומר דנשתמש אחשורוש בבזיכין שבהם היו זורקין דם על המזבח. וכידוע למזרקים לא היה תחתית ישרה כדי שלא יניחום ויקרוש הדם כדתנן בפסחים סד ע"א וכמ"ש רש"י שם ולא היו לבזיכין שוליים - רחבין מלמטה אלא חדין תחתיהם כדי שלא יוכלו לישב על הקרקע, עכ"ל. ויתכן דזהו חלק משבח המשתה של אחשורוש שלא היה מצב של הנחת הכוס על השולחן כשיש בה יין, אלא כל הזמן היתה השתיה כדת יין מלכות רב כיד המלך. ובזה מבואר דבאמת היו מזרקים של כסף, כדתנן בפסחים שם שהיו בידי הכהנים בויכי כסף ובזיכי זהב. ואולי לזה נתכוין הפס' דמיעט כלים שונים מכלי זהב.

כבוד לישראל כדי להחטיאם

הרב יהודה כץ

לְעֵשׂוֹת כְּרִצּוֹן אִישׁ וְאִישׁ (ח)

מגילה יב. כרצון מרדכי והמן, ומפ' רש"י שהם היו שרי המשקה בסעודת אחשורוש, ומרדכי אחראי על עם ישראל, והמן על שאר אומות.

והנה אע"פ שכל אומה ואומה השקה מיין מדינתה אמנם לא העמיד אחראי ושר מיוחד שיקרא שר משקה מכל מדינה אלא על עמ' העמיד אחראי בדרגה של שאר אומות.

והנה דבר זה יכול היה ליתן הרגשה איזו חשיבות ומעלה מייחס אחשורוש לעמ', שהעמידם ממש בדרגה ככל שאר אומות אחרות.

ובגמ' שם דרשו "גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות" והקשו בגמ' למה לא כתיב בית הנשים, ומתר. דבא לומר דכמו שושתי נתכונה לדבר עבירה כמו"כ אחשורוש נתכוין לדבר עבירה. ויעו"י מהרש"א.

והנה חזינן כונת הרשעים שמכבדין לעמ'י מאוד מאוד, והכל הכל כדי להחטיאם, וענין זה לימוד גדול לתקופתנו אנו, במה שנותנים הרשעים פיתויים שונים וקוראים לצעירי פרחי הכהונה לבא ולטעום ממנעמי פירות הקידמה, וכל מטרתם היא רק לקעקע ולשרש כל היסודות האיתנים אשר נבנו בדם ויזע.

מאמר המלך

הרב יצחק מרגליות

עַל אֲשֶׁר לֹא עָשְׂתָה אֶת מְאֹמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁרוּשׁ (א, טו)

ולעיל (פס' יב) "ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך", ויל"ע במה דנקט הכא "מאמר" ולעיל "בדבר", ובאמת בלשון קרא לעיל (י) הוי הלשון אמר למהומן, ואפשר דהא במגילה יב': מבואר דשניהם לעבירה נתכוונו, וא"כ י"ל דלא הוצרך אחשורוש לצוות לזה כי אם באמירה לחוד, אלא דכאשר סירבה ומנגד דדבר המלך אין להשיב, ונעשה ממילא כציווי וכהכרח. ולכן י"ל דאף דהיה אמירה מ"מ נעשה כדבר דהיינו גזירה כלשון התרגום, [וע"ע בכל התרגום בזה, דנקט תרזויהו בכ"מ, וכלפי המלך נקט לשון מימר מלאך וכלפי תוכן הדברים נקט לשון גזירה, ויל"פ עפ"ז]. ומ"מ כשבא לדונה מבואר במפרשים מדקדוק קראי שביקש שיחוננו אותה, וי"ל דלכך נקט מאמר שידונו אותה כאי עשית המאמר לחוד ולא כביטול הציווי.

רמזי שם השם במגילה

הרב מנחם וינטר

לֹא עַל הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ עֹתָהּ וְשֵׁתֵי הַמֶּלֶכָה (א, טז)

כידוע לא מוזכר שם השם במגילה אבל הוא מוזכר בהסתר א. לבדו עוותה ושתי המלכה כאן יש את שם השם בסופי תיבות בערבוב כבר כאן היתה השגחה מאת השם לאמירה זו שהביאה להחלפת ושתי. ב. פרק א' כ' היא וכל הנשים יתנו הוראה זו שכל הנשים יתנו וכו' היתה חשובה שתתפרסם בשם המלך ולכן מרומז בה שם השם. ג. פרק ה' ד' יבוא המלך והמן היום כאן מתחילה מפלתו של המן ולכן מרומז בה שם השם בראשי התיבות בצורה מסודרת (ולכן נוהגים החזנים שלא מפסיקים אחרי המילה המן אלא מסיימים את המילה היום כדי להדגיש את הרמז לשם השם). ד. פרק ה' יג' זה איננו שוה לי הנהגה זו של המן שלא בא על סיפוקו כי מרדכי לא משתחוה לו על אף שבכל מקום שבא משתחוים לו היתה כאן השגחה מיוחדת כדי לגרום לעשיית העץ. ה. פרק ז' ה' הוא זה ואי זה כאן מופיע השם שאמר השם למשה כאשר שאל את השם בסנה מה אומר אליהם ועל זה השם אמר כה תאמר לבני ישראל א-היה שלחני אליכם כאן התחיל כעסו של אחשורוש על המן ולכן מרומז פה שהשם יהיה איתם בצרה הזאת. ו. פרק ז' ז' כי כלתה אליו הרעה המן מרבה מפלה על מפלתו ע"י שנופל על המיטה וע"י זה הוא מרבה את שנאת אחשורוש עליו ולכן כאן מרומז שם השם בצורה מסודרת בסופי תיבות.

מכל הנ"ל רואים וניכר וידוע לכל שאפילו ששם השם לא מופיע במפורש במגילה אך הוא מוסתר בראשי התיבות או בסופי תיבות בצורה מסודרת או בערבוב והכל לפי הענין. (וע"י בספר קהלת משה מה שביאר בזה).

עצת ממוכן

הרב ישעיהו דוד בוצ'קובסקי

כִּי יֵצֵא דָבָר הַמֶּלֶכָה עַל כָּל הַנְּשִׁים לְהַבְזוֹת בְּעֵלְיָהֶן בְּעֵינֵיהֶן (א, יז)

בעצת ממוכן. צריך להבין איך אמר שטות כזו שיש להרוג את המלכה בגלל שעתה יבזו הנשים את בעליהן, ואיך התקבלה שטות זו באזני המלך והשרים. גם למה שלח אחשורוש האגרות להיות כל איש שורר בביתו. ויש לפרש, שאשורוש היה בבעיה גדולה, כי מצד אחד לא יכל לשתוק על הבזיון שעשתה לו ושתי ששלחה לו דברי בזיון ביד השרים כמו שאמרו חז"ל. והיה מוכרח להגיב על זה ולהעניש אותה, אבל מאידך אם יהרוג אותה ויפרסם את הדברים שאמרה לו ושלכן הוא הורג אותה, הרי זה עצמו בזיון גדול. ואם לא יפרסם את זה ויחשבו כולם שהרג אותה מפני שלא באה, אז כולם יאמרו

שהוא מלך אכזרי. ובה באה עצת ממוכן עצה עמוקה לפתור את הבעיה, שיאמר לכולם שהסיבה שהורג אותה הוא בכדי שלא להפר את שלום הבית בקרב בתי פרס ומדי, והרי בשם האידיאולוגיה מותר הכל, ואז ירויח ג"כ שיהרוג אותה, וירויח ג"כ שלא יחשבו שהרג אותה על זה שלא באה ולא יאמרו עליו שהוא אכזרי.

ומטעם זה שלח אחשוורוש אגרות להיות כל איש וגו' כדי לחזק ולפרסם את הדבר שידעו שהסיבה שהרג אותה הוא בגלל האידיאולוגיה ולא מסיבה אחרת כדי שלא יצא לעז ויתחילו לדבר ויגידו מה שאמרה לו ויהיה לו בזיון.

וכ"ז בהשגחת ה' כדי שיהרוג את ושתי, ואגרות ראשונות כדי שע"ז לא יסמכו כ"כ על האגרות להשמיד וכו' ולא יבואו להרוג את ישראל מיד וכמו שאמרו בגמרא.

עונש ושתי

הרב יצחק גולדשטוף

ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה (א, יט)

י"ל שגם זה הוא מכלל העונש, וכמו שמפרשים בפסוק "מי האיש אשר ארס אשה ולא לקחה, ילך וישוב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה", שגלתה לנו תורה פנימיות נפשו של אדם שעיקר צערו וכאבו הוא מה ש"איש אחר יקחנה" (עי' מליץ יושר שם). והכי נמי בזה ע"ז שיקח אחרת יגדל עונשה, וכמו שאמרו שאין אשה מתקנאת אלא בידך חברתה.

וי"ל שזהו שאמרו להלן (ב, א) "זכר את ושתי, ואת אשר עשתה, ואת אשר נגזר עליה". והיינו שזכר את הגזירה שנגזרה עליה שנאמר בה גם "ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה", וגזירת המלך אין להשיב (כדלקמן ח, ח) והיה מוכרח לחפש לו "נערה בתולה טובת מראה".

מקרא מגילה עדיף

הרב אהרן הכהן פרידמן

ונשמע פתגם המלך (א, כ)

כ' בבעל הטורים פר' תצוה על הפס' ונשמע קולו בבואו אל הקדש דיש במסורה ג"כ ונשמע "כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע", "נשמע קולו בבואו אל הקדש", ונשמע פתגם המלך, ומבאר בעה"ט את השייכות ביניהם עפ"י הגמ' במגילה (ג): מקרא מגילה ועבודה, מקרא מגילה עדיף, מקרא מגילה ותלמוד תורה מקרא מגילה עדיף, והפסוק "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" מרמז על ת"ת, והפסוק "ונשמע קולו" מרמז על עבודה, והפסוק "ונשמע פתגם המלך", מרמז על מקרא מגילה, וזה הכוונה של המשך הפסוק "כי רבה היא" שמקרא מגילה זה גדול ועדיף מת"ת ועבודה, ועוד שרבה קאמר להא מימרא בגמ' שמקרא מגילה עדיף, ובמש"כ שרבה קאמר לה, בגמ' דידן הגירסא שרבה אמרו, אמנם גם אם רבא אמרו, בתור רומז בקרא שפיר י"ל ש"רבה היא" יכול גם לרמז על רבא, עוד יש לפרש, שמה שמ"מ עדיף, המקור מדבר, רבי שמבטלין בעבודתן ובאין לשמוע מ"מ, ושם מתבאר שזה מטעם ברוב עם הדרת מלך, וא"כ י"ל "כי רבה היא". וע"כ בגלל ענין הברוב עם עדיף מקרא מגילה.

עונש ושתי מדה כנגד מדה

הרב יעקב לוזיה

את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה (ב, א)

הגמ' במגילה דף י"ב: דורשת "אשר עשתה" לבנות ישראל שהיתה מעבידתן בשבת ללא בגדים בצמר ופשתים, וביאר התרגום שצמר ופשתן מכאיבין בעבודתן ביותר. ואשר נגזר עליה היינו מה שעשתה כך נגזר עליה. וצ"ב דהרי לבסוף לא באה אל המלך כמו שנגזר עליה אלא החציפה פניה כנגדו וסירבה, וא"כ היאך נתקיימה בושתי מדה כנגד מדה.

ואולי אפשר לומר בדקדוק הלשון אשר עשתה כן ואשר נגזר עליה ולא שכך ארע לה לבסוף, אלא עונשה היה בעצם גזירת המיתה שנגזרה עליה, אכן צורת הגזירה היתה באופן של מדה כנגד מדה (וכמו שיסד הגר"ח שמואלביץ דהמדה כנגד מידה הוא לימוד לאדם, ולכן אף כשאין נפק"מ למעשה, אבל העונש ניתן בצורה מסויימת בשביל הלימוד).

אסתר אשת מרדכי

הרב יצחק מרגליות

ובהגיע תר אסתר בת אביחיל דד מרדכי אשר לקח לו לבת (ב, טו)

י"ל מהו דחזר ופירש הכא אשר לקח לו לבת

שכבר הזכיר מתחילה בקרא דויהי אומן את הדסה וכו'. ונראה דכיון דמספר על נישואיה לאחשוורוש והא איתא ריש סוטה דבת קול אומרת בת פלוני לפלוני, ושלא יאמרו דה"נ באסתר לאחשוורוש, לכך פירש הכתוב אסתר בת אביחיל ואשר לקח לו לבת, ובמגילה יג'. אל תקרי לבת אלא לבית, לומר דמיועדת למרדכי לחוד. ומה דלא זכר זה לעיל י"ל דהרי לא נתפרש להדיא לבית, וטעמו י"ל גם לפי שלא היה מפורסם שהיא אשתו וכמש"כ בזה, ועי'.

יפת תואר - במצוות

הג"ר דניאל גולדשמידט - רב קהילת אשכנז

יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה... ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל שושן הבירה (ב, ב-ג)

כאן הזכירה המגילה רק ענין של טובות מראה. ואח"כ (פסוק ז) כתיב, ויהי אמן את הדסה היא אסתר וכו' והנערה יפת תאר וטובת מראה. וקשה למה בתחילה כתוב טובות מראה ואח"כ כתוב יפת תואר וטובת מראה.

וכתב הגר"א (פסוק ז) שיש שני בחינות בנוי, האחת היא נאה במראה, והשניה היא שאינה נאה במראה אבל נאה בחיתוך איברים במדה נכונה, לא ארוכין ולא קצרין כמו החוטם ושאר איברים. וזה מה שנאמר יפת תואר שהוא חיתוך איברים נגד המצוות וטובת מראה מורה על מדות הטובות. ולפי"ז ביאר, דאצל גוים אין מצוות ולכן אין מציאות של יפת תואר אצלו ואחשוורוש חיפש רק אשה טובת מראה, אבל מרדכי הבין שיש בה שתי המעלות, טובת מראה ויפת תואר, נגד המצוות ונגד המידות טובות, עי' שם באורך.

ונראה דלפי"ז יש לבאר, שאברהם אמר כשהלך למצרים הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. והקשו המפרשים אטו עד עכשיו לא ידע ששרה היא יפת מראה. אלא שכל הזמן הוא הסתכל רק בהסתכלות רוחנית על שרה אמנו, ולכן ידע שהיא יפת תואר, שזה כנגד המצוות, אבל עכשיו שעמד על גבול ארץ מצרים, היה צריך לראות לפי עיני המצריים, איך שמצרי יסתכל על שרה, ולכן אמר עכשיו אני מבין שגם בעיני המצרים היא טובת מראה.

ויתכן שעל פי זה יש לבאר מה שהתירה התורה בפרשת כי תצא אשת יפת תואר. ולפי דרכנו למדנו שהתורה התירה דוקא אם הוא רואה בה ענין של יפת תואר, שהיא מסוגלת לעשות מצוות שהם כנגד חיתוך אבריה ולא כשיש בה מעלת טובת מראה, שזה ענין של מדות טובות בלבד, ועי' אור החיים הק' (שם) מה שביאר בזה.

ואכתי יש לבאר ענין הפרות בחלומי של פרעה, כשבחלום עצמו הוא רואה פרות רעות המראה וטובת המראה, וכשמספר את חלומי ליוסף, והנה מן היאר עלת שבע פרות בריאות בשר ויפת תאר ותרעינה באחו.

הבנת מרדכי ברמזי בגתן ותרש

הרב יצחק גולדשטוף

ויודע הדבר למרדכי (ב, כב)

פירשו חז"ל בגמ' (מגילה י"ג, ב') שבגתן ותרש היו מספרים בלשון טורסי, ולא היו יודעין שמרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע בשבעים לשון.

ויש לשאול אם כן למה נאמר "ויודע" הדבר למרדכי, למה לא נאמר "וישמע" מרדכי, ולשון "ויודע" משמע שהיה בזה התודעות מיוחדת, ולא רק שמיעה גרידתא, וצ"ב.

והנה מה שהיה הסנהדרין יודעין שבעים לשון היה זה בשביל שיוכלו לשמוע את העדות מפי העדים ולא מפי תורגמן, ולמדו דין זה מקרא, וטעם הדבר י"ל משום שכשמתרגמים לא תובן המשמעות בדיוק שיש דברים שמשנתנים בתרגום (וכמוש"כ המתרגם פיה"מ להרמב"ם וחובת הלבבות). וא"כ הסנהדרין שהיו בקיאים בשבעים לשון היינו שהיו בקיאים בכל לעגי השפה כללותיה ופרטותיה.

וי"ל שבגתן ותרש חששו שמא עוף השמים יוליך את הקול ושמא יהי מי שיבין בשפתם, ולכן דברו בלשון טרסים בלעגי שפה, באופן שאינו מובן לכל אחד. ואמנם מרדכי ידע בשבעים לשון כיון שהיה מהסנהדרין וא"כ היה בקי גם בזה. וזהו "ויודע" הדבר למרדכי, שלא היה די בזה בשמיעה בעלמא, אלא היה נצרך ידיעה בהבנת השפה היטב.

עוד י"ל דהנה במנחות (ס"ה א') אמרו שמרדכי נקרא פתחיה, שפותח דברים ודורשן בשבעים לשון. ומקשה הגמ' שכל הסנהדרין ידעו שבעים לשון, ומתרת שמרדכי היה "במל לישני ודיש". ופרש"י שהיה בולל ומערב הלשונות.

ולפי"ז יבואר שפיר הלשון "ויודע" הדבר למרדכי,

ד"ל שהיו בוללים לשון טרסית עם שפות נוספות, וזו היתה חכמת המיוחדת של מרדכי להבין דבריהם. והנה במגילה (י"ג ב') מבואר שהיו מספרין בלשון טורסי, ובפרקי דרבי אליעזר (פ"נ) כתב שדברו בלשון כשדים, וכ"ה במדרש אגדת אסתר. ולהאמור הדברים נפלאים שבללו לשונם מב' שפות אלו, ומרדכי בחכמתו המיוחדת ידע להבין לשונם.

מה מרגיז את המן

הרב יעקב לוזיה

וַיִּגִּדּוּ לְהִמָּן... וַיֵּרָא הֶמָן כִּי אֵין מַרְדֵּכִי כִרְע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמְלֵא הֶמָן חֲמָה (ג, ד-ה)

משמע שרק אחר שהגידו להמן אז וירא המן, וצ"ב וכי המן לא רואה שמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה מכל הנמצאים בשער המלך. אלא אפשר לומר – דהמן ידע שהוא עבדו של מרדכי ככתוב בעקב מרדכי, וידוע הוא שספר כפר קרצום היה, אלא כל זמן שאחרים לא שמים לב שמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, לא נבהל מכך, אבל כאשר "ויגידו להמן" שזה כבר מפורסם – אז וימלא המן חמה. ושוב רואים את ענין זה בפס' ו' כי הגידו לו את עם מרדכי, וכי אין הוא יודע את עם מרדכי – אלא מאחר שזה מפורסם שאין מרדכי משתחוה בגלל שהוא יהודי מעם ישראל, אז ויבשש המן את כל היהודים.

תל וחריץ

הרב יעקב י. ארלנגר

וַיֹּאמֶר הֶמָן לְמַלְךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ יִשְׁנֶנּוּ עִם אֶחָד (ג, ח)

בגמ' מגילה י"ד משל דאחשורוש והמן למה"ד לשני בני"א לאחד היה לו תל בתוך שדהו ואחד היה לו חריץ וכי' הנה לפי הנמשל נמצא שאחשורוש נקרא בעל התל, והמן נקרא בעל החריץ. ונראה לפרש דהמן התייחס לישראל כחריץ בשדהו וזה עפ"י הגמ' (לעיל ו') אמרה קסרי וירושלים וכו' חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמין שנא' אמלאה החרבה, וברש"י עכשיו "אתמלא" מחורבתה וכן מצינו בפר' תולדות (כ"ה כ"ג) ולאום מלאום יאמץ ופירש"י אמלאה החרבה לא "נתמלאה" צור אלא מחורבנה של ירושלים וזהו ענין חריץ שכל עוד שישראל קיימים בעולם לא נתמלא "החסר" בשלימות אצל צור, והיינו שכוונת המן היה להשליט כח הרע בעולם לגמרי אבל אחשורוש התייחס לישראל כ"תל" ומהו ענין תל, הנה ברש"י מגילה (כ"ו ע"ב) כ' וז"ל, כל בית הרוס קרוי תל כמו והיתה תל עולם עכ"ל. ולפי"זיל"פשאחשורוש הפריע לו רק שלא יבנה בית המקדש, ורצה לסלק ה"תל" היינו להביא למצב שלא יבנה בית המקדש, משום שידע שמלכותו תלוי ועומד בבית זה וכדחזינו בתחילת המגילה בימים ההם כשבת המלך ואמרו בגמ' (י"א ע"ב) מאי כשבת לאחר שנתישבה דעתו [שלא יצאו ישראל מתחת ידו, רש"י] אמנם לאחר שושתי נהרגה הבין אחשורוש שטעה ושוב חשש, וכדחזינו שאמר לאסתר עד "חצי המלכות" ולא דבר החוצץ למלכות ודו"ק נמצא שכוונת אחשורוש בהשמת כלל ישראל היה אופן והיכי תמצוי לסלק ה"תל" [שלא יבנה בית המקדש] כדי שתתישב מלכותו.

בין העמים - נפק"מ למשלוח מנות

הרב יהושע אושינסקי

יִשְׁנֶנּוּ עִם אֶחָד מִפְּגָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים (ג, ח)

כתב הגר"א בפרושו על מגילת אסתר וז"ל "פירוש שהם עצמם מפורזים ואינם במקום אחד וגם הם מפורזים בין העמים ואינם מתחתנים עם העמים כלל" וכו' עיי"ש. והנה ידוע ומפורסם דבמצוות משלוח מנות נאמרו ב' טעמים עיקריים. א. טעמו של תרומת הדשן (ס' ק"א) להרבות צרכי סעודה בכדי שיוכלו כולם לשמוח. ב. טעם בעל מנות הלוי להרבות אחוה ורעות כנגד מה שאמר המן על עם ישראל שהינו מפורד ומפורד ובינם לבין עצמם אינם בשלום. והרבה נפק"מ נאמרו בין ב' טעמים אלו, אולם בדברי הגר"א רואים שודאי לא סבר כבעל "מנות הלוי", שהרי כתב שהמפורד אינו בתוך עמ"י, אלא מפורד מהגויים ולא מתחתן איתם, וע"כ דהטעם הוא כטעמו של התרומת הדשן. ולפי"ז מן התימא דלא חלק הגר"א על הרמ"א בסוף סימן תרצ"ה שכתב שאם שלח אדם לחבירו מנות, והשני לא רצה לקבל יצא השולח ידי חובה, וע"כ דטעם הרמ"א הוא דסר"ס התרבה אחוה ורעות ע"י רצון זה וכטעמו של בעל "מנות הלוי", ומדוע סתם הגר"א ולא חלק (כמו שרבים מהאחרונים חלקו על פסקו של הרמ"א, כמבואר במ"ב שם).

הסרת הטבעת לפני ההסכמה

הרב א"ש פרידליס

וַיִּסֶר הַמֶּלֶךְ אֶת טִבְעָתוֹ מֵעַל יָדוֹ... וְהָעַם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כְּטוֹב בְּעֵינָיו: (ג, י-יא)

צ"ב דלכאורה היה לאחשורוש קודם לתת את הסכמתו לעצת המן, ורק לאחר"כ להסיר את טבעתו וליתנה להמן, ואילו מסדר הפסוקים מבואר להיפך, דקודם נתן את טבעתו להמן, ורק לאחר"כ הסכים לעצתו. וי"ל ובהקדם דברי היערוות דבש (ח"א) בביאור דברי המדרש (הובא שם בפ' הענף יוסף) ובתחילה דקדק אמאי כפל הכתוב את הדברים – ויסר המלך את טבעתו ויתנה להמן, הוי ליה למימר בקיצור ויתן המלך טבעתו להמן, ומבאר דהנה המן ידע כי אחשורוש הפכפך וישנה את דבריו, וידוע כי דת המלך אשר לא נחתם בטבעת המלך אין לו תוקף כלל כמבואר במגילה, ולכן כדי שיהיה המן בטוח שלא ישנה אחשורוש את הסכמתו לגזירה, נתן בידו הטבעת שיחזיקו בידו מכאן והילך, ובכך לא יוכל אחשורוש לשנות מדבריו כי אין בידו הטבעת, וזהו כונת המדרש שנתן לו ערבון כדי שלא יוכל לשנות דעתו, ולכן במפלת המן כתיב ויסר המלך את טבעתו אשר העביר להמן ויתנה למרדכי, הרי שהיתה הטבעת בידי המן עד שנפל. ובזה מדוייק היטב דלכן כתיב ויסר המלך את טבעתו, כי עי"ז סרה מעליו היכולת לשנות הסכמתו ע"י שנתנה להמן כערבון. עכ"ד. והנה בגמ' (מגילה יד.) א"ר אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל, שכולם לא החזירום למוטב, ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב. והק' חכ"א דלכאורה לא הסרת הטבעת היא זו שעוררה את ישראל לתשובה, אלא נתינת הטבעת להמן, ואמאי נקטה הגמ' ענין הסרת הטבעת, והשיב על כך מרן הגר"א"ל שטיינמן שליט"א דהגמ' נקטה את תחילת הדבר וזה היה בהסרת הטבעת. עכ"ד. ולפי משנ"ל יש לבאר דבאמת לא נתינת הטבעת לכשעצמה גרמה להם להתעורר, כי אם הסרתה מאחשורוש ונתינתה להמן כערבון, באופן שאין אחשורוש יכול לחזור בו, ודבר זה עוררם לתשובה.

תליית המן בט"ז או בי"ז

הרב יעקב ישראל יונגרמן

וַיִּקְרָאוּ סַפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ (ג, יב)

מבואר דגזירת המן נתנה בי"ג ניסן, ואח"כ צמו ג' ימים, והיה מפלת המן. וכן מבואר ברש"י מגילה ט"ו א' ד"ה יו"ט שכתב, בי"ג בניסן נכתבו האיגרות וניתן הדת בשושן ובי"ד ט"ו ט"ז התענו, ובט"ז בערב נתלה המן. וצ"ע הרי אסתר באה לאחשורוש ביום השלישי לצום כמבואר בפסוק פ"ה פ"א ויהי ביום השלישי וגו', ובפסוק ד' כתוב יבוא המלך והמן היום לשנות והיינו דבו ביום היה משתה א', ולמחר עשתה משתה ב' ונתלה המן, ונמצא דאם משתה א' היה ביום השלישי לצום דהיינו ט"ז אזי משתה ב' ומפלת המן היה בי"ז, ואיך כ' רש"י דהמן נתלה בט"ז. וצ"ל בזה, דאסתר באה לאחשורוש בתחילת היום השלישי דהיינו ליל ט"ז, ובאותו לילה היה משתה א', ולמחר ביום ט"ז היה משתה ב' ונתלה המן, ושפיר מש"כ רש"י דהמן נתלה בט"ז.

משלוח הספרים מעצמם

הרב שלמה זלמן כהן

וַנְשַׁלְּחֵם סִפְרִים בְּיַד הָרָצִים אֶל כָּל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד לְהָרַג וּלְאַבֵּד (ג, יג)

הנה לקמן באגרות השניות כתיב (פ"ח פ"י) וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים וגו', ולשון המקראות אומר דרשני, אמאי הכא באגרות הראשונות כתיב ונשלוח ספרים, ולקמן כתיב וישלח ספרים, ועיין מה שכתבו בזה במהר"ל באור חדש, וביוסף לקח, וכן במנות הלוי להר"ש אלקבץ לקמן פ"ח פ"א בתוכ"ד. והנראה ליישב בעזה"י, דהכא איירי דשלח ספרים להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, וכיון דעשיו שונא ליעקב, אזי כולם היו מוכנים ומזומנים לעשותו, ולא היה צריך לזרום להאי שליחות, ונחשב כאילו השליחות נעשית מאליה, וזהו "ונשלוח" ספרים, משא"כ לקמן באגרות השניות, דשלחם להודיע על ביטול הגזירה ולהצלת עם ישראל, בהכי כבר היה צריך לזרום לשליחות, דלא הלכו מעצמם, ולפיכך כתיב "וישלח" ספרים.

גזירת המן באדר שני

הרב יעקב ישראל יונגרמן

בְּשָׁלוֹשָׁה עֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אָדָר (ג, יג)

פירש רש"י, ביום י"ג לאותו חדש שהוא י"ב לחדשי השנה. וצ"ב לשונו שכתב "לאותו" חדש שהוא י"ב לחדשי השנה, מה כוונתו בתיבת "לאותו", שהיא נראית לכאורה מיותרת.

ונראה ביאור כוונת רש"י, הדנה בירושלמי מגילה (פ"א ה"ה) מבואר, דגזירת המן היתה בשנה מעוברת באדר ב', וילף מהפסוק לחדש שנים עשר הוא חדש אדר, ופ"י הקרבן העדה דכוונת הירושלמי להוכיח מדכתיב "הוא חדש אדר" דמה צריך להוסיף זה מאחר שכבר כתוב חדש שנים עשר, אלא מוכח דחדש שנים עשר היינו שבכל שנה אבל עתה הוא חדש י"ג, כי נס פורים היה בשנה מעוברת באדר ב'.

ולפ"י ז"ל, דזהו מש"כ רש"י "לאותו" חדש שהוא י"ב לחדשי השנה, והיינו לאותו חדש שבשאר שנים הוא חדש י"ב, אבל עכשיו הוא חדש י"ג.

הגזירה והאכילה

הרב א. רוזן

הָרִיצִים יֵצְאוּ דְחוּפִים בְּדָבַר הַמֶּלֶךְ... וְהַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן יֵשְׁבוּ לְשִׁתּוֹת (ג, טו)

צ"ב מאי שייך הכא הא דהמלך והמן ישבו לשתות, ולכאורה בא הכתוב לפרש חזק הגזירה דכל הגזירות במגילה היו שלא מתוך ישוב הדעת, כגון גזירת הריגת ושתי גזירת הריגת המן דהיתה מתוך כעס, ואם היה בישוב הדעת לא היה גזר, ואף מצינו שחזר בו מהריגתו ושתי, משא"כ הך גזירה דהיתה בישוב הדעת דאחר שהרצים יצאו דחופים ישבו לשתות א"כ ודאי שלא יתחרט מהגזירה (וזהו גודל הנס דהקב"ה ברחמיו ביטל אף גזירה חזקה).

ובמדרש שוחר טוב (תהלים י') עה"פ בגאות רשע ידלק עני דריש אתם מכרתם אותי מתוך מאכל ומשתה שני' (בראשית לז כה) וישבו לאכול לחם, הרי בניכם נמכרים בשושן מתוך אכילה ושתיה שני' והמלך והמן ישבו לשתות ע"כ, הרי דשייך הך אכילה ושתיה למכירה.

האכילה בגזירה

הרב יצחק מרגליות

וְהַמֶּלֶךְ וְהַמֶּן יֵשְׁבוּ לְשִׁתּוֹת וְהַעִיר שׁוֹשֵׁן נְבוּכָדְנֶצַּר (ג, טו)

יתכן לומר דהיה בפרט זה נמי לכפר על אשר אכלו היהודים אשר בשושן כאשר אחשוורוש נשתמש בכלי בהמ"ק החרב, ולבש בגדי כהונה, וכנגד זה היה דישיבו לשתות על גזירת הריגתם, ועיין.

הצד השווה בין נהגו מסעודתו להשתחוה לצלם

הרב יוסף שלמה גרינוולד

וּמִרְדֵּכִי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה (ד, א)

במגילה י"ב, שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה אמר להם אמרו אתם אמרו לו מפי שנהנו מסעודתו של אותו רשע א"ל א"כ שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו א"ל אמור אתה, א"ל מפני שהשתחוה לצלם. והנה ברש"י על פירוש המגילה (פ"ד פ"א) עה"פ ומרדכי ידע כתב וז"ל, בעל החלום א"ל שהסכימו העליונים לכך [פ' לגזירת המן] לפי שהשתחוה לצלם בימי נבוכדנצר ושנהנו מסעודת אחשוורוש עכ"ל, משמע מדבריו דב' הטעמים אמת וצ"ל דע"י שנהנו מסעודת אחשוורוש התעוררה מדת הדין על מה שהשתחוה לצלם בימי נבוכדנצר וצ"ב דלכאורה ב' ענינים נפרדים הם ומה ענין זל"ז, אכן נראה דענין אחד הוא עפ"י הגמ' בע"ז (דף ח') תניא ר' ישמעאל אומר ישראל שבחוצה לארץ "עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן" כיצד עכו"ם שעשה משתה לבנו זימן כל היהודים שבעירו אע"פ שאוכלין משלהן ושותין משלהן ושמש שלהן עומד לפנייהם מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים שנא' וקרא לך ואכלת מזבחך, מבואר מכאן שגם מה שנהנו נקרא ע"ז ודו"ק.

השתדלות מול רוחניות

הרב שלום שוורץ

וַתִּשְׁלַח בְּגָדִים לְהַלְבִּישׁ אֶת מִרְדֵּכִי וְלְהַסִּיר שָׁקוֹ מֵעַלָיו וְלֹא קָבַל (ד, ד)

מה היה הויכוח של אסתר עם מרדכי, שמעתי מהגר"ח מישקובסקי שליט"א שאסתר ביקשה, נכון שצריך תענית ושק ואפר, אבל לצורך קידום העניינים, תלבש לכמה דקות בגדים

רגילים, תכנס לשער המלך תדבר ותשוב, אמר לה מרדכי רגע אחד של שק ואפר עוזר יותר מכל ההשתדלות.

אסתר חישה שהגיע זמנה להיכנס למלך באופן טבעי ללא סכנה, אבל אמר לה מרדכי שתיכנס מיד בלי חשבונות [וניתן להוסיף שדווקא בצורה מסוכנת תהיה ס"ד!] והיא הבינה, ואכן היא התכוננה עם עצרת תפילה ותענית שלושה ימים, זו היתה ההכנה בחלק הרוחני, אבל בחלק הטבעי לא עשתה כלום, במקום לקשט את עצמה היא הכינה את עצמה בצום כזה שלא היה לה שלושה דברים מינימאליים, כח ללכת! כח לזקוף את הראש! והיתה נראית ללא חן! ולכל אלו נעשו ניסים. באופן כזה מובן ותלבש אסתר מלכות שלבשתה רוח הקודש. לפני שהיא ניגשה לאחשוורוש קראה לו בתפילתה כלב !!! כלב זו חיה בזויה, וראתה שה' רוצה שתכבד אותו יותר, אז קראה לו הושיענו מפי אריה היא נתנה לו תואר של מלך החיות.

גדולת מרדכי ופרשת הכסף

הרב יעקב לוזיה

לְדַעַת מַה זֶה וְעַל מַה זֶה... וַיֵּגֵד לוֹ מִרְדֵּכִי אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ וְאֵת פְּרִשְׁת הַכֶּסֶף (ד, ה-ז)

בשאלת אסתר מה זה ועל מה זה, ביאר התרגום מה זה הבכי והמספד שבכה ועל מה זה מפני לא קיבל לבושי מלכותא דשדרת ליה. ועל זה ענה מרדכי "את כל אשר קרהו", ומבואר שם בתרגום שהכונה על שלא השתחוה להמן. וצ"ב במהלך הדברים דאחר שנתוודע למרדכי סיבת הגזירה והיא סעודת אחשוורוש וצלם נבוכדנצר, מה היה צריך להזכיר ענין זה שלא נשתחוה להמן דגם אם לא היה משתחוה לו היתה נגזרת הגזירה. וכן מה ענין שהוסיף מרדכי להתן את ענין פרשת הכסף ומה היה צריך לבאר לאסתר את הדרך בה נגזרה הגזירה דעיקר הדברים דהיה לו לומר הוא את הגזירה ואת סיבות הגזירה.

ואולי רצה מרדכי להגיד לאסתר את הדרך בה תוכל להסיר את הגזירה. - א. ע"י גדולת מרדכי והוא שהציל את המלך. ב. ע"י פרשת הכסף. וזה באמת מה שאמרה אסתר לאחשוורוש במשתה היין "כי נמכרנו אני ועמי" וזה הדרך של פרשת הכסף, ובנוסף נאמר גם שבח מרדכי ע"י חרבונה שבא ואמר למלך גם הנה העץ אשר הכין המן למרדכי אשר דיבר טוב על המלך. ז"א שתי הדרכים בהם נגזרה הגזירה.

המן - עולם של מקרים

הרב שלום שוורץ

וַיֵּגֵד לוֹ מִרְדֵּכִי אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ (ד, ז)

כשמרדכי הזכיר את המן הוא קורא לו בשמו 'קרהו' כמו שדרשו כאן חז"ל בן בנו של קרהו. מרדכי סיכם את עמלק בנקודה המרכזית שלו "קרהו" ואכן אף ביום נפילתו, המן עדיין אווז עם מקרה, כמו שכתוב [ר' ז'] "ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו את כל אשר קרהו" וצריך ביאור האם היה עליהם לשמוע ממנו, הרי הם ראו ושמעו לבד ? אלא המן היה צריך לספר למסור את גרסתו, להסביר כיצד הכל צירופי מקרים לא מוצלחים, וכבר למחרת היום הכל יסדר.

אבל אומר הפסוק "ויאמרו לו חכמיו זרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל לו" כלומר דע לך אצל יהודים אין מקרים, שם הכל רק השגחת ה' וזה עפ"י מעשיהם, אין מזל לישראל, אומה זו משולה לעפר ולכוכבים, ולכן אם חלילה הם בירידה הם יורדים עד למטה. וכשה' מעלה אותם הם עולים עד למעלה.

המן הוא עמלק הוא עדיין לא הבין, אומר הפסוק "עודם מדברים עמו" ובאה המציאות והכתה על פניו והכריעה את הויכוח בצורה המוצלחת ביותר.

הסתכנות כדי להציל אחרים

הרב יהושע אושינסקי

אֵל תִּדְמִי בְּנַפְשְׁךָ לְהַמְלִיט בֵּית הַמֶּלֶךְ מִכָּל הַיְהוּדִים (ד, יג)

כתב הגר"א בפרושו על מגילת אסתר וז"ל, פירוש כי מרדכי חשדה שהיא סוברת שאין אומרים חטא בשביל שיזכה חברך ובדבר הזה תיהרג ואל תעבור והיא אינה מחויבת בזה, לכן אמר שאפ' בלא כן תיהרג ולכן אל תתרפה ותלך. המתבאר מדברי הגר"א שבכל מצב היתה אסתר בסכנת מוות בין אם תלך ובין אם לא תלך.

והנה נחלקו האחרונים האם מחויב אדם להכניס עצמו לסכנה בשביל להציל אחרים ואפ' את כל כלל ישראל (עיין משך חכמה שמות ד, יט וכסף משנה פ"א מרוצח הי"ד), ולכאורה היה ניתן להביא ראיה ברורה מכאן שמותר, שהרי מרדכי צויה

לאסתר לסכן עצמה בשביל להציל את כלל ישראל. אולם על פי דברי הגר"א אתי שפיר דכאן גם לולי שהיתה הולכת היתה בסכנת מות לכן פשוט שיכולה לסכן עצמה, וכל מחלוקתם היא באופן שלולי שהיה מסכן עצמו ודאי היה נשאר חי.

תפילת רבים ולימוד תשב"ר

הרב זיו שצ'לקה

לְךָ יְנוּס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן (ד, טז)

א' במדרש (פ"ט ד) שמרדכי הלך וכנס תנוקות של בית רבן ומנע מהם אוכל ושתייה והיו לומדים תורה ובוכים, ואילו המהר"ל בפירושו למגילה מבאר שאסתר אמרה למרדכי לקיים תפילת רבים ודרש זאת מהמילה כנוס שמשמעותה להתכנס בבתי כנסיות לתפילה.

ונשאלת השאלה מדוע התחזקו דוקא בלימוד תנוקות של בית רבן ובתפילת רבים. ונראה לבאר עפ"י הגמ' ב"ק (ס:) ששם איתא, ת"ר דבר בעיר אל יכנס אדם לבית הכנסת שמלאך המוות מפקיד שם כליו וה"מ היכא דלא קרו ביה דרדקי ולא מצלו ביה עשרה ע"כ.

וביאר בשו"ת הרשב"ש (קצה) שכוונת הגמ' שבכל מקום שאין לימוד של תינוקות ראויים הם לעונש כיוון שהעולם מתקיים בהבל פיהם כדאיתא בשבת (ק"ט): וכן במקום שאין תפילת רבים יש כעס כדאיתא בברכות (ו:) וביטול דברים אלו מחייב מיתה.

ולפי זה נראה לומר שכיון שנגזרה גזירת מיתה על עם ישראל התחזקו העם בלימוד תינוקות ובתפילת רבים לבטל את חרון האף וגזירת המיתה (ומה שמנעו מהתינוקות אוכל והוא כדי שיהיה לימוד מתוך צער שהוא הלימוד המעולה ביותר).

גדר האונס והרצון באסתר

הרב יחיאל יעקב הכהן ארנטרובי

אָבּוּא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כָדַת וְכֹאֲשֶׁר אֲבָדְתִי אֲבָדְתִי (ד, טז)

יש לעיין הא דאמרה אסתר "כאשר אבדתי אבדתי" ומבואר בגמ' מגילה עד עתה באונס עכשיו ברצון. דהיינו שאסתר חישה מעשה זה שבה לאחשורוש כרצון ולכן עליה להיאסר על בעלה. ולכא' תמוה ביותר דהא ודאי שאדם שאנסו אותו לעבור על אחת ממצוות השם ואף ביאה באונס לא נקרא רצון, ומאי שנא אם עומד אדם עם שוט בידו ומאיים שודאי נקרא אונס והכא נמי עומד הכא ראש הסנהדרין ומאיים בשוט של גיהנום ואמאי לא חשיב אונס. ולמעשה מבואר כך להדיא בתשו' הרשב"א אלף קפ"ט והובא בב"י וכן נפסק ברמ"א אבהע"ז ס' י"ז סנ"ח שאם הורו לה ב"ד בטעות מותרת לבעלה הראשון והכא ה"נ ומאי שנא ולמד כן ממילכת בת שאול ועי"ש בט"ז. [ובדברי הרשב"א עצמו יש עיון גדול שהוא כתב וכמו אסתר לאחשורוש וקשה ביותר דהרי מבואר בגמ' להיפך שאסתר נאסרה וצ"ע]. ואמת שכתב המהר"ק הובא ברמ"א אבהע"ז קע"ח שאונס הוא דוקא שהביאה היתה באונס אבל אם אמרה האשה מותר לא חשיב אונס ועי"ש בב"ש [ובעיקר הדבר האם פליג אדעת הרשב"א לעיל עיין באחרונים אריכות טובא] מ"מ הכא שאני כיון ששם המעשה הוא מעשה אסור, והאשה חשבה שמותר, ולזה אמרין שמעשה אסור אינו הופך למותר על ידי מחשבה שהוא מותר, אלא רק אם המעשה היה באונס. אבל הכא אצל אסתר המעשה עצמו היה בהיתר אם מצד שהצלת כל כלל ישראל שאני או טעמים אחרים. מ"מ ודאי הוי מעשה בהיתר ומחשבת היתר ואמאי חשיב אונס כלפי לאוסרה על בעלה. וצ"ע. ואלא לפי הרשב"א נצטרך לחלק בין הוראת ב"ד ובין הוראת יחיד שאף שהוא היה ראש הסנהדרין וכו' מ"מ אין לזה תוקף של פסק ב"ד, אמנם מנין לנו הא וכן אצל מיכל גם לא היה הוראת ב"ד ומ"ש.

הטעם שלא גירש מרדכי את אסתר

הרב בנימין זאב יעקבזון

אָבּוּא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כָדַת וְכֹאֲשֶׁר אֲבָדְתִי אֲבָדְתִי (ד, טז)

במגילה טו. דרשו כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך ופרש"י ואסורה אני לך דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה והרצון אסורה לבעלה. והקשו תוס' (שם וביומא פב: ד"ה מה רוצח) אמאי לא גירשה מרדכי כדי להצילה מאיסור אשת איש, ותירצו דכיון שגט בעי עדים היה ירא שיתפרסם ויודע הדבר למלך ויהרגהו. וברשב"א במגילה (שם) הקשה דעדיין אינו מיושב שהרי יכל לגרשה בכתב ידו בלא עדים כדנתן בגיטין (פג).

וליישב דברי תוס' נראה דאזלי לשיטתם בגיטין ד. ד"ה קי"ל) דגם לר"מ דעדיי חתימה כרתי עדיין

צריך עדים בשעת הגרושין משום דאין דבר שבעורה פחות משניים ובעי עדים לקיומי וא"כ גם בכתב ידו (דלא עדיף מע"ח לרב) וודאי בעי עדים בשעת גרושין.

עוד יש ליישב קושיית התוס' והרשב"א, דהנה כתב בלבוש (יור"ד קנ"ז ס"א) וכן משמע ברמ"א (שם) דא"צ להוציא ממון כדי להפריש חבור מאיסור. וא"כ ה"נ מרדכי לא היה צריך להפסיד את אשתו כדי להצילה מאיסור.

אלא דיל"ד דהכא הרי בין כך נאסרה עליו וא"כ לא הפסיד כלום ואמאי לא גירשה.

וי"ל עפ"י מש"כ המהר"ל (בספר אור חדש על המגילה פ"ד פט"ז) דבאמת אסתר לא ידעה אם אחשורוש יתאוה לה וכשאמרה כאשר אבדתי אבדתי היה על צד הספק. וא"כ עדיין יש למרדכי הפסד במה שבגרשה דאם לא גירשה יתכן שלא תאסר עליו ואין לומר שיגרשה ויחזירה דזה ודאי לא יכל מכיון שקידושין אפ"י בכתב ידו בעי עדים כדאיתא ברשב"א יבמות (ל"א ע"ב).

ובנוב"ב (י"ד קסא) יישב את קו' הרשב"א שבאמת מרדכי גירשה בכתב ידו, ומה שאמרה כאשר אבדתי אבדתי היינו ששוב לא יוכל להחזירה, דקידושין לא מהני בכתב ידו דקידושין ודאי בעי עדים לקיומי כמש"כ הרשב"א הנ"ל, ולפי"ז לא קשה כלל למה לא גירשה דבאמת גירשה, ומה דקאמר שם במגילה עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון פירושו דעד עכשיו שהיו באונס לא היה צריך לגרשה שהרי אין כאן מעשה עבירה אבל עכשיו שברצון אע"פ שמותר משום הצלת ישראל מ"מ נחשב מעשה עבירה וצריך לגרשה כדי להצילה מעבירה.

העברה בפסח ומעבר לתפילה

הרב אורי שחר

וַיַּעֲבֹר מֵרַדְכָי וַיַּעַשׂ כְּכָל אֲשֶׁר צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר (ד, יז)

ובמגילה ט"ו א' אמר רב שהעביר יום א' דפסח בתענית ושמואל אמר שעבר את הנהר לאסוף היהודים כדי להתפלל, ע"כ. וקשה דהיכן יש רמז לכלל זה. ועוד קשה למה הפסוק הסמיך הדרשה על "ויעבור" שהעביר יום וכו' הלא העביר אין לו שום משמעות לעצם הענין, ונראה לומר דהנה בתורה כתוב ה' פעמים המילה "ויעבור". א. ויעבור אברם בארץ ע"פ מקום שכם ופי' רש"י להתפלל (לך לך). ב. ויעבור את הנהר (ויצא). ג. ויעבור את מעבר יבוק (וישלח). ד. ויעבור בכל ארץ מצרים (מקץ). ה. ויעבור ה' על פניו (כי תשא).

והנה איכא מ"ד דיוסף יצא מבית האסורים בא' דפסח (מדרש רבה שמות ספ"ח, ופרשה י"ט) ונמצא דרב יליף מהכא שמרדכי העביר יום א' דפסח בתענית, והתענית יליף לה מדכתיב ויעבור ה' על פניו וזה היה ביה"כ שהוא יום צום. ויעקב עבר את מעבר יבוק בליל פסח ואז נלחם עם המלאך (כמבואר בתוס' השלם והרוקח וכן מבואר בהגדה של פסח בפיוטים בסוף) וכן יעקב עבר את הנהר כפי הנראה בפסח (דעי' תנחומא החדש בלק סי' א' דהקב"ה בא אל לבן בליל פסח) ומרדכי ישב בתענית כדי להתפלל וזהו ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם והיינו להתפלל כפי שפי' רש"י בחומש.

ודעת שמואל דמרדכי אסף את כל היהודים להתפלל ע"י שעבר את הנהר שנמצא בשושן, ויליף לה מדכתיב ויעבור אברם בארץ - להתפלל וכו', ויעבור את הנהר, ויעבור את מעבר יבוק, וס"ל לשמואל דיוסף יצא ברה"ה מבית האסורים כדאיתא ברה"ה י"א א' ואז הוא יום דין ומתפללים לבטל הגזירה הרעה, וקראו י"ג מדות שאינן חוזרות ריקם וזהו ויעבור ה' על פניו.

דחיפות התענית בפסח

הרב זיו שצ'לקה

וַיַּעֲבֹר מֵרַדְכָי וַיַּעַשׂ כְּכָל אֲשֶׁר צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר (ד, יז)

ובגמ' (טו). אמר רב שהעביר יום ראשון של פסח בתענית ולכאורה הדבר תמוה מדוע מהרו מרדכי ואסתר לקבוע ג' ימי צום (יד, טו, טז בניסן -רש"י) וביטלו מצות מצה, ארבע כוסות ושמתח יו"ט בזמן שהגזרה נקבעה ל"ג באדר (י"א חודשים מאוחר יותר) ולכאורה היה אפשר לדחות את הצום לאחר הפסח. ונראה לבאר שכיון שהגזירה נודעה למרדכי בחלום כמו שכתב רש"י (ד-א) והיה זה בליל י"ד ניסן (הגזירה נגזרה ב"ג ניסן כמבואר בפסוק) הבינו מרדכי ואסתר שכדי לבטל את החלום הרע מוכרחים לעשות תענית חלום כדאיתא בתענית (יב:) יפה תענית לחלום כאש לנעורת (כלומר שהתענית קורעת את הגזירה הרעה שנראתה בחלום) וזהו דוקא בו ביום שחולמים כדאיתא בגמ' (שם) ולכן הוצרכו להתחיל להתענות ב"ד

ניסן, ואעפ"י שבד"כ מספיק יום אחד של תענית כאן הבינו מרדכי ואסתר שחייבים ג' ימים רצופים (עיין אלשיך, חת"ס ועוד מדוע) וממילא נמשך הצום גם ביום ט"ו וט"ז ניסן כדין תענית חלום שדוחה יו"ט (כיון שהוא פיקוח נפש).

מהירות הישועה

הרב א. רוזן

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מְהֵרָה אֶת הַמֶּן (ה, ה)

כאן נאמר "מהרה" וכן להלן (ו' י') ויאמר המלך להמן "מהרה" קח את המלבוש ואת הסוס וגו', ולהלן (שם י"ד) "ויבהילו" להביא את המן, צ"ע מהי המהירות בהני מקראות ועיוין בספורנו עה"פ (בראשית מא יד) וירצוהו מן הבורז"ל כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע כאמרו כי קרובה ישועתי לבוא ע"כ. ובי' אאמור" שלט"א דזהו הביאור במהירות הישועה במגילה.

ואפשר לבאר באופ"א ע"פ המבו' במדרש שוחר טוב (תהלים כ"ב) עה"פ למנצח על אילת השחר וגו' דדריש וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו וגו', ולמה שלשה ימים, לפי שאין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה יותר מג' ימים וכו', ונימא דמשו"ה הוצרך למהר בכל המאורעות כדי שהצרה לא תימשך יותר מג' ימים וצ"ע.

ונהייתה לו לפח ולמוקש

הרב שלו' רוברג

וַיֹּאמֶר לְמַלְכָּה לְתַלּוּת אֶת מַרְדְּכָי עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הָכִין לוֹ (ו, ד)

במגילה (ט"ז). "הכין לו", תנא לו הכין, ע"כ. ופירש"י "לצורך עצמו". ויומתק מאוד לפי"ז מה שכתב הפייטן ב"מעוז צור": "כרות קומת ברוש, ביקש אגגי בן המדתא, ונהייתה לו לפח ולמוקש, וגאותו נשבתה". ע"כ. ופירושו לפי"ז הוא שעצם התיבה לו, נהיתה לפח ולמוקש, והדברים בסימין טובא, בס"ד!

הכבוד שניתן למרדכי

הרב יחזקאל נ. בהרץ

וַיִּלְבַּשׂ אֶת מַרְדְּכָי וַיַּרְבִּיבוּהוּ בְּרַחוּב הָעִיר וַיִּקְרָא לְפָנָיו כְּכָהֵן יַעֲשֶׂה לְאַיִשׁ (ו, יא)

שמעתי ממורנו הגרמ"מ קארפ שליט"א בליל ש"ק פורים (המשולש) דמוקפין תשנ"ה שהקשה שצריך ביאור כל המעשה שנסתבר מן השמים שהמן הרכיב את מרדכי וכו', לאיזה צורך הי' כל זה, הלא זה לא שינה את הגזירה כלל, ואף שזרש אמרה אם מזרע היהודים אשר החילות וכו' מילתא בעלמא הוא, ולא ראינו שזהו מה שפעל בביטול הגזירה.

ואמר, שכל מעשה זה הי' נסיון למרדכי, אם באמת יבין שעדיין לא הי' כאן שום ישועה, ואם הי' גבה ליבו ע"י מעשה זה, והי' אי"צ כ"כ לצעוק, לא היינו זוכים לישועה, וזהו שהדגישו חז"ל ששם לשקו ותעניתו, ולא התפעל כלל מהכבוד הנורא שנתנו לו והשפלת המן, אלא הבין שהצרה בתוקפה. [והנוסף: שמכיר הרבה בני עליו שעשו חיל וחברו חיבורים נפלאים, ונעצרו ולא המשיכו לעלות עוד ועוד, וזהו משום שהרגישו איזהו ספוק, שהנה הענונו כבר... וחבל... וראויים הדברים וכו']. ע"כ דברי הרב.

וגר' להוסיף שהנה באלשיך הק' דייק מהפסוק ששב אל שער המלך, שכבר לא לבש שק בגלוי, שאין לבוא אל שער המלך בלבוש שק, ומה שחז"ל דייקו ששב לשקו, דווקא הוא, שהרי קודם לא הי' בשער המלך, ואיך כתוב וישב, אל עכצ"ל שה' וישב" קאי על שקו, ולפי"ד הרב שליט"א נראה, שהנסיון הי' יותר גדול שבאמת הי' מנוע (מאיזה טעם) לחזור בגלוי ללבוש שק (אולי משום זלזול במלך שכ"כ הרימו באותו יום) ואעפ"כ בפנימיותו לא השתנה כלל וכלל, ובזה עמד בשלימות בניסיון.

עציץ עצה ועין

הרב ישראל מנחם וינגרטן

וַיִּקְרָא לְפָנָיו כְּכָהֵן יַעֲשֶׂה לְאַיִשׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בְּיַקְרֹוֹ (ו, יא)

גרסינן במגילה טז: כי הוה נקיט ואזיל בשבילא דבי המן, חזיתיה ברתיא דקיימא אאיגרא, סברה, האי דרכיב - אבוה, והאי דמסיג קמיה - מרדכי. שקלה עציצא דבית הכסא ושדיתיה ארישא דאבוה. דלי עיניה, וחזת דאבוה הוא. נפלה מאיגרא לארעא, ומתה. והיינו דכתיב: 'וישב מרדכי אל שער המלך', אמר רב ששת ששב לשקו ולתעניתו, 'והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש', אבל על בתו וחפוי ראש על שאירע לו. ע"כ. ותמוה מאי סלקא דעתה דברתא, הלא בודאי היה אביה המן לבוש מחלצותיו כדרכו וכיאה למעמדו, והיה לה לחשוש

דלמא אביה הוא, ועוד, מסתמא היו עוד אנשי מעלה בעיר הבריה ששייך לחשוב דלמא הם אלו מובילי הסוס לשבח איזה איש אחר שהמלך חפץ ביקרו, ולמה תסתכן לשפוך הטינופת טרם תוודא מיהו זה ואיזה הוא. ועוד תימה למה המיתה עצמה לאלתר, ודוחק לומר שיראה מזעם אביה עד כדי שתיטול נפשה בידיה.

אכן יתבאר דהדברים פשוטים, והיינו דאחר שהחליטו בית המן לעשות העץ ודאי נזדרזו כולם לחלץ את הקורה ממקומה בגזוזטרא ולהעמיד העץ על מכונו כראותו. ולכשהאיר השחר יצא המן לדרכו לבית המלך לאמור לו לתלות את מרדכי, והשאיר אחריו את ביתו וכל אוהביו, ממתנינים ודרוכים לשובו בהורמנא דמלכא לביצוע מעללם לתלות למרדכי.

ברם משנתארכה השעה ואביהם טרם בא, התחילה נפש העמלקים לקצור, דהרי לא העלו על דעתם שטורח בן המדתא בתספורת ורחיצת מרדכי [והיה הדבר ארוך ומייגע ככתוב במדרשים], ובעד החלון נשקפה בת המן ותייבב לשאול איה אביה ומדוע בושש לבוא.

והנה שומעת היא קול ממרחק 'ככה יעשה לאיש', וחוזה היא בקצה הרחוב את אותו סוס שעליו תאבה נפש אביה מקדמת דנא, ועימו מבחינה היא בברק כתר הזהב המלכותי - משאת נפשו של המן זה עידן, ולאלתר הסיקה - כך צריך לומר - שמלך פרס קיבל רק לחצאין את בקשת אביה - ותחת שייסכים לתלות את מרדכי, הפחית עונשו ורק העניק להמן תמורת זה את כל הכבוד והיקר הלוה, כה סברה הבת.

ובבטחונה בהסבר זה אצה להגדיל בזיונו של 'מרדכי' ושפכה על ראשו את השופכין, אך בראותה שאינו אלא אבא, המן הסיקה את מה שאמרו לו כולם אח"כ 'אשר החילות ליפול לפניו נפול תיפול'... ופחדה שבקרוב יהו עתידים הם להיות מוקעים בבזיונם על העץ, ולכן העדיפה למות כך מאשר בבזיון גדול יותר.

ושללם לבזו

הרב יצחק מרגליות

אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיהוּדִים... לְהַשְׁמִיד וְלְהַרְגֹּתָ וְלֹאֲבֹד אֶת כָּל חַיִּל עַם וּמְדִינָה... וּשְׁלַלְמָם לְבוּז: בַּיּוֹם אֶחָד בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ (ח, יא-יב)

יל"ע מאי שנא דלעיל באגרת המן (ג, יג) כתיב "להשמיד וכו' ביום אחד בשלשה עשר וכו' ושללם לבזו", והקדים הזכרת היום לבזות השלל, וכ"ה בנוסח על הניסים, והכא הקדים הביזה להזכרת היום. והנה פרש"י עה"פ ושללם לבזו כאשר נכתב בראשונות, וי"ל דחלוק נתינת השלל דהמן שלא היה חלק מגזירת המלך על היהודים וי"ל שהיה עמ"נ שישמעו להורגם, [וממילא נוסף זה לצער של היהודים ושפיר מוזכר בעל הניסים]. ואך בדברי מרדכי דפרש"י שהוא כנגד מה שנכתב בראשונות עליהם ובזה היה מכלל ההיתר ומש"ה נכתב קודם להזכרת היום, ועי'.

אורה - זו תורה שבע"פ

הרב אי"ש פרידליס

לַיהוּדִים הָיְתָה אֹרֶה וְשִׁמְחָה וְשִׂשׂוֹן וַיִּקֶּר (ח, טז)

ובגמ' איתא (מגילה טז): אמר רב יהודה אורה זו תורה, וברש"י שם כתב (ד"ה אורה) שגזר עליהם המן שלא יעסקו בתורה. ע"כ. וכן איתא בתרגום שם וז"ל: ליהודאי הות רשותא למעסק באורייתא. ע"כ. ונראה דגזירת המן היתה שלא יעסקו בתורה שבעל פה, דלשון 'עסק' שייך ומתאים לתורה שבע"פ, וכדמצינו בדברי הב"ח (סי' מ"ז ד"ה ונוסחא) שביאר את ברכת אקב"ו לעסוק בדברי תורה, שעיקר ההבטחה שהבטיחנו לא היתה אלא על עסק התורה, הוא העמל והטורח כמש"כ אם בחוקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה שבע"פ. ולכן תקנו לברך לעסוק בדברי תורה. ע"כ.

ולכן כשכתבטלה גזירת המן ויכלו שוב לעסוק בתורה נהיה להם אורה. וכן מצינו דלשון אור קאי על תורה שבע"פ, כדאיתא במדרש עה"כ העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, אלו בעלי תלמוד העמלים בתורה שבע"פ, שהיא קשה ללמוד ויש בה צער גדול ומשולה לחושך. ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית. ע"כ. (תנחומא נח ג). [וע"ע במדרש (תהילים כב) שדורש פסוק זה דהעם ההולכים וגו' על דורו של מרדכי שהיו בחושך שנגזר עליהם כליה, ויצאו לאור גדול שנצמח להם גואל כמרדכי]. ומתבאר גם דכפיית ההר היתה על התורה שבע"פ שיש בה צער, ומבואר לפי"ז דכשנעשה להם נס פורים קבלוה מאהבה. ופי' רש"י - מאהבת הנס. (שבת פח. ד"ה בימי אחשוורוש.) והיינו דכשראו את אהבת הקב"ה אליהם, שלמרות מעשיהם הרעים הצילם ממות. אף הם קבלו ע"ע כנגד זה לאהוב את הקב"ה ביתר שאת, ע"י שקבלו את התורה שבע"פ, שאע"פ שיש בה קושי וצער, קבלוה באהבה.

"גם" חרבונא זכור לטוב

הרב יחזקאל סנדוורסקי

גַם הִנֵּה הָעַץ אֲשֶׁר עָשָׂה הֶמֶן לְמַרְדְּכַי אֲשֶׁר דָּבַר טוֹב עַל הַמֶּלֶךְ (ז, ט)

פירש"י וז"ל: גם הנה העץ – גם רעה אחרת עשה שהכין העץ לתלות אוהבו של מלך, שהציל המלך מסם המוות, עכ"ל. ולפום ריהטא נראה כי מה שחרבונא הוסיף את המילה "גם" אינו משתייך לעצם מה שארע קודם, אלא הוסיף עוד רעה נוספת שעשה לאוהבו של המלך שאינה קשורה למה שארע כעת. אולם אם נתבונן נראה דיש לזה בהחלט שייכות לכל השתלשלות העניינים שארעו כעת. דהנה אסתר הזמינה בכוונה תחילה את המן למשתה יחד עם המלך, בכדי שהמלך יחשוב שיש לה ידידות עם המן, והמלך יפחד שמא המן חפץ להורגו. וכך באמת ארע, דלאחר המשתה הראשון באותו לילה "נדדה שנת המלך", וכדפרש"י (ע"פ הגמ' במגילה טו): דשם את ליבו על שזימנה אסתר את המן, שמא נתנה עיניה בו ויהרגהו. ולכך כשהמן נפל על המיטה אמר לו המלך: "הגם לכבוש את המלכה עימי בבית" – כי חשד בו ע כך שרוצה לפייס אותה ולהנשא לה. ומיד בא חרבונא והוסיף דבדאי כוונת המן היא לקחת את אסתר לאשה ולהרוג את המלך. והראיה, דהנה את מרדכי שהוא ידיד של אסתר הוא רוצה לתלות, והלא מרדכי הציל את המלך, ובודאי שאין רצונו שהמלך ימות, והמן שחפץ להורגו בהכרח שהוא מתכנן לאחר מכן גם להרוג את המלך – כדי ליקח את אסתר... ולכן הוסיף את המילה "גם". היינו דיש שייכות עם עשיית העץ לתלות את מרדכי לבין מה שהמן הוזמן למשתה ונפל על המיטה של אסתר.

ולפי"י יש לפרש את הלשון בפזמון "שושנת יעקב": "וגם חרבונא זכור לטוב". דלכאורה יש להעיר מדוע מזכירים אותו לטוב, הלא הוא היה אחד מן הסריסים ולא היה כל כך צדיק, ורק דיבורו היה טוב, ומדוע מזכירים אותו לטוב, היה יותר מתאים לומר וגם דברי חרבונא זכורים לטוב? (ועינין באבן עזרא שהביא פירוש שזה היה אליהו הנביא זכור לטוב שהיה נראה כדמות חרבונא). ולפי מש"כ לעיל י"פ דהשבח הוא על המילה "גם" שהוסיף חרבונא שגרם לתלית המן על העץ. וזהו מה שאומרים: "וגם חרבונא זכור לטוב", היינו שה"גם" שאמר חרבונא זכור לטוב!

איך הותר בית המן למרדכי

הרב אליעזר היון

וְתִשֵּׂם אֶסְתֵּר אֶת מַרְדְּכַי עַל בֵּית הֶמֶן (ח, ב)

ידועה הקושייה כיצד הסכים מרדכי לקבל את בית המן והלא שלל עמלק אסור בהנאה. ושמעתי ממר"ר הגר"י רובניץ ליישב דהנה נאמר בפרשת כי תצא "תמחה את זכר עמלק". ופירש"י: "מאיש ועד אשה, מעולל ועד יונק, משור ועד שה, שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה".

והנה ביהושע טו,ג בדברי שמואל לשאול "והכית את עמלק... משור ועד שה מגמל ועד חמור" פירש"י "שהיו בעלי כשפים, ומשנין עצמן ודומין לבהמה". וצ"ע מדוע שינה כאן רש"י מפירושו בחומש שיש להרוג את הבהמה משום "זכר" עמלק שלא יאמרו בהמה זו משל עמלק היתה. והנה מבואר שבני עמלק שבזמן שמואל היו ממשפחת אגג שלא היה עמלק שלם, מאחר שלא היה עמלק גם מאב וגם מאם כמפורש במדרשים. ולפי זה, מה שהיה צריך להרוג את העמלקים הללו היה רק מדין 'זכר' עמלק, שהרי הם אינם עמלקים בעצם, אלא יש להם 'זכר' מעמלק – ממשפחת עמלק. מכאן שאת הבהמות שלהם אין כלל דין להרוג, מאחר שהם אינם אלא 'זכר של זכר', ועל זה לא ציוותה תורה ב"תמחה את זכר' עמלק". מעתה ברור מדוע פירש רש"י ששמואל ציווה להרגם מאחר שהתחבאו בהם עמלקים, שהרי אילולי זאת לא היה כל סיבה להרוג את הבהמות שאינם אלא 'זכר של זכר' ורק משום שהיו בהם עמלקים ממש שוב נופלים הם תחת 'זכר' עמלק הרגיל, ורק בפרשת כי תצא, שם מדובר בעמלקים רגילים פירש רש"י שמצוות הריגת הבהמות הוא מדין 'זכר'. כעת מובן מדוע ניתן היה לקחת את בית המן, שכן המן האגגי היה נכדו של אגג וכל דין מיתתו אינו אלא משום 'זכר', וככזה, אין כל מניעה לקחת את בהמתו או את רכושו שאינם אלא 'זכר של זכר'.

ונהפוך הוא – גילוי ההשגחה

הרב שלום שוורץ

בַּיּוֹם אֲשֶׁר שָׁבְרוּ אִיבֵי הַיְהוּדִים לְשָׁלוֹט בָּהֶם וַנְּהַפֹּךְ הוּא (ט, א)

במגילה הודגש ענין ה'ונהפוך הוא', 'והחודש אשר נהפך' וכן בתפילת אשר הניא מודגש הענין "צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו", וצריך ביאור מה המיוחד בזה, וכי אם

הנס היה ללא מהפך היה פחות נס?

אלא הביאור שאת היסוד של גילוי השי"ת ראו דוקא ע"י ונהפוך הוא ולא ע"י נס שהגיע מבחוץ, כי בזה הוברר שמלכתחילה הכל היה מוכן לטובתם, "נהפך"! וכלשון הגמ' יכין רשע ולבש צדיק זה מרדכי שנאמר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. וזה לשון הכתוב "ליהודים היתה אורה" לא נהייתה אורה אלא הוברר שמהתחלה היתה אורה, ב"ונהפוך הוא" ראו שהמזיקין עצמם הם הצלה.

ואת זה מדגישה הגמ' 'יכין רשע ולבש צדיק', הרשע הכין והכין והכל למען הצדיק, ומאיך הרשע הכין והכין את מעלתו, ואומרת הגמרא למה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות! "צדיק מצרה נחלץ, ויבא רשע תחתיו" המלכות נשארה בעינה אלא הצדיק נחלץ, והרשע בא תחתיו.

הטעם שבכיזה לא שלחו ידם

הרב יעקב ישראל יונגרון

וּבְבִזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם (ט, י)

הנה הוזכר ענין זה ג' פעמים, בפסוק י' בהריגת בני המן, בפסוק ט"ו במלחמת שושן, בפסוק ט"ז במלחמת שאר המדינות. ופרש"י, שלא יתן המלך עין צרה בממון.

אכן ברבינו בחיי סו"פ בשלח כ' "ומפני זה נזהר מרדכי בדבר שלא להנות משלל המן שהיה מזרע עמלק, כענין שכתוב בפרענות המן ובבזה לא שלחו את ידם, לפי שהתורה הזהירה בכך תמחה את זכר עמלק".

וביאור מחלוקתם נראה, ביסוד דין מחית עמלק, דהנה החינוך מ' תר"ד כ', שהמצוה על כל יחיד ויחיד, והיראים ס' רצ"ט פליג שזהו חיוב רק על המלך ולא על כל יחיד ויחיד, וכן הוכיח המשך חכמה ס"פ כי תצא מהגרא"ל על הספרי. וא"כ י"ל, דהרבינו בחיי ס"ל שזהו דין על כל יחיד ויחיד, ולכן שייך כאן מחיית עמלק, אבל רש"י ס"ל שזהו דין על המלך, ולכן פי' כדי שלא יתן המלך עין צרה בממון.

אך נראה, שרש"י הוכרח לפרש כדבריו מהגמ' מגילה ז' א' דילפינן לחד מ"ד שאסתר ברוה"ק נאמרה מבזה לא שלחו את ידם, ופרש"י האיך ידעו מה עשו הרחוקים, ומעתה אם נימא שהיה מדין מחית עמלק מה הראי' שברוה"ק נאמרה, וזהו שהכריח את רש"י לפרש שלא יתן המלך עין צרה בממון.

ובדעת רבינו בחיי י"ל, שמדוקדק מדבריו שדווקא בפורענות המן פי' כן, ולא בפסוקים של מלחמת שושן ושאר המדינות, וא"כ י"ל שראית הגמ' שאסתר ברוה"ק נאמרה זהו משאר הפסוקים.

תקנת מוקפים זכר לנס מיוחד

הרב ישעיהו דוד בוצ'קובסקי

וְהַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוֹשַׁן נִקְהְלוּ... וְנוֹחַ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ וַעֲשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֵּה וְשִׁמְחָה (ט, יח)

הנה בטעם שתקנו ט"ו במוקפים, כתב הר"ן בריש מגילה שהוא לזכר מה שבשושן נחו בט"ו, וצריך ביאור מה כ"כ חשוב דבר זה שבשביל זה שינו את יום הפורים לא רק בשושן אלא בכל המוקפים, וחלקו את יום הפורים לשנים שלא יחוגו אותו כל ישראל באותו יום.

ויש לפרש ע"פ מה שאמרו במגילה ט"ז ב' שכשבאה אסתר לאחשורוש ואמר לה בשושן הבירה הרגו וגו', רצה אחשורוש לכעוס ובא מלאך וסטרו על פיו. והנה לולא זה שבא מלאך וכו' היה סכנה עצומה בזה והיה עלול ח"ו שכל השמחה תהפך לתוגה שינקום ח"ו ביהודים, אבל משמים הכניסו בפיו לומר להפך שאדרבה בשושן יעשו גם ב"ד כדת ז"ג, וזה נס גדול, ולפרסם זה תקנו לשנות את המוקפים משאר ישראל כדי לפרסם נס זה.

תליית בני המן בכלל עונשו

הרב א. רוזן

יָשׁוּב מִחֲשֻׁבְתּוֹ הֲרָעָה... עַל רֹאשׁוֹ וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ (ט, כה)

הא דלא הוזכר בקרא גם את הריגת המון גוים, לכא' משמע דהריגת בני המן הוא מעונש המן ואי"ז רק מהגזירה להרוג הגויים ולכן הוזכרו בקרא דהפסוק מיירי בעונש המן, וכן משמע בתפילת עה"נ דאיתא והשבתו לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ, דהוא חלק מעונשו, וכ"ה בתפילת אשר הניא דאיתא ראית את תפילת מרדכי ואסתר המן ובניו על העץ תלית, וכן בפזמון מעוז צור דאיתא רוב בניו וקנינו על העץ תלית, דהוא עונש על מחשבתו, אולם יתכן דהריגתם היתה כהריגת הגוים, ועונש המן היתה שיתלו אותם על העץ וצ"ע.

ימי פורים

קונטרס ליקוט ניסי המגילה

לע"נ הבה"ח שמואל זצ"ל בן הר"ר אפרים שליט"א

כידוע כל תיבה במגילה באה להוסיף עוד פשט בביאור הנס שלא היה שום דבר מקרה אלא מכוון עפ"י הנהגת ה' וע"כ בקריאת מגילה שלא שמע אפילו אות אחת לא יצא, כי כל פרט מעבד להבנת הניסים הגדולים שזכו כלל ישראל בספודים פורים. מטרת ליקוט זה הוא לגלות מעט מהניסים הטמונים בפסוקים ומלוקט בעיקר מביאור הגר"א ופירושו הוסיף לקח, וכשנכתב סתם הכוונה להגר"א ויוסף לקח.

הטעם שנזכר שמו של ה' בהסתור בלבד באמרו "יבא המלך והמן היום", והר"ת הם שם הוי"ה, וכן כי כלתה אליו הרעה ס"ת הנ"ל, לרמז שתכלית גדולתו (יבא המלך והמן היום) ותכלית מפלתו (כי כלתה אליו הרעה) היתה מאת ה"ת.

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש (א, א)

צ"ב הכפילות דמשמע שהיו שני אנשים שנקראים בשם אחשורוש והוצרך לפרש איזה הוא, אבל הפשט הוא דה"א שכל הסיפור היה בהזדמנות ע"ד המקרה שאחשורוש שמע לאסתר בשביל אהבת נשים כידוע שאהבה מקלקלת את השורה, קמ"ל שהוא היה אחשורוש שהיה חכם מאד והצליח לכבוש כל המדינות ולא היה מתפתה אחרי אהבת נשים, וראיה מושתית שהיתה בת בנו של נבוכדנצר ובתכלית היופי ואהבתו אותה אהבה מופלגת ובכל זאת לא הספיקה אהבה מופלגת היא אפילו להצילה ממות, ודבר זה מגלה לנו הנס הגדול אצל אסתר שאע"ג שגם היא הכעיסה את המלך שעל פי חוקי המלכות לא היתה רשאית ליכנס אל המלך לא הרג אותה ולהיפך אף קיים את רצונה.

כשבת המלך וכו' על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה (א, ב)

פ' דבעצם לא היתה שושן עיר המלוכה, ורק בימי אחשורוש שינה המלך לקבוע שם כסא מלכותו, וזאת כדי שיהיה המן בעיר של מרדכי. וע"כ כתוב איש יהודי היה בשושן ולא "ויהי איש בשושן" להודיע שמרדכי היה שם כבר קודם לכן וע"כ היה אחשורוש מוכרח לקבוע שם עיר מלכותו. וההסבר למה עשה כן אחשורוש ע' בביאור הגר"א לפי שהיה הכסא ציור משלמה המלך והיה גדול כ"כ שלא היה שייך להביאו לבבל ששם מלכו שאר המלכים. וכל זה היה סנבה מאת ה' כדי שיהיה בעירו של מרדכי. עוד כתוב במדרש שעל כן רק עשה את המשתה בשנת שלוש למלכותו כי רק אז סיימו לעשות את הכסא.

בהראותו את עושר כבוד מלכותו וכו' (א, ד)

הירבה בסיפור כל הפרטים להודיע שזאת היתה הסיבה להרוג את ושתי שכל אשר נתן בלבו היה להתגאות ולהתכבד ולהראות גדולתו שהוא ראוי למלכותו ובמדה זו נתבזה כשאשתו מרדה בו והיה מתיירא שהמדינות ימרדו בו.

חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן על גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף על רצפת בהט ושש ודר וסחרת. והשקות בכלי זהב וכו' (א, ו-י)

לכאורה האריכות והפירוט של כל הפאר מסעודת אחשורוש נראה מיותר, ואם במגילה נכתב כל זאת מוכח שהיה זה חלק מהנס.

וביאר המשגיח רבי גדליה אייזנמן זצ"ל, דבאותה סעודה היתה הפרזה עצומה במותרות, פאר והדר שלא היה כמותו. ורבי המותרות בהרחבה כה גדולה הצמיח באחשורוש יותר ויותר את תחושת הגאווה מעבר לגאווה הרגילה שהיתה לו מעצם היותו שליט על ממלכה כה גדולה.

והנה, באמצע הסעודה מהקם משתו להגיע במצב מבוזז והיא סרבה, זה דבר שאמנם יכול לקרות ולא היה מן הנמנע שיביע הפעם סלחנות כלפיה, אך מצבו הגאוני היה כל כך מטופח עד ששיתק כל אפשרות מצידו להבין את הקושי של ושתי להגיע ואת הבושה שהיתה כרוכה במילוי בקשתו, ולכן לא היה יכול להבין היאך היא מסרבת להגיע.

וגם ושתי המלכה עשתה משתה נשים, כי גם ושתי היתה יכולה לוותר ולהגיע אם אף בקושי בהתחשב על המצב בו שרר אחשורוש אחרי שכבר ביקש ממנה להגיע, אך גם ושתי היתה במצב דומה שהיתה עסוקה בביטויי שררה לעצמה, ובמצב התנגשות של שני גאווננים לא היה שייך ויתור מצידם והדברים הגיעו ל"ויקצוף" של אחשורוש כנגד הסירוב העקשני של עד כדי מסירות נפש, ותמלך אסתר במקומה! ויש להוסיף דאם האריכה המגילה בכל פרטי המותרות שהיו בסעודתו כנראה משום שאילו היה חסר פרט אחד מכל זה לא היה מגיע לידי זה. ויתכן עוד שהיו באמת פרטים נוספים במשתה שלא הזכירו במגילה שבאמת לא היה צורך בהם בשביל הנס.

חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן וכו' (א, ו)

אותה דבר כמעט מצינו אצל מרדכי שכתוב "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת חור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן". וראיתי יש מי שמפרש שמרדכי הזהיר לא ללכת לסעודה, והיה להם ניסיון גדול מרוב הפאר שהיה שם ועל כל זה היו צריכים לוותר כביכול, ולכן כתיב ומרדכי יצא בלבוש וכו' דבאמת לא הפסיד כלום ולהיפך כבודו היה הרבה יותר ממה שקיבלו האנשים שהתפתו להשתתף בסעודה. וכן אומר הגר"א דמה שמשיג

בעל תאוה אחרי רוב השתדלות בענין רע נעשה לתמימי דרך בענין טוב בלא עמל.

ומקובל מהסטייפלר זצ"ל שהנאותיו של האדם קצובים לו מר"ה עד ר"ה בדיוק כמו מזונותיו. וצריכים לדעת שהעוה"ז של הפורקי עול אינו גדול יותר מהעוה"ז של העובדי השם, ואמנם עובדי השם נהנים מסוג הנאות אחרות, כי כבר התרגלו לחיים אחרים עם הנאות אחרות, אך בסופו של דבר אין הם מפסידים מאומה! וכן הוא בכל דבר, האדם אינו יכול לקחת יותר ממה שהוקצב לו, ומה שלוקח יותר מפסיד מצד אחר. ושמעתי מחכ"א שליט"א שהאפיקורסים אינם מבינים אין הנשים שלנו מגדלות כ"כ הרבה ילדים, אך צריכים לדעת שכל אדם מה שנגזר עליו מן השמים יקבל בדיוק, ועם ששה ילדים אפשר לעבור בדיוק אותם קשיים כמו עם עשר ילדים או במקביל לסבול קשיים אחרים בחיים במקום הצער גידול בנים.

כרצון איש ואיש (א, ח)

מספר לנו איך הקב"ה מהפך לבו של אדם, שכוונתו היה לעשות רצון הפחות שבפחותים ואח"כ גזר על אשתו בת מלך להביאה ערומה שלא ברצונה והרגה, שאפילו על אשתו לא חמל.

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים (א, ט)

פ' דלא היה שום צורך לושתי לעשות המשתה דסעודת אחשורוש לא היתה אלא כדי שימצא חן בעיני העם ולא ימרדו בו, אלא הוא עשה סעודתו בחצר והיא גם עשתה בפנים בבית המלכות שעל"ז היו כולם שומעים את קולה והיו מדברים מנשיהם וכן הוסיב הריגתה. והיה נס נוסף שעשתה את המשתה בבית המלכות, שלא תצטרך לעבור בחוץ כדי להגיע אל המלך, דאילו היתה עושה במקום אחר לא היה מבקש ממנה להגיע כשרק הכתר על ראשה כשתצטרך להתבזות כן ברשות הרבים.

ביום השביעי כטוב לב המלך ביין (א, י)

בא להודיע שהביא הקצף על ושתי בעת שהיה המלך שמח וטוב לב ביין, כדי שלא תהא תקומה למפלתו.

להביא את ושתי וכו' (א, יא)

על דרך הפשט, שכת' "להביא את ושתי", שצויה שיביאנה בע"כ ע"י אחרים, ולכן מיאנה לבא, כי זאת לא רצתה, ואילו אחשורוש צויה כן לפי שאין דרכה של אשה לבא מרצונה להראות יפיה (ואם לא כן היתה באה). וזהו שכת' ותמאן וכו' לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים. וחז"ל פירשו שבא גבריאל ועשה לה זנב וי"א צרעת.

ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך וכו' (א, יב)

בחז"ל איתא שושתיה ענתה לאחשורוש דברי בזיון שאין לו כל יחוס של מלוכה וכו'. וביאר המלבי"ם שזאת היתה עיקר העילה בעת המשתה שעלתה הטענה בעיני השרים שאחשורוש נשא את ושתי רק בגלל שהיא מיוחסת ולקח אותה כדי לזכות על ידה להיות מלך, ועל כן היה מוכרח להודיע שבאמת רק נשא אותה מחמת יפיה. ומסיבה זו ביקש ממנה להראות יפיה אך היא לא הסכימה. ולא עוד, אלא שהוסיפה ואמרה דברים נכונים מאד שבאמת אין לו יחוס וכל היחוס הוא רק ממנה, ורק בגלל זה נשאה. וע"ז כעס המלך מאוד והרגה. ואח"כ אספו בתולות רבות ולא בדקו כלל ביחוס רק על יופי, כי היתה עיקר כוונתו של המלך להוכיח שמאז ומעולם לא היה לו צורך ביחוס כי הוא עצמו ראוי למלוכה, וזה היה נס כי אחרת לא היו לוקחים את אסתר שאינה מגדת את עמה, אך כאמור לא היה לו טענה לגרשה ע"מ שלא להודות בטענת ושתי.

וי"מ שמשו"ה כת' על העצה להיקבץ בתולות מכל מדינות המלך "ויאמרו נערי המלך" ולא התייעץ בשרים כמו בפעם הקודמת, כי השרים לא היו יועצים לקחת ילדה בלי יחוס, והסיבה למה לא התייעץ עם השרים לפי שחשש שלא ייעצו לו לטובתו כמו בסיפור עם ושתי. עוד נס היה שאמרו לו ויפקד המלך פקידים שיביאו את הבתולות בע"כ, ולא הסתפקו בכרוז שכל אחת תבוא אל המלך, כי אז לא היו לוקחים את אסתר לאחשורוש.

ולמעשה גם נערי המלך אמרו "ביקשו למלך נערות בתולות" (ב, ב) ואח"כ כת' "ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות". כי נערי המלך יעצו לקבץ בתולות ולא בעולות (עי"ש בפרש"י) ולבסוף קיבץ אף נשים בעולות כמו שפרש"י על "מכל הנשים - כל הנשים הבעולות" ולא שמע לקול יועציו לקבץ רק בתולות, והיה זה פרט נוסף בנס של פורים כי אסתר כבר היתה נשואה למרדכי דכתב ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת ודרשו חז"ל "לו לבית".

וזה שכתוב יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה, וק' וכי ס"ד מכוערות ות' ביוסף לקח דהם חידשו שלא יסתכל על ייחוס כלל דושתיה היתה מיוחסת ואדרבא זה היה תקלתו שביזוה, אלא יסתכל רק על טובת מראה. וע"כ הסכים אחשורוש שלא לדחקה עד שתגיד לו את עמהכי על דעת כן לקחה שלא להסתכל על ייחוס כלל!

ויאמר המלך להכמים יודעי העתים וכו' (א, יג)

פ' דבעצם היה רוצה לזכותה אבל פחד שמא ימרדו בו, ולכן ביקש

וכאן ביטל כל המסים של המדינות חוץ מהמס של היהודים [וכנראה שהיה ברור בעיניו שאסתר אינה יהודיה], ולכן כשרצה המן לאבד את היהודים הוצרך לשקול הכסף דע"ז יספיד המלך המס שרק הם משלמים, ואילו מרדכי כשרצה להרוג את שונאי ישראל לא הוצרך לשקול כסף דבין כך לא שילמו מס ולכן הסכים עמו אחשוורוש מיד.

ובהיקבץ וכו' ומרדכי ישב בשער המלך, אין אסתר מגדת וכו' (ב, יט)
 פ' אע"פ שבין כך גדול מרדכי בעיני המלך ולא יזוק לו אם תגיד את עמה, מ"מ לא עשתה חשבונות וקיימה דבריו של מרדכי שלא להגיד את עמה. והטעם למה קיבץ בתולות שנית משום שרצה לאיים על אסתר שתגיד מולדתה על ידי שרמז לה שמוכן לגרשה ולקחת אחרת במקומה, וע"כ הדגיש הפסוק שמרדכי ישב בשער המלך כי ראה את הלחץ אשר המלך עושה על אסתר להגיד מולדתה ורצה מרדכי לחזקה אשר לא תגיד.

ומרדכי ישב בשער המלך קצף וכו' משומרי הסף וכו' (ב, כא)
 שהיו מתקנאים במרדכי שהוא ישב והם צריכים לעמוד במשמרת כמנהג שומרי הסף שעומדים על רגליהם כל היום ובקשו להרוג את אחשוורוש על שנתן למרדכי מעלה גדולה מהם, והקב"ה סיבב מזה טובה למרדכי.

ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי (ב, כב)
 חז"ל אומרים כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. וביאור הדברים שאם לא היתה אסתר אומרת בשם מרדכי לא היה נכתב בספר הזכרונות שמרדכי הציל את המלך ואח"כ כשנדהה שנת המלך היה מגיע המן ולא היה שואלו המלך מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו, והיה המן מבקש לתלות את מרדכי והיה המלך מסכים בחפץ לב. אך עתה הקדימו אחשוורוש והכריחו לסבב את מרדכי ברחובות העיר ואח"כ הבהילוה אל המשתה וראו את עמוד התלייה וזו היתה מפלתו.

ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך (ב, כג)
 בדרך העולם, אם איש אחד מציל חייו של מלך, זוכה הוא לעושר וכבוד רב, וכאן לא נעשה דבר ורק נכתב בספר. והיה זה נס מן השמים כדי שיוסב מפלתו של המן עי"ז. עוד נס היה שכל דבר מדברי הימים כותב הסופר שעומד על המשמרת וכאן היה נס שנכתב לפני המלך ובגלל זה זכר אח"כ את הדבר.

אחר הדברים האלה גדל המלך את המן (ג, א)
 י"מ הטעם למה גדל את המן כי המן הוא ממוכן והוא שנתן לו העצה להרוג את ושתי, והמלך כל כך אהב את אסתר עד שהרגיש צורך להכיר טובה למי שגרם לכך על ידי שיעץ להרוג את ושתי ועי"ז זכה לאסתר, וע"כ הכיר ל טובה וגידלו. ולכן כתוב אחר הדברים האלה.

ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן וכו' כי הגיד להם אשר הוא יהודי (ג, ד)

וירא המן כי אין מרדכי כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה. שמעתי הטעם בדה"ל למה בתחילה לא כעס על מרדכי שכן היה מאז ומעולם, אם כל העולם עושה עולה כידוע שאין קול ואין עונה. אך כשיהודי עושה מעשה מיד קמים המבקרים ועושים ועדי חקירה ומאשימים היהודים. וע"כ בתחילה לא הקפיד כלל אך משהגידו לו אשר הוא יהודי, מיד אח"כ כ' וימלא המן חמה. וי"מ דמה שאמר להם "אשר הוא יהודי" קאי על המן, כי הגיד להם אשר המן הוא יהודי, כי נמכר לו לעבד ועבד של ישראל דינו כישראל [אם מל וקבל] וע"כ כעס כל כך.

ויגידו להמן לראות (ג, ד)
 שהיו מתקנאים בו, כי טענת מרדכי עליהם שאמר שהוא אינו חייב להשתחוות לפי שיש לו מעלת שר שיושב בשער המלך, ורק עבדי המן נצטוו להשתחוות. (ע' יוסף לקח לעיל פסוק ב') ולכן הגידו להמן לראות כדי שיראה, דהמן בגאוותו עבר ביניהם בקומה זקופה ולא הכיר שמרדכי אינו משתחוה לו ואמרו לו לראות עליהם, שממילא יראה את מרדכי שאינו משתחוה.

וירא המן כי אין מרדכי כורע ומשתחוה לו וימלא המן חמה (ג, ה)
 הרואה חשב שכל הצרה נגרמה על ידי מרדכי שאילו לא היה מגרה את המן לא היה עולה בדעת המן לאבד את כלל ישראל. אבל חז"ל מגלים לנו שהגזירה נגזרה אחרי שנהנו מסעודתו של אחשוורוש כמו שכתוב אחר הדברים האלה גידל המלך אחשוורוש את המן וכו', ודבר זה היה ראוי להיות מיד אחרי הסעודה אך הקדים הקב"ה רפואה למכה והמליך את אסתר, וחז"ל אומרים שכבר נתתמה הגזירה בטיט. עוד אמרו חז"ל שכל פעם שכתוב מלך במגילה הכוונה למלכו של עולם, והפסוק אומר והמלך והמן ישבו לשתות, שכביכול מלכו של עולם שתה עמו לחיים לגמר הענין. ויוצא לפי"ז שבין כך כבר נתחייבו כלייה ומה שמרדכי לא השתחוה רק פעל שהגזירה תצא אל הפועל על ידי מעשה של מסירות נפש, ועי"ז ניתנה למרדכי הזכות להתפלל על ביטול הגזירה.

ויסר המלך את טבעתו וכו' ויתנה להמן וכו' (ג, ו)

מהשופטים פסק בגדר הוראת שעה והם היודעי העתים שיודעים לפסוק לפי צורך השעה. ועי' עוד במדרש שהמן יעץ להרוג את ושתי משום שרצה לנקום בה על שושתי לא הזמינה את אשתו וי"א כדי שיחוקק חוק שכל איש שורר בביתו משום שגם המן היה לו אשה רעה, וי"א שרצה שהמלך ישא את בתו ונעשה נס שיצא ריח רע מפיה וגרשוה משם.

וי"מ שהחוק הנהוג היה שהמלך אינו יכול לעשות דין נחוץ לבדו אם לא עפ"י יודעי העתים וימלך בהם וזהו הלשון "מלך", אבל ממוכן טען שההיזק יגדל מאד שאם יתאחר הדבר עד שיצא משפטה עפ"י חוקי המלכות כבר יעבור השעה. והטעם למה חקק המן חוק חדש שהמלך בעצמו ידון אותה, משום שרצה להרוג את ושתי מהטעמים שנתבאר לעיל, אך פחד שלמחר יתעורר אחשוורוש משכרותו ויתנקה בו, ע"כ השכיל שהמלך בעצמו ידון אותה למות עפ"י עצת המן כמובן, וממילא לא יוכל להתנקה בו. (שמעתי מהרב זוטמאן זצ"ל). וזו גם הסיבה למה שפט עליה עונש מות אע"פ שלא הגיע לה עונש כה חמור, כי ידע שעל כל עונש אחר שתישאר בחיים תחזור ושתי ותינקה בו, ועל ידי שתמות יציל הוא (וכך הוא תמיד אצל הגויים, שכל השפטים עושים רק מחמת נגיעות). ולבסוף הכין עי"ז מפלתו בכבודו ובעצמו, כי ממוכן היה המן בעצמו והוא ביטל את החוק הזה וקבע שאחשוורוש יוכל לעשות משפט חרוץ בעצמו, ולולא זה כשאמר חרבונה למלך "גם הנה העץ" לא היה יכול אחשוורוש לשפוט הדין לעצמו ולומר תלוהו עליו, והשופטים ודאי היו מצילין את המן.

אם על המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתי פרס ומדי וכו' אשר לא תבוא ושתי לפני המלך אחשוורוש וכו' (א, יט)

דבר זה הוא נס ופלא, שאחשוורוש הסכים שענין זה שאשתו ביזתה אותו ברבים יכתב בדתי פרס ומדי וישאר חקוק שם לדורות ויתגלה לעיני כולם היחס של המלך עם אשתו. ויתכן שזה גרם ג"כ שאח"כ לא היה יכול להנקה בהמן על שיעץ לו להורגה כי כבר פורסם בשער בת רבים שהעונש מגיע לה.

אם על המלך טוב וכו' אשר לא תבוא ושתי לפני המלך אחשוורוש ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה (שם)

לכאורה מאחר שצויה להרגה ממילא יצטרך למנות מלכה חדשה ולמה הוצרך להוסיף ומלכותה יתן המלך לרעותה וכו' ובאמת ממוכן לא הזכיר בפירוש שיהרוג את ושתי אבל רימז זאת עי"י שימנה מלכה חדשה. אבל חז"ל פירשו לנו שהמן יעץ לו להרגה משום שהיתה לו בת ורצה שתהיה המלכה תחת ושתי. ומבואר בתרגום שני שגם בתו הובאה אל הגי ונעשה ריח רע יוצא מפיה וכו' וגרשוה. וע"כ הזכיר הענין שמלכותה יתן לרעותה הטובה שפיו פלט מה שבלבו שכל כוונתו היתה רק לטובת עצמו כדי שישא המלך את בתו.

וייטב הדבר בעיני המלך והשרים וכו' (א, כא)

הקב"ה מהפך לבו של אדם, שהמלך הוטב להורגה שלא ברצונו, וכן בעיני השרים שהסכימו לזה אע"פ שהדבר עלולה להזיק להם שעכשיו המלך ישפוט כל דבר בעצמו ומהיום והלאה יעשה הכל כרצונו וישלול מהם שליטתן.

וישלח ספרים אל כל מדינות וכו' ככתבה וכו' כלשונו להיות כל איש שורר בביתו ומדבר בלשון עמו (א, כב)

פ' ששלח מכתב זה שהמלך יכול לפסוק בעצמו. עוד כתוב בגמ' מגילה דף יב ע"ב שגם זה היה נס ששלח מכתב עם שטויות כאלה שכל איש שורר בביתו, כי מה החידוש בזה, וידעו כולם ששולח דברים חסרי משמעות. וע"כ לא הרגו את היהודים מיד אחר האיגרות האמצעיות מרוב חשק, כי לא יחסו כל כך חשיבות למכתב של המלך.

עוד בא להודיע שהיה חכם גדול בהנהגת המדינה, שהניח לכל שר במדינתו שישאר במלכותו ורק הכסא שלו גדול מכולם, וע"כ כתב להם ככתבם וכלשונום כדי שכל שר במדינתו יהיה "שורר בביתו ומדבר בלשון עמו" ולא יחויב להשתדל בלימודו ולימוד בניו לשון המלך שכבש אותו דזה יהיה לו לבושה וירצו למרוד בו. ועם כל זאת בשביל הצלת כלל ישראל התנהג אחשוורוש כמו שוטה שלפי שלא הראה אשתו את יפיה הרגה ולקח אשה שלא ידע בת מי היא והיה לו משנה למלך אהוב מאד עד ששאל ממנו להרוג עם אחד, ונתן לו הכסף והעם, ובאה אח"כ אשתו ובקשה ממנו להרוג את אהובה ותלאו על העץ, ועלולים לחשוב שהיה שוטה בעלמא קמ"ל דבעצם היה חכם גדול וכו"ל.

לא הגידה אסתר וכו' (ב, י)

הגר"א פירש הטעם לפי שהיתה מחביאה את עצמה מן המלך והוצרכו לקחתה בע"כ והיה מרדכי מתירא שיהרגו אותה ואת משפחתה ואת עמה כי יאמרו שאין רצונם להתחתן אפ"י עם המלך. ועי' לעיל (א, יב) שפירשנו שבעצם היה לאחשוורוש רצון עז לדרוש אחרי עמה אך מחמת הטעמים שנתבארו לעיל לא העיז לחקור על יחוסה ובזכות זה ניצל.

והנחה למדינות עשה (ב, יח)

הגר"א מבאר שעשה כן לפי שלא היה יודע מאיזו אומה באה לכן עשה הנחה לכל המדינות, ואכן תיכף אחר שנודע לו מאיזו משפחה היא כתוב "וישם אחשוורוש מס וכו'" שהחזיר המס שהניח להן בתחילה. וביוסף לקח פ' שמבואר בנחמיה שהיה מס מיוחד של היהודים,

ואחשורוש נהיה אדום מרוב כעס על שהעיזה ליכנס אליו בעת הזאת ומלאך הגיע והפכו.

ויהי בראות המלך וכו' נשאה חן בעיניו וכו' ויושט את שרביט הזהב אשר בידו וכו' (ה, ב)

כמה ניסים היו כאן, א) איזה חן יכול להיות לאשה אחר צום במשך ג' ימים, ואעפ"כ נשאה חן. ובנוסף שרק כראותה עומדת בחצר נשאה חן, ומיד אחרי כן כבר לא, וכל זה עשה ה' כדי שלא יתבענה לאישות דאז היה נחשב כביאה מרצונה. ומלבד זאת כידוע שאין דרך השרביט להיות בידיו כשיושב אלא כשהולך או עומד לישען עליה. ועוד נס מה שהיה יושב פתח הבית, שבדרך כלל היה יושב בפנים ובפעם הזאת בנס ישב במקום שיראה אסתר מיד!

אם על המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי לו (ה, ד)

ביוסף לקח פי' שאסתר לא ביקשה מיד על הצלת כ"י, כי הלואי שייספיק האהבה לכסות פגועה הביאה לחצר הפנימית שע"ז חייבת מיתה, ולא שתוסיף לשאול בקשה גדולה שיבטל גזרתו שנחמתה בטבעתו, אבל כשתזמין למשתה ישכח מפשע זה ואז תבקש ממנו הצלת כ"י. אך מה שלמעשה קרה שבשעת המשתה לא יכלה לקיים את מאמר המלך אשר ביקש להשקותה, כי היה זה ביום השלישי של הצום וע"כ בקשה לעשות עוד משתה ואז אמרה למלך בקשתה. וע"כ אמרה ומחר אעשה כדבר המלך, שתשתה עמו. ורק במשתה השני כתוב "ויבא המלך והמן לתשות עם אסתר המלכה". [וזה פלא, שהזמין אותו למשתה אע"פ שהיתה בצום וידעה שלא תוכל לאכול עמו, ובטחה רק בה' ולא על כוחה וחנינה כלל!]

ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב (ה, ט)

עי' בפ"י הגר"א ויוסף לקח, שעד היום היה נתיירא שמא אוהבת אסתר את מרדכי משום שגידל אותה, אבל עכשיו שראה שאינה חוששת על מרדכי כלל ושכחה ממנו ורק הזמין אותו ולא את מרדכי כמש"כ "לא הביאה אסתר כי אם אותי", ע"כ היה טוב לב, שהמן ידע שאסתר נתגדלה אצלו, אך לא ידע שהיא מישראל, ועד עכשיו היה מקונן בלבו החשש שמא יש לה טינה עליו על שרוצה להשמיד את ישראל. וזו גם הסיבה למה עכשיו כשראה את מרדכי שאינו משתחוה לו נתמלא המן חמה, כי בתחילה חשב שמא סומך עצמו על המלכה, אבל עכשיו שהוברר שהמלכה שכחה אותו, נתמלא חמה כי אין למרדכי על מה להתגאות.

ויספר להם המן את כבוד עושרו ורב בניו וכו' (ה, יא)

טעם למה כתיב כבוד עושרו שמעתי משום שהמן היה עבד למרדכי ולא היה ממונו שלו באמת ורק כבוד מהמון היה לו. וכן כת' לעיל: "בהראותו את עשר כבוד מלכותו" (א, ד) כי לפי האמת כבר כתוב: "לב המלך ביד ה'", כי לה' המלוכה לבדו ולא היה לו אלא כבוד המלוכה. עוד אפשר לומר שהמן היה לו כזה עשירות מופלגת עד שלא היה שייך ליהנות מכל הממון הזה במעט השנים שאדם חי על האדמה, ורק כבוד עושרו היה שלו.

ודרך אגב מזה שהוצרך לספר לזרש ואוהביו מרוב בניו משמע שלא ידעו מזה.

יעשו עין גבוה חמישים אמה (ה, יד)

הטעם למה עשה אותו גבוה כל כך כדי שיוכל לבוא אל המשתה "שמח", שפחד שמא יהיו פניו זועמות בשעת המשתה ויכעס עליו המלך וכשיראה מחצר המלך העץ יהיה שמח. והגר"א פירש שהמן חשש שכשיהיה בבית המלך לא יראה כשיתלה את מרדכי ולא רצה להפסיד "חוויה" הזו, לכך עשה גבוה חמישים אמה כדי שיוכל לראות מרחוק מחצר המלך. ועי"ז התקיים עיקר הנס שאילו לא היה גבוה נ' אמה לא היה נראה העץ לאחשורוש כשאמר לו חרבונה וגם הנה העץ. וי"מ הטעם שמן השמים רצו שיהיה גבוה כדי שיהיה מקום לתלות עליו כל בניו של המן.

עוד יעצו לו "ובבקר אמר למלך ויתלו וכו'" כדי שלא יספיקו אוהביו של מרדכי להמליץ טוב בעדו, וע"כ הגיע כבר בלילה, וכששאל המלך מי בחצר רק המן היה שם וע"כ ציוה לו שילביש את מרדכי.

בלילה ההוא נדדה שנת המלך (ו, א)

הגר"א פירש שכשראה שכבר פעמיים לא גילתה אסתר מהי בקשתה לא הצליח להירדם מרוב דאגה כי מי יודע שמא מתכוונת לבקש שררה על מרדכי על שגידל אותה באמנה ואולי השררה אינה ראויה למרדכי. ועוד חשב שאף המן בעצמו זר, ומסתמא יבקשו שניהם בשעת המשתה על מרדכי כי גם המן אוהבו, וע"כ בדק אם ניתן לו גמול על בגתן ותרש. וכשנמצא שלא נעשה דבר, ציוה להמן ליתן גמולו כדי שמחר במשתה יוכל להשיב לאסתר שכבר ניתן למרדכי גמולו. והמלך חשב לתמוה שגם זה לטובת המן, שמתמא גם המן הגיע בגלל בקשה זו. ועל כן אמר: "מחר קח את הלבוש וכו' ועשה כן למרדכי וכו' (ו, י) כדי שייספיקו כל זה קודם המשתה שלא הספיק הזמן לארגן כל זה על ידי עבדים ושרים אחרים לפי שצריכים למחר ליתן גמולו קודם המשתה כדי שיוכל להשיב לאסתר שכבר נתן לו גמולו. ועפי"ז מתיישבת הפליאה למה ביזה המלך את המן כ"כ כי חשב שזוהו רצונו. וי"מ שפחד אחשורוש שמא יש לאסתר קשר עם המן וע"כ קראתו אל המשתה למרוד במלך.

להודיע שמסר לו את הכל לפי שבטח בו שהוא אוהבו ולא יעשה כי אם דברים שהם לתועלת המלך, ואף לא שאל לו על איזה עם מדובר, ואעפ"כ ברגע אחד הפך ה' את לבבו לבזותו שניהג את מרדכי בכל העיר ולתלותו כאחד הריקים.

הכסף נתון לך (ג, יא)

גם זה היה חלק מהישועה, שאילו היה מקבל ממנו את הכסף, על ידי השוחד היה קשה לאסתר להסיר את הגזירה שהרי הפסד גדול היה נגרם לאחשורוש על ידי ביטול הגזירה, אבל עתה ממילא לא היה איכפת לאחשורוש.

להשמיד להרוג ולאבד וכו' ושללם לבוז (ג, יג)

זו היתה תוספת גזירה כי על ידי שיזכו בשלל ירצו כל הגוים להרוג את היהודים בלי יוצא מן הכלל כדי לזכות בשלל. ועל כן הציע המן לאחשורוש עשרת אלפי ככר כסף כי לפי חוק המלכות הממון של הרוגי מלכות מגיע לאוצר המלוכה, אך המן רצה שהעם יזכה בכל הביזה, ועל כן הוצרך לפייסו בכסף.

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וכו' (ד, א)

מכאן רואים שהמן הסתיר את הכל, ולא גילה על איזה עם מדובר וכן בענין הכתב של המלך לא פירט אלא שיהיו עתידים ליום הזה. ועשה כן כדי שלא יבטלו היהודים את הגזירה (ועי' לעיל ביוסף לקח פסוק י"ב) ורק הגיד לשרים בסתר מה יצו ביום התאריך. ובכל זאת ידע מרדכי מה נעשה ואף ידע מפרשת הכסף וכמו שרואים בפסוקים שהגיד מזה לאסתר ואילו היה ענין זה גלוי למה לא ידעה אסתר מזה בעצמה! [ולפי"ז מת' למה שלחה אסתר למרדכי בגדים חדשים ואיך לא ידעה שעושה כן בעת צרה כי באמת לא ידעה מצרת המן (ועי"ש שמתרשן באופן אחר). עוד י"ל ששלחה לו בגדים כדי שיוכלו להתייעץ ביחד, ובלבוש שק אי אפשר לעבור את השער, אבל מרדכי לא רצה להיות אף רגע בלי תשובה ושק והעדיף לדבר עמה ע"י שליח. (ועי' בביאור הגר"א פסוק ד') ונמצא שכל עיקר הנס נעשה בזכות גדלותו של מרדכי שנתגלה לו הגזירה! (ולפי"ז רואים מכאן המדרגה של מרדכי הצדיק שהרי באותו זמן לא היה אף אחד שידע מצרתו ובכל זאת לא התבייש והלך בשק ועפר וצעקה אפילו שכולם חשבו אותו כאינו בן דעת).

ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול וכו' (ד, ז)

צריך ביאור מה היה הענין בפרשת הכסף, הרי זה רק היה הוה אמינא של המן ואחשורוש לא הסכים לקחת ממנו?

ויש מי שפירש לקמן עה"פ: "כי נמכרנו אני ועמי להשמיד וכו'" ואמר אחשורוש: "מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן", והוא פלא איך לא ידע שזה המן, ולא מסתבר שהיו אומות נוספות שגזר עליהן כליה?

אלא ענין העשרת אלפי כיכר כסף היה סוד בין המן לאחשורוש ולא היה רוצה שיתגלה שזה לא נעים למלך שישמעו מזה, ועוד שאף לפי חוקיהם היה אסור משום שוחד, או [והמלבי"ם פירש שהמן הציע סכום זה כדי לזכות ההוצאות המוכרחות בגזירה כזאת כגון מינוי פקידים והשליחים והאיגרות וכדו' וע"ז השיב לו אחשורוש הכסף נתון לך, אינך צריך לשלם לי, ולהיפך תיקח מאוצרותי כסף ליישום הגזירה] או שלא רצה שישמעו שדחה קבלת הכסף מחמת גודל שנאתו לעם ישראל כמו שדרשו חז"ל משל לבעל חריץ עם בעל התל. וכשאמרה אסתר בלשון כי נמכרנו הבין אחשורוש שמישהו גילה הסוד של הכסף כי איך יודעת מהמכירה שהתקיים מסירת כספים ושאל כעס מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לבגוד במלך ולגלות הסוד של המכירה, ואסתר שחשבה ששואל מי עשה את הגזירה השיבה: "איש צר ואויב המן הרע הזה", וע"כ כעס המלך כל כך על המן בחשבו שפרסם את הסוד.

וצומו עלי ואל תאכלו ואת תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונעורתי אצום כן וכו' (ד, ט)

המהר"ל בספרו אור חדש מפרש שאסתר אמרה להן הרי הגזירה של המן היא על כולנו, גם עלי גם עליכן, ע"כ צומו עלי, שתתפללו בעבורי, שהרי המתפלל לחבירו והוא צריך לאותו דבר נענה תחילה, ואם תכוונו עלי ולא על עצמכם נהיה בכלל סגולה זו. ולפי"ז אפ"ל כן הפטש בסיפא ואני ונעורתי אצום כן שגם אני אצום באופן זה שיהיה זה בעבורכם. ומדבריו למדנו שאם שניים סובלים מצרה מסוימת יש ענין שיחליפו ביניהם שכל אחד יתפלל בעבור חבירו ואין זו הערמה.

כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה וכו' אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד אשר יושיט לו המלך וכו' (ד, יא)

צריך ביאור למה דוקא עתה גזר המלך שאסור ליכנס אליו, ואפילו אשתו המלכה? ויש מפרשים שהחוק במדי קבע שאם גזרים גזירה חדשה אסור ליכנס אל המלך כי חששו שלא יטרידו אותו בענין החוק או יהיו כאלו שירגישו נפגעים מהחוק ויבקשו לשלוח יד במלך, ועל כן היה אסור ליכנס אל המלך אלא שנקראו על ידי המלך. והרי גם עתה נגזרה גזירה חדשה להשמיד ולהרוג את כל היהודים מנער ועד זקן, ועל כן נאסרה הכניסה אל אחשורוש. והנה אסתר לא די שהיתה נכנסת אליו בשעה זו, אלא שכל עיקר המטרה היתה לבקש אז על ביטול הגזירה, דבר שבעיני אחשורוש הוא חוצפה כשלעצמה, ועל כן לא דיברה אסתר תיכף בענין הגזירה אלא בתחילה הזמין אותו אל המשתה. וכן כתוב במדרש

ניסי המגילה

ועוד דבנפול אויבך אל תשמח).

ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם (ט, א)
צ"ב למה כת' "המה". אכן נס זה היה גדול שאין כדוגמתו שבכל הניסים כמו יציאת מצרים כבר נעשה בפועל רע לישראל והרבה כבר הוכו ומתו, ואף שאח"כ נעשה נקמה להמצריים אין זה אלא לבניהם ובני בנייהם, אבל הראשונים כבר סבלו ואינם, משא"כ בפורים אלו שהיו אמורים להיות מוכים ונהרגים המה בעצמם ועשו הנקמה לשונאים, וע"כ כתיב "המה". וכן הוא במדר"ר שאין לך נס שנעשה כמוהו שהנהרגים הרגו את הורגיהם והנצלבים צלבו את צולביהם (ספר תפוחי זהב).

ובשושן הבירה הרגו היהודים וכו' (ט, ו)

ידוע שבעשרת בני המן כתובים אותיות קטנות ת-ש-ז והוא נבואה לשנת תש"ז. והיו"ו הגדול כי באלף השישי התקיים המשפט שתלו עשרה קצינים גרמניים ימ"ש. ובתחילה היו שם אחד עשר נאצים אחד מהם התאבד בבית הכלא - כדי להשוות המספר לעשר. ואחד מהנידונים צעק בשעת התליה "חג פורים תש"ז!" איש זה קראו לו יוליוס שטרייכר ימ"ש. ושמעתי מיהודי שהיה מיוצאי גרמניה שרשע זה ימ"ש היה עורך העיתון "דער שטורמער" שבו היו הנאצים מפיצים השיטנה נגד היהודים, ובאחר מהעיתונים כתב בשעתו "מהאומה שלנו לא יעשו היהודים חגיגת פורים". ועכשיו מבינים למה צעק כן בשעת התליה.

עשרת בני המן (ט, ז)

הגמרא במגילה דף טז ע"ב אומרת שצריך להגיד העשרת בני המן בנשימה אחת והטעם לפי שכולם מתו בנשימה אחת. ויש להתבונן בגודל הנס, כמו שרואים היום כשהמשטרה מחפשת מחבלים בכירים בחמס ימ"ש ומשקיעה חודשים ארוכים כדי לחסל מחבל מסוים, וכל זה מלווה בהוצאות של מיליונים, ועוסקים בזה כמה וכמה אנשים, ולפעמים מחכים עד שנוסע למדינה זרה ועושים תכנון על פרטי פרטים, וכל זה כדי לחסל מחבל אחד מתוך עשרות ומאות. ולא נדבר מהצרות והרדיפות שסבלו אחרי החיסול של רשע אחד. אך אם ה' לא ישמור בית, שווא עמלו בו, שאם הקב"ה רוצה, כל עשרת בניו של המן מתו בלי טרחה או השתדלות יתר בנשימה אחת, ועבר הרוח ואיננו! אפילו אחד לא נשאר!

כי המן וכו' חשב על היהודים לאבדם והפיל פור הוא הגורל להמם ולאבדם (ט, כד)

צ"ב הכפילות שכתוב פעמיים לאבדם, אלא בא להודיע, שבאמת לא טעה המן בהפלת גורלו, כי לפי מערכת הכוכבים ומזלות היה חשבוננו מכוון היטב, וחז"ל אומרים שכבר נחתם דינם בשמים בחותמת של דם, ולא רק כפי שחשב המן בעצמו אלא אף יותר מזה, שהגורל עלה להמם ולאבדם כלומר להשפילם עד למטה והוא רק חשב לאבדם.

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים (י, יא)

כי בתחילה עשה הנחה למדינות בעת שנשא את אסתר והיה זה נס מן השמים להקל לאחשורוש על ביטול הגזירה כי בתחילה לא עשה הנחה ליהודים והם היו פורעים את המס וכשהמן ביקש לאבדם הציע לו עשרת אלפי כיכר כסף תחת המס שיפסיד בהריגת היהודים. ומאידך כשמדכי רצה להרוג שונאיהם של היהודים לא היה בכך הפסד למלוכה כי בלאו הכי לא היו הגויים פורעים המס, וע"כ הוקל לאחשורוש להסכים לכך. אך עתה שנגמר הנס לא היה עוד צורך בזה שכבר נצלו ב"י וחזר העולם כמנהגו ושילמו המס כרגיל.

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים (שם)

עוד ביאר ראיתי בשם הגר"ש ברעוודה שליט"א, שהרי בתחילה עשה הנחה לכל המדינות משום שלא ידע מאיזה מדינה באה אסתר, ועתה שידע שהיא יהודיה חזר וביטל ההנחה.

וללמדנו שאף שהיו ניסים ונפלאות שעשה השי"ת לישראל מ"מ שונה היתה התגובה של אחשורוש מאשר לבני ישראל, שהיהודים נתעוררו מחמת הגזרה לקבל התורה מאהבה ולהודות ולהלל לה', ואילו אחשורוש הטיפש, מלך זה שבתחילה הרג את אשתו בגלל אוהבו ואח"כ את אוהבו בגלל אשתו, לא נתעורר ולא נתפעל מהניסים שאירעו כלל, והלקח היחיד שהפיק ממעשה המגילה היה הידיעה שאסתר יהודיה היא, שעל כן דאג על איבוד ממונו במה שהניח המס לכבודה לכל המדינות בחינם. וזה מה שכתוב בפסוק יב' וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדולת מרדכי אשר גדלו המלך הלוא הם כתובים בספר דברי הימים למלכי מדי ופרס, כלומר דמי שרוצה להסתכל על המגילה כסיפור היסטוריה שישתכל בספר דברי הימים למלכי מדי ופרס...

והנה, בכל המגילה נכתב שמו של אחשורוש מלא, ורק כאן על "וישם המלך אחשורוש" נכתב שמו חסר, בלי וי". וטעם הדבר שמעתי כי האות וי"ו היא אות החיבור שמחברת דברים יחד, וזאת היתה הנקודה החסרה אצלו, כי אחשורוש הסתכל על כל המעשים הנפלאים כדבר מקרה כשל עצמו ולא ידע לחבר הדברים ביחד ולהבין שלא יתכן כל כך הרבה מקרים בלי יד מכוונת שמשגחת ומסובבת כל המקרים באופן נפלא ביותר כדי שכל מקרה ברגע הנכון יפעל הנס של ההצלה. ועל כן החסירו אות וי"ו משמו, כי היה חסר לו וי"ו החיבור.

מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו (ו, ו)

גם זה היה נס שאחשורוש לא גילה להמן השם עד שהשיב המן את דבריו כי אז לא היה עונה המן כדברים האלו, ואחשורוש העלים שמו משום שחשב שגם המן אוהב את מרדכי ואילו יגלה שמו עלול המן לבקש שיתן לו כל המלוכה. וסיבב הקב"ה כל מיני מחשבות משונות בראשם של המן ואחשורוש כדי להכין מפלת!

עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהילו להביא את המן אל המשתה וכו' (ו, יד)

כי יועצו כבר הודיעו לו שאם מזרע יהודי הוא לא תוכל לו, וכדי שלא יספיק לשבור העץ סיבב הקב"ה שעודם מדברים הובא אל המשתה.

נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג וכו' (ז, ד)

טענת אסתר היתה שהסיבה של המן להשמיד היהודים היא רק בגלל המלכה שגם היא מזרע היהודים וע"כ רוצה המן לאבד גם שאר העם כדי לאבד את המלכה. (יוסף לקח).

והמלך קם בחמתו ממשתה היין (ז, ז)

הדגיש שהיה משתה היין כי אסתר לא הסכימה לשתות במשתה הראשון משום שהיתה אז ביום השלישי של הצום. ואמרה ומחר אעשה כדבר המלך שתסכים לשתות עמו. אבל עד אז היתה נזהרת מיין נסך ולא ששתה ממגעו, וכששאל המלך מה שאלתך והיתה כוונתו איזה יין רוצה לשתות השיבה אסתר: "תינתן לי נפשי וכו'" וסיבב הקב"ה שמיד קם המלך בחמתו ממשתה היין באופן שניצלה אסתר מלשתות יין נסך.

ופני המן חפו (ז, ח)

פ"י ולא הספיק להתנצל והיה נראה כמודה על המלך שדעתו להרוג את אסתר. ומאחר שלא השיב כלום הוסיף חרבונו וגם הנה העץ, שאל"כ לא היה מפסיק בין שאלת המלך לתשובת המן.

ויאמר חרבונו אחד מן הסריסים וכו' (ז, ט)

לעיל כ' "עודם מדברים וסריסי המלך הגיעו" כי עשיית העץ היה סוד, שהמן עשה אותו בלילה ואיך ידעו מזה, אלא מחמת הכישלון שהוצרך המן להושיב מרדכי ברחובות העיר על הסוס היה מתווכח עם יועציו אם כדאי להרוס את העץ או לא, ועודם מדברים מזה הגיעו הסריסים ושמעו שעשה את העץ, ואמר חרבונו שהיה אחד מהסריסים שהגיעו לקחת את המן ושמעו אז שעשה העץ בשביל מרדכי. (יוסף לקח, גר"א).

וחז"ל מפרשים שגם חרבונו היה באותה עצה, שבתחילה ייעץ להמן לעשות העץ וכשראה שכלתה אליו הרעה הפך את עורו והלשין על המן. וראיה לכך ממה שאמר וגם הנה העץ וכו' גבוה חמישים אמה. ואיך ידע המידה המדויקת של העץ, ומוכח שהיה הוא שנתן לו העצה (מהרש"א).

גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עמד בבית המן גבוה חמישים אמה (שם)

כך עשה המן כדי שיראוהו תלוי מבית המלך, ובזכות זה הראה חרבונו על העץ באצבעו וראוהו המלך מיד. וע"כ כת' "הנה העץ וכו'" שהראה לו באצבעו.

הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דיבר טוב על המלך וכו' (שם)

סיבב הקב"ה שידבר בצורה שיבין המלך כוונתו שהעץ אשר עשה המן למרדכי אשר דיבר, טוב הוא על המלך, שטוב לתלות עליו המלך (גר"א).

ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך וכו' אין להשיב (ח, ח)

גם זה היה חלק מהנס שהמן לא פירש בכתביו שמחשבתו על היהודים רק שיהיו עתידים ליום הזה, כי פחד לגלות מזימתו. ואילו היה מפרש על היהודים לא היה נשאר פתח ההצלה, כי אי אפשר להחזיר כתב של המלך, אבל עכשיו רק הוצרכו לכתוב שהיהודים ישלטו, היינו ב"ונהפוך הוא", וזה עיקר הנס שהיה שייך להפוך מהאויבים על היהודים.

ואל היהודים ככתבם וכלשונם (ח, ט)

שבח גדול כתוב כאן, שאע"פ שהיו מפוזרים בין העמים עדיין דיברו בלשונם ולא התערבו עם הגוים ולא דיברו בלשונם, ומצינו בגאולת מצרים שהיתה בזכות שלא שינו שמם ולשונם ומלבושם.

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וכו' והעיר שושן צהלה ושמחה (ח, טו)

בפסוק הקודם נאמר והדת ניתנה בשושן הבירה ועדיין לא הוזכר שהעיר שושן צהלה ושמחה רק אחר שמרדכי יצא בלבוש מלכות, כי זה היה חלק מההצלה שגידל את מרדכי, שע"י זה האמינו הגוים למרדכי. וי"מ דקמ"ל שרק העיר שושן שמחה, אבל מרדכי עצמו לא היה שמח. ונראה הטעם עפ"י מ"ש שאי" בחז"ל שמרדכי בהיות עוסק בהצלת נפשות ירד מגדלתו בתורה, וע"כ רק העיר שושן שמחו על הצלתם, אבל מרדכי עצמו לא היה שמח. (וביוסף לקח (פסוק טז) פירש שהטעם למה מרדכי לא היה שמח, לפי שלא ראה עדיין סוף הנס.

לגיליון קפ"א

במה שהעיר בשער הציון בלשון הרמב"ם בפרטי המצוות "לעשות לחם הפנים", וכן בקרי"ס לעשות לחה"פ ולסדרו. והרי לכאורה העשייה היא רק הכשר מצוה. "ל לא דהאפיה היא מצוה בעצמה, שכן נאמר בפר' אמור (כד, ה) "ולקחת סולת ואפית אותה", וגם יש דינים באיזה אופן תהיה העשייה כדתנן (מנחות צד.) לחם הפנים נילושית אחת אחת ונאפות שתיים שתיים.

הרב יצחק ליסיצין

לתגובות בענין טבילה תוספת קדושה

בתגובות למש"כ ר"ש הולנדר עירבבו כאן בין תקנת עזרא, טבילה לתוס' קדושה, והטובלים כל יום כאילו הכל אחד. תקנת עזרא אינו משום הרהור ואין נ"מ איך נטמא מקדושת מצוה או מהרהור ומה שכתב ר"ל שבדור שעבר היו בעולם קדוש שכולו טהרה ואין בהם הרהור אינו מענין הטענה כלל. ובטעם טבילה ב"ק בברכות כא: שתורה צריך להיות בטהרה וכו' כבסיני ולא אמרו שלא יהיו מצויים כתרנגולים אלא כטעם להצניע היתר ט' קבים וע"כ אין מקום לטענה שריבו הטבילה מבטל תקנת עזרא. אכן בירושלמי ברכות ג:ד הטעם שלא יהיו מצויים כתרנגולים וכן ברמב"ם שתיקנו שלא יהיו מצויים וצ"ע בדבריו כי עזרא תיקן גם טבילה וחייב עונתם כל יום. [ובירושלמי יש לי לפרש דרך אחרת ואכמ"ל אבל לא ברמב"ם] ועי' או"ח בפמ"ג מש"ז אות' א' בזה.

ולא מצאנו מהאריז"ל ואילך שבע"ש ויר"ט ויום השבת ועוד יש לטבול לקבל תוס' קדושה. אבל לא מצאנו לאריז"ל כי אם בדבר שהזמן גורם שיש קודשה חדשה וכדי שיחול על האדם יש לטבול לקבלה ולא כתב שום רמז לטבול לתוספת ביום רגיל. ואין חולק על האריז"ל רק יש מחלוקת כללי אם משנת האריז"ל הוא משנת חסידים דוקא או משנת כל אדם. ולנו מסורה ברורה מרבותינו בזה ואכמ"ל ועל זה נאמר נהרא נהרא ופשטיה. ומוכח מהגמ' ביצה יח. שלא נהגו בטבילה זו בימי חז"ל ששם בגמ' בהיתר טבילה בשבת שניכר כמיקר והקשה הגמ' בימות הגשמים מאי איכא למימר ואם משנת כל אדם לטבול הרי נראה כטובל לתוס' קדושה ומאי קא מיבעא להם.

ומה שיש נוהגים לטבול כל יום אין לה רמז באריז"ל. ועליו יש לדון שעוקר תקנת עזרא [לדעת הרמב"ם] ומה שכתב הרש"ה ודנו בה חלק מן המגיבים שממעשה בחסיד אחד מוכח שלא נהגו כן אינו ראיה כלל כי אולי ראו שלא בירך אלקי נשמה וכדו' לפני הטבילה והגמ' יקצר בפרטי העובדא [אכן מה שכתב המגיב הר"י. ל. שכיין ששכבה לרגלותיו החשד הפשוט וכו' אין בו טעם כלל שאילו חשדו בו היה לנו ליתן טעם למה חשדו בו אכן הראיה ממה שלא חשדו בו ותלו בראייה לאנסו ולא תלו בתוספת טהרה בעלמא].

אבל מהגמ' בביצה הנ"ל מוכח שלא ידעו מטבילה זו וכן מוכח מהגמ' ברכות כד. ושם וידענו שיום טבילה הוא ותר"י פירושו שידע שטבל בבוקר וע"כ שימש מיטתו בלילה לפניו הרי לא היה סיבה אחרת לטבול. ועוד זאת מצאתי בשמות יט' וקדשתם היום ומחר ופי' ראב"ע שייטבלו והמרב"ן השיג עליו וכתב ומה טעם היום ומחר ואין צריך לרוחץ אלא פעם אחת [והאמת שכוננת ראב"ע כדברי הרמב"ן וכדמוכח בפ"י הקצר] ועוד האריך הרמב"ן לפרש שוקדשתם יתפרש גם וטהרתם וגם שמירת מטומאה בכלל ולמה נדחק בכל זה ויתפרש הטיב וקדשתם שייטבל כל יום להוסיף קדושה.

ואם יש רמז לטבילה זו בש"ס אין זה אלא בגמ' ברכות טו. מעלה עליו כאילו טבל - אכן עי' בראב"ד [דף יב. מדפי הר"ף] שכאילו טבל לקרוי. והמגיב הרב י. ל. ציין כמקור לטבילה זו מה שכתבו בענין טבילה לתשובה [ומה שציין לחזקוני איני יודע כוונתו] וגם בזה יש לדון כי פשטות הדברים שהטבילה היא הנזם של התשובה ומי שעדיין לאת התרחק מלהיות .. נזם למה.. ומה שהעתיק באריכות לטן היעב"ץ אין זה לשון היעב"ץ כלל אלא לשון השל"ה שער האותיות אות ט' וכמו שציין היעב"ץ בתחילת הפרק שהוא מהחסי"ל כוונתו לחסיד ישעיה סג"ל לוי זאת למדועי שרוב דברי היעב"ץ בעליות של מעו"ז הם העתקות ולפעמים הוסיף הערות אם כי חזקה על היעב"ץ שלא יעבור בשתיקה אם אינו מסכים ומ"מ דברי השל"ה שם הם פשוט שאינם למתחילים בעבודת ה'.

הרב יעקב הכהן ברגר

בנותן טעם להוסיף שבסוף ספר טהרה ברמב"ם, כתב שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב הוא והדבר תלוי בכוונת הלב וכו' כן המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשיות שהן מחשבות האון ודעות הרעות כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור. וכן בספר קדושה סוף הלכות אסור"ב כתב גדולה מזאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה ועיין בשער הציון תרט"ז אות ה' אמרו חז"ל נמשלו ד"ת למעין מה מעין מטהר את הטמאים אף התורה מטהר את ישראל.

הרב א. ג.

במשה"ק הרב אלקנה גלעזר (בגליון ק"פ) מדוע גזרו (בשבת יא.) שלא יצא החייט במחטו שמא ישכח ויצא, והרי אינו מתכוון להוצאה, ובהכ"ג שרי לכתחילה, וכמ"ש הט"ז בסי' שטז שבספק אם יש זבובים בתיבה מותר לסוגרה, דמקרי דבר שאין מתכוון. וכן קשה בשבת עג. נתכוון להגביה את התלוש וחתך המחובר.

הרב ששון סולטן כתב דהנה לגבי מתעסק העירו האחרונים אמאי ל"ח דבר שאין מתכוון (אחיעזר קוב"ש ועוד), ונראה דהגדר בזה, דאינו מתכוון היינו כשהוא מתעסק בפעולה אחת ומאליה יוצא ממעשהו פעולה אחרת כגון בגרירה שהוא מתעסק עם פעולת גרירה ממקום למקום וממילא יוצא ממעשהו פעולת עשיית חריץ, אך מתעסק אפי' כשחשב לחתוך תלוש והלכה ידו למחובר סו"ס אחר הטעות שלו שהלכה ידו למחובר הרי הוא מתעסק מתחילה ועד סוף בחיתוך של מחובר אלא דטעה ולא חישב להתעסק עם מחובר אך אין שייך כאן א"מ דענינו התעסקות בדבר אחד שיצא ממנה התעסקות בדבר אחר, ואף ספק פס"ר דלשעבר הגדר כנ"ל שהוא מתעסק עם סגירת תיבה ויוצא התעסקות אחרת של צידה. ודו"ק.

ולפי"ז ל"ל לענין חייט דיסוד הדברים כנ"ל דאין כאן ב' התעסקויות אלא טעות שאינו יודע עם מה מתעסק, אלא דצריך להוסיף דחפצים שנמצאים על גופו אינם מוגדרים שיוצאים ממילא מחמת שהוא יוצא אלא חשוב שמעשה ההוצאה מתייחס אליהם באופן ישיר וחישיב שמתעסק עם הוצאת גופו והוצאת החפצים שעליו.

אכן יש לעיין בדבריו דעצם יציאתו לא מקרי מעשה הוצאה כלל אלא מעשה הליכה.

הרב י. ש. כתב דגדר אינו מתכוין הוא כמו שכתב הכס"מ (פ"א מהל' שבת ה"ז) מיסוד רבי אברהם החסיד בשם אביו הרמב"ם שהוא כשעושה מעשה בכוונת ענין אחד ונגרמה ממנו תוצאה נוספת, כגורר מטה שהוא נתכוין לפעולת גרירת מטה ונגרמה ממנו עשיית חריץ, או נועל דלת ויש שם צבי שהוא נתכוין לפעולת נעילת דלת ונגרמה ממנו צידת צבי, משא"כ במוציא מחט בלא ידיעה או נתכוין לחתוך תלוש וחתך מחובר שלא היתה כוונתו בעשייתו לענין אחר.

והרב יצחק ליסיצין כתב דאולי י"ל שדברי הט"ז הם רק כגון ספק אם יש זבובים בתיבה שמותר לסוגרה, כי אינה מתכוין להתעסק בהם כלל, ואינו יודע אם הם קיימים בכלל, ולכן אמרין שהמעשה שלו הוא סגירת תיבה בעלמא כאילו היא בלי זבובים, גם אם באמת ישנם בה. כי באמת אינו נוגע בהם ולא עוסק בהם. משא"כ כשהחייט מוציא מחט שבבגדו ודרכו בכך, אי אפשר לקרוא למעשה הוצאתו שם אחר, אלא ודאי מוציא הוא מחט משרות לרשות, וכן כשנתכוין להגביה תלוש וחתך מחובר, סו"ס המעשה שעשה הוא חיתוך מחובר ואין לו שם אחר, ולא כזבובים דאמרין דעשה מעשה סגירה ולא מעשה צידה.

עוד תירצו שכל דבר שניכר לעומד מן הצד, לא חשיב כספק בענינו אלא הוי כמעשה ודאי, ובהכ"ג ג"כ הרי כ"א יכול לראות את המחט, וכן בנתכוון להגביה תלוש וחתך מחובר, הרי ע"י הסתכלות ניכר וברור שפעולתו פעולת תלישה, ולא מהני מה שהוא אינו יודע מזה. ולא דמי לזבובים שבתבה, דהתם צריך לעיין היטב כדי להבחין שהמעשה הוא צידה.

בקושיא מגליון קע"ו

א. בנידון השאלה כשחוט הבגד רובם ממין החייב בציצית ומיעוטם ממין הפטור, במה שטען הרב י. י. לוי (בגליון קע"ז, קעט) ששם בגד נקבע ע"פ רובו, כ"ז בדברי המג"א כשיש שיעור בבגד. אך בספיקו של הרעק"א הרי אין שיעור בבגד ללא הצירוף. ועדיין יש מקום לומר שאף לצד שאזלינן בתר רובא, כ"ז כשיש רוב בבגד ע"י שני חלקים, אבל כשהרוב נוצר ע"י תערובות יל"ע.

ב. בנידון השאלה השנייה האם בגד שעטנז שייטלו בו תכלת יותר ללבשו מדין עדל"ת. מצאתי בעונג יו"ט סי' א' דפשיטא ליה כיון שהבגד שעטנז הרי אסור ללבשו ולא שייך לדון עדל"ת. אמנם בחזו"א ריש הלכות ציצית נראה מדברין שבאיסור שעטנז אחרי שיש חוט של צמר אחד, אין מוסיפין באיסור אם מוסיפין עוד חוט צמר, וא"כ שייך לומר עדל"ת אף כשהבגד שעטנז.

הרב אפרים גרב

בקושיא מגליון קע"ד

במה שהקשו על דעות האחרונים בסי' רפ"ה שצריך לקרוא שמו"ת כל פסוק בנפרד ב"פ עם התרגום או כל פרשיה בפנ"ע, דלכאוי' נסתר ממש"כ השו"ע שאפשר לצאת י"ד מקרא פעם א' בקריאה בשעת קרה"ת. אין כאן קושיא כלל, דהשו"ע לא קאמר שקורא עם הבעל קורא אלא שקורא בשעת קרה"ת, כדמוכח ממה שציין לסי' קמו, דהיינו למח' הפוסקים האם מותר לעסוק בתורה בזמן קרה"ת, ועל זה כתב כאן השו"ע שקריאת שמו"ת מותרת בזמן קרה"ת, ואיה"נ שקורא לפי הסדר שכ' האחרונים בתחילת הסימן, דבלא"ה אינו קורא מילה במילה עם הבעל קורא.

הרב צ. ג.

אודות הקושיא שהקשה הרש"ז כהן בגליון הקודם (קפא), דלכאורה כל גר שנתגייר, שיתחייב מיד ביום שנכנס תחת כנפי השכינה, לקיים מצוות עשה דאורייתא דזכור את אשר עשה לך עמלק, דהא כבר איתבדר באהלי תורה מאי הדנחילו לן רבותינו, דמצות זכירת מעשה עמלק הוי מצוה תדירה כל השנה, אלא דבקריאה אחת בשנה הוא זוכרו כל השנה, דרושם הזכירה מהני עד שנה, וכמבואר בברכות נח ע"ב ובב"מ כח ע"א. [וכל מאי דפליגי בזה, הוא האם בשנה מעוברת צריך לכוון בפ' כי תצא, דשמא שנה היא דוקא י"ב חודש, יעויין בשו"ת חת"ס אבה"ע סי' קיט, ובמהר"ם שיק בספרו על תר"ג מצוות מצוה תרה אות ב' משמיה דהחת"ס, ובפעולת שכיר על המעשה רב סי' קלג, ובספר מיני תרגימא להגרי" פיק בסופו, ובשו"ת תורת חסד סי' לז] וא"כ גר שנתגייר, דהוא מעולם לא שמע כלל פרשת זכור, ופעמים משכח"ל דאף עתה לאחר שנתגייר, אכתי אינו יודע כלל ענין דמעשה עמלק ומצות מחייתו, אזי שיתחייב מיד לקיים האי מצווה.

וכיו"ב י"ע, על כל קטן שנעשה בר מצוה, שיתחייב מיד ביום שנכנס לעול מצוות, לקיים האי מצווה. איברא דבהא איכא למימר, דסו"ס הוא שמע קריאת פרשת זכור בהיותו קטן, ואכתי יש בו עתה רושם הזכירה, ושמא מדאורייתא סגי בהכי. וביותר, דבנותן טעם לצרף בזה מאי דאיכא דסברי, דמעשה מצוה דקטן, המחוייב במצוה מדין חינוך מדרבנן, דמוציאו יד"ח אף לאחר שידגיל ויהיה מחוייב מדאורייתא, [יעויין היטב במרדכי מסכתא מגילה רמז תשצח, ובמג"א ריש סי' רסז, ובחיי"א בה"ל שבת כלל ו' דין ג', ובמג"ח בתלת דוכתי, מצוה ו, לא, שו, ובשו"ת משיב דבר ח"א סי' יח] אלא בגר שנתגייר מאי איכא למימר.

א. הגר"נ ירוב שליט"א בעמח"ס "דברי סופרים" תירץ, דהרי כתב המג"א בס' ס סק"ב שכאשר אומר בשחרית באהבה רבה "וקרבנו לשמך הגדול", אזי מתקיים בזה זכרון למחיית עמלק, שהרי אין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק, וכן הביא מהפתחי עולם ומטעמי השולחן שם, (ובראש יוסף להפמ"ג עמ"ס מגילה יח. הק' על המג"א דהא בעינן ס"ת והיאך יוצא בזה יד"ח מחיית עמלק, ועי' מה שתיירץ החיד"א בעבודת הקודש בכף אחת סי' כה, ובדבש לפי מערכת ז' אות כא, וכן בנוהג כצאן יוסף בדין ק"ש וברכותיה אות ד'). וא"כ שפיר מקיים בתפילה, את המצוה דזכור דמחיית עמלק.

[א.ה. ומה נהדר המראה, דנראה דרבינו המג"א אזיל לשיטתו בד' דוכתי, דמצוות דעיקרם ענין של זכירה, אזי סגי דזוכר מקצת הענין בכללותו וברמזיו, מענין לענין באותו ענין, כהא, לענין זכירת מעשה עמלק באהבה רבה, וכן בס' תרפה סק"א דס"ל דיוצא בפורים יד"ח זכור דמחיית עמלק, בקריאה דויבא עמלק, אע"פ דעיקר מצות מחיית עמלק חסרה בהאי פרשה, וכמו דהפליא בזה המשנ"ב שם בסקט"ז (וכמדומה דזהו מהמקומות היחידים דהח"ח פליג על גדולי הפוסקים בתוך המשנ"ב, ולא בביאה"ל או בשעה"צ). וכן בס' סז סק"א דס"ל דיוצא זכירת יציא"מ כשמזכיר ענין של קריעת ים סוף. וכן בס' רעא סק"א דס"ל דיוצא יד"ח קידוש בליל שבת בתפילת שמו"ע.]

ב. הגר"י וינגורט שליט"א תירץ, דהא איתא ביבמות (מז). תנו רבנן גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו וכו', ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וכו', והשתא אי נחייבו מיד כשנתגייר למחות את עמלק, אזי איכא למיחש דהוא יחזור לסורו ויפרוש, וכן עי' בתוס' ביבמות מב. ד"ה גר, לכך כבר השאירו שיקרא ככל עם ישראל.

ג. הרב יהודה מרדכי ליבוביץ שליט"א תירץ, דנהי דרוב הראשונים ס"ל דמצות מחיית עמלק מצוה תדירה היא בכל יום ויום, וכ"כ להדיא הרמב"ם בפ"ה ממלכים ה"ה, ובסה"מ עשה קפט, וברמזי העשין שם, [ופלא דהרמב"ם בסוף חלק העשין, אחר מצות רמ"ח, שהרמב"ם מונה ואולך שישים מצות הכרחיות, לא כתב מחיית עמלק, וצ"ע], והכי ס"ל להחינוך והסמ"ג ועוד, מ"מ אשכח דכתב הסמ"ק (קמז) וז"ל, "לזכור מעשה עמלק, דכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק, זהו בשבת שלפני הפורים". ובחדדים (פרק יב אות כא) הביין מדבריו דפליג על הרמב"ם ודעימיה דהמצוה היא תדירה בכל יום, אלא דס"ל דהמצוה היא אחת בשנה, והכי נראה דמבואר קצת בפסיקתא רבתי פרשה י"ב אות י"ג דאיתא התם, אמר להם הקב"ה בני אין לכם אלא להיות קוראין פרשת עמלק בכל שנה, ומעלה אני עליכם כאילו אתם מחיתם שמו מן העולם, וכן יעויין בב"ח סי' תרפה, וא"כ לפי שיטת הסמ"ק א"ש, אך אכתי באמת קשיא לדעת שאר הראשונים.

ד. והרב חיים יצחק ויזל שליט"א תירץ, דרק אחד שכבר זכר, אז יש עליו איסור לא לשכוח, אבל אחד שמעולם לא

זכר, אזי אינו באיסור לא תשכח, ולכן אין עליו חיוב זה עכשיו, דקיי"ל לגבי מצות שכחה דשכוח מעיקרא אינו שכחה וכן י"ל גבי איסור "לא תשכח" ואפשר שגם המצות זכור הוא איסור לזכור דבר שידע דהמצוה היא לשמר הלאו, כיון שהלאו הוא דוקא בידע ה"נ העשה דווקא כה"ג ואפשר דגם לשון זכירה הוא שיזכור דבר שידע. ואדרבה יתכן דאף אח"כ בהגיע הזמן שכל כלל ישראל קוראים, אז הוא לא חייב ככולם, אלא דבפעם הראשונה זה מצוה קיומית, ורק אח"כ כיון שכבר יודע, זה יהיה מצוה חיובית, אלא שראוי שישמע זכור ככל ישראל.

ה. והרב רפאל שפירא שליט"א תירץ, דמדאורייתא האיסור של ביטול המצוה הזו שעיקרה שנהא בלב, זהו רק כאשר בא לידו נסיון שתלוי במהות המצוה של מחיית עמלק, ואז עובר על המצוה ולא מוחה ולא שונא, אז ביטול המצוה, אבל כאשר אין לו נסיון במצוה זו, אזי אף שלא קיים המצוה, אבל מאידך גם לא עובר עבירה, ומה שקוראים סמוך לפורים, זהו מצות זכירה התלויה בפה, וא"כ כיון שמיד שהוא מתגייר הוא לא נפגש אם האיסור הזה, אז הוא גם לא צריך לקרוא מיד עמלק. אך אכתי הדברים מחודשים, דבפשטות צריך שיהיה לו תדיר שנהא לעמלק, וגם דפעמים יכול לעבור הרבה זמן מאימתי שנתגייר עד שקוראים בציבור פרשת עמלק, ובנתיים יכול לבוא לידי נסיון במצוה זו, וכאשר לא קרא זכור ולא ידע ענינה, אזי יכול חלילה לעבור על איסור דאורייתא. וגם דחיזק דבעקרון ר"א היה משחרר את עבדו אפילו בשבת בשביל קריאת זכור.

ו. והרב יצחק פרלמוטר שליט"א תירץ, דהרי בספר האשכול בה"ל חנוכה ופורים סי' י' הוכיח מהסוגיא במגילה ר"פ שני דבקריאת זכור בעינן דוקא בס"ת, וכ"כ הב"ח בס' תרפה, ובשו"ת משיב דבר ח"א סי' מז, וא"כ הרי אין להוציא ס"ת ליחיד. וליכא למימר שיביאו עמו עוד אנשים עד שיהיה עשרה, כיון דלא סגי שיהיה עשרה אלא צריך שלפחות רוב האנשים לא שמעו זכור, וכמבואר בביאור הלכה סי' קמג, ובשו"ת בנין שלמה סי' לה וסי' נד, וכן במועדים וזמנים ח"ב סי' קמב.

ז. והרב מנחם גרבר שליט"א תירץ, שהרי בפסוק כתוב, זכור את אשר עשה לך עמלק, והגר, הרי עמלק לא עשה לו מאומה, וא"כ באמת עתה אינו חייב במחיית עמלק, ורק נכנס לחיובים של כלל ישראל, וא"כ הוא ישמע סמוך לפורים ככל עמ"י. וכן יש ראשונים דס"ל דגר לא יכול לומר בברהמ"ז על שהוצאתנו מארץ מצרים, כיון שלא היה במצרים, ורק אלוקי אבותינו יכול לומר כיון שזה הולך על אברהם שהוא אב המון גויים, וכמובא בראשונים בב"ב פא. ובביכורים פ"א מ"א.

ח. והרב יצחק הכהן רפפורט שליט"א תירץ, דבמצות זכור אין עיקר החיוב על התוצאה של הזכרון שיזכור בכל עת, אלא עיקר החיוב על פעולת הזכירה שעושה פעולה שתגרום לו לזכור כל השנה, וזה כבר חיוב לעשות פעם בשנה פעולת זכירה למשך שנה שלימה.

ט. והרב שמואל ליפשיץ שליט"א תירץ, שבזה גופא הוא מתגייר הוא מוחה בזה את עמלק, ואפילו אם הוא לא היה עמלקי, דהרי כל המטרה של עמלק זה היה לקרר גם את האומות שהרי שמעו עמים ירגזון, והוא רצה לקרר אותם מזה, וא"כ עי"ז גופא שמתגייר זה מוחה את עמלק. ובפרט שידוע מהגר"ח (הובא בתשובות והנהגות ח"ב סי' רכג, ובשו"ת יין הטוב ח"ב סי' ג) דכל המתנהג ברוע הוא עמלקי יעוי"ש. ובר"ש משאנן בפ"י על התו"כ בחוקותי אות ט' זכור את אשר עשה לך עמלק, שתהא שונה בפ"ך הלכות מגילה, והובא להלכה באבנ"ז או"ח ח"ב סי' תקיז סק"ז, וכע"ז בתוספתא בפסחים פ"ה ה"ח שבלימוד הל' פסח בליל הסדר יוצאים יד"ח סיפור יציא"מ.

י. והרב משה דוד ברלינגר שליט"א תירץ, דמצות זכור זהו מצוה על הציבור, דא"כ היאך קוראים בשבת בס"ת הרי נחשוש שמא יעבידנו ד' אמות ברה"ר כמו שחז"ל חששו על שופר ולולב, אלא שזה רק דין על הציבור, ואז אין חשש שיטעו דאחד מזכיר לשני, כמו שכל שבת אפשר לקרוא בתורה. ועוד, דכיון שעיקר המצוה זה כשיש מלך ואז יש מלחמה ואז יש ציבור שעושים את המלחמה, א"כ כל צורת המצוה זה בציבור, וזה לא רק דין חיזוני שזה דין בציבור, אלא זה מעצם המצוה. וכיון שזה רק דין על הציבור, אז הגר לא חייב לקרוא מיד ביחידות זכור.

יא. והרב אורי שחר שליט"א בעמח"ס "ברית ראשונים" תירץ, דהרי חז"ל כבר קבעו שקריאת זכור זה סמוך לפורים, דהימים האלו נזכרים ונעשים, וא"כ באמצע השנה אין כלל חיוב, ומה שבכ"ז עכשיו הגר אין לו זכור, הרי יש כח לחז"ל לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה.

יב. והרב חיים לייב שרייבר שליט"א תירץ, דהרי איתא בקידושין (עו): שבמלחמה היו רק כחיילות של בית דוד, כדי שתהא זכותן וזכות אבותם מסייעת, וכן כתוב בפרשת בשלח לגבי מחיית עמלק, בחר לנו אנשים, ואיתא במכילתא אמר רבי אליעזר, אלו יראי חטא, ובאברבנאל כתב שהם אנשים צדיקים, וא"כ כיון דלגרים אין זכות אבות ואינם מיוחסים, אז לא היו לוקחים אותם כ"כ למלחמה, וא"כ כשם שנשים אינם חייבות בזכור כיון דלאו בנות מלחמה נינהו, כן גרים פטורים מזכור.

יג. והרב שאול קראוס שליט"א תירץ, דלעולם אף שהחת"ס נוקט שצריך לכוון בפרשת כי תצא בשנה מעוברת, אין הביאור משום שצריך לזכור כל הזמן וכיון שאדם זוכר רק למשך י"ב חודשים, לכן צריך לכוון, אלא כיון שמהתורה אין תאריך למצות זכור, כמו שיש תאריך לפסח וסוכות וכו', אלא המצוה שצריך לקרוא כל שנה, וכיון שעברו י"ב חודשים אז זה כבר יותר משנה ולכן צריך לקרוא שוב, אבל לעולם אין עיקר המצוה לזכור כל הזמן, ולכן אין הגר צריך לקרוא מיד כשמתגייר.

יד. והרב משה יצחק שוב שליט"א תירץ, שהרי כל המיוחדות של קריאת זכור זהו שעושים זאת בפרסום וברוב עם, ובזה הוא חלוק משאר בזכירות, ועד כמה שכאן אנחנו רוצים לחייבו שיקרא לפחות ביחידות ובלא ס"ת אז זה כבר לא המצוה, והוי ככל הזכירות.

טו. והרב שמואל גרוס שליט"א תירץ, דבשו"ת הרמב"ם סי' שטמ כתב בתש' לר' עובדיה גר צדק, דבגר יש יותר חומרא מכיבוד אב ואם, דבאו"א צריך לכבדם ולירא מהם, אבל בגר צריך בתוספת לזה גם לאהוב אותם באהבה רבה, וצריך לזיהר מאוד באונאת הגר, וא"כ אם מיד כשמתגייר יאמרו לו שצריך למחות את עמלק יש לחשוש שזה יפגע בו, ובפרט אם הוא היה עמלקי, דעד עשר דורות אסור להזכיר שהיו גרים ומעשיו הראשונים, וגם יש לחשוש שיחזור לסורו וכתוס' ביבמות מב. ד"ה גר, לכך יקרא רק מתי שכל עמ"י קוראים.

טז. והרב שמואל הלוי פכטהלט שליט"א תירץ, לפי היסוד שכתב הר"ן דיש מצות שהתורה מסרה לחכמים איך לקובעם ולהעמידם, עי' ר"ן פרק יוהכ"פ ביומא לגבי מצות עינוי ביו"כ שלפעמים רבנן הקילו מה"ט, וכן בר"ן ר"פ לולב הגזול לגבי דין הדר כיון דלא פירשה התורה מהו הדר נמסר הדבר לחכמים לקבוע לזה גדר ושיעור ופרטי הדינים, והכ"נ נראה שמצות זכור שדרשו חז"ל לזכור בפה לא כתבה תורה ברור אימתי ואיך ממילא נמסר הדבר לחכמים והם קבעוהו על שבת שלפני פורים, וכך הוא במ' סאה חסר קורטובאינו יכול לטבול, וכן ברשב"א ריש חזקת הבתים אהני דבי בר אלישיב ואכמ"ל, וא"כ א"ש בגר וקטן כיון שחז"ל כבר קבעו זמן וגדר. אך אכתי יש להעיר שהרי חזינן בחת"ס שבשנה מעוברת יכוון לצאת ידי חובה בפר' כי תצא, ואולי משום שזה דבר קבוע. ועוד יש להעיר שהרי חזינן במג"א שאם לא קרא בשבת זכור אז יקרא בפורים ויבא עמלק, אפשר שזהו מכלל תקנת חכמים למי ששכח, ואכתי יל"ע.

יז. והרב אהרן הכהן פרידמן שליט"א תירץ, ע"פ מה שמתבאר בלשון החינוך (מצוה תרג, וכ"מ במנ"ח שם בדעתו) שהחיוב מדאורייתא הוא לקרות פעם אחת בכל ימי חייו, וא"כ נמצא שהגר או הקטן שלא קוראים עתה את פרשת מחיית עמלק לא עוברים על דין דאורייתא. רק שעדיין יש לשאול שמצד רזיזין מקדימין למצוות שיקראו עתה ולא יחכו לזמן קריאת פרשת זכור, אמנם כיון שהקושי לא מצד דין אלא מצד ענין שפיר י"ל שיש גם ענין לקיים את המצוה באופן שחז"ל קבעו.

יח. והרב יצחק מאיר שוורץ שליט"א תירץ, דברמב"ם פ"ה מממרים הי"א כתב שגר אסור לו לקלל את אביו או לבזותו, שלא יאמרו שבאנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, שהרי עכו"ם גם מכבדים בנמוסיהם, וכן נפסק בטוש"ע יו"ד סי' רמא ס"ט, וא"כ אם מיד שמתגייר יאמרו לו למחות את עמלק יש לחשוש שאביו ישמע שהוא מבזה אותו, ועי' ברע"א בשו"ע שם, וכן במבלי"ם דברים כז. טז.

יט. והרב יששכר וולפין שליט"א תירץ, שבדרך כלל גר שהוא כבר מגיע להתגייר אז לפני זה הוא לומד תנ"ך, וא"כ בזה הוא כבר יודע על עמלק, וכמו שבקטן בדיעבד מספיק מה שהוא שמע כשהוא היה קטן כך בגר. ואף שהיה עכו"ם, מ"מ סגי דסו"ל הוא יודע ענין זה, וכמו דחזינן ביבמות סב. דהיו לו בנים כשהיה עכו"ם אזי איכא מ"ד דסגי בהכי לקיים מצוות פו"ר, ועי' בטו"א בר"ה כת. ובמנ"ח מצוה א'.

כ. והרב מתתיהו גולד שליט"א תירץ, דבשד"ח מערכת ג' אות זו דן האם גר מצטרף לעשרה לקריאת זכור, וכן בקה"י בליקוטים סי' ד' דן בזה, וא"כ החיוב של

הגר הוא פחות. ובמרדכי במגילה פ"א סי' תשפו כתב דבעיר וירצבורק מנעוהו לגר מלהיות ש"ץ, וכן עיין בשו"ע סי' נג סי"ט. אבל בשו"ע תרפט ס"א כתוב שגר חייב במגילה, וכן כתוב במגילה פרק ט פסוק כז וכל הנלוים עליהם, ופרש"י שאלו הגרים העתידיים להתגייר.

כא. והרב משה פישר שליט"א כתב דבאמת מצאנו בעקרון אחד שמיד שנהיה בר חיובא קרא זכור, הרי הוא טבי עבדו של ר' אליעזר, שהרי ר"א שיחררו ומיד שמע זכור, ועיין היטב ברא"ש בברכות בפרק שלשה שאכלו סי' כ.

כב. והרב יצחק ליסיצין שליט"א תירץ, דבמנ"ח (תרג) כתב דמהתורה די שיזכור בפה כל יחיד, ורק מדרבנן הצריכו בעשרה ובס"ת, ולפי"ז לק"מ כי רבנן קבעו תקנתם זו דוקא בשבת שלפני פורים ולא בזמן אחר. ולהמג"א וט"ז (תרפה ב) שכתבו מתוס' ורא"ש דמהתורה מחוייבים לקרות זכור בס"ת בעשרה, י"ל דהחיוב הוא רק כשיש עשרה ורשאי לשחרר עבד כדי שיהיה עשרה, אבל גר יחיד אינו מחוייב וכמו מי שנאנס מלשמוע זכור מויבוא עמלק אינו מקיים זכור בס"ת בעשרה אחרי פורים עד פר' תצא.

כג. והרב יעקב ישראל יונגרמן שליט"א תירץ, דהקושיא תלויה באשלי רברבי, א. בתרגום יונתן בן עוזיאל דברים כה יט כתב, דמצות מחיית עמלק נוהגת בין בזה"ז ובין בימות המשיח, אך ההגהות מימונית פ"ה ממלכים ה"ה כתב דאין מצוה זו נוהגת עד ימות המשיח, וא"כ לפי ההג"מ מיושב, דבזה"ז אין מצוות מחיית עמלק. והגם דמצות זכירה היא מצוה בפנ"ע, י"ל דמי שאינו במחיה אינו בזכירה. ב. היראים בס' רצט כתב דמצות מחיית עמלק מוטלת רק על המלך ולא על שאר ישראל, ולפי"ז ג"כ מיושב. ג. הרמב"ם בסה"מ סוף מנין העשין כתב דמצוה זו מוטלת רק על הציבור ולא על היחיד, ולפי"ז נמי מיושב. אך המנ"ח מצוה תרד גרס בחינוך דהמצוה על כל יחיד ויחיד.

כד. והרב שמעון דוד גולדבלט שליט"א תירץ, שהרי בשו"ת בנין שלמה במפתחות בסוף הספר בס"י נז, כתב לחדש דכהנים ולויים פטורים מזכור, כיון שהובדלו משאר ישראל ואינם יוצאים למלחמה, כרמב"ם בפ"ג משמיטה ויובל ה"ב, ועיי"ש מש"כ בזה מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בדרך אמונה, וכן בבצל החכמה ח"ו סי' מט אות ט', וא"כ אף גרים כיון דבמקום שבעלי תשובה עומדים אפילו צדיקים גמורים אינם עומדים, וגם קשים גרים לישראל כספחת שזה להרבה ראשונים למעליותא, לכן לאו בני מלחמה נינהו, וממילא אינם חייבים בזכור ככהנים ולויים. [אלא דעצם דברי הבנ"ש צ"ע, דחזינן בכמה דוכתי דאף לויים מצוים בזאת המצוה, דשמואל הנביא היה לוי כפרש"י בריש שמואל דאלקנה אביו היה לוי, ואעפ"כ שמואל מחה את העמלקים. וכן הרא"ש כתב דר"א היה משחרר עבדו בעבור מצות זכור, והרי ר"א לוי היה כירושלמי בסוטה פ"ג ה"ד, ואכמ"ל].

כה. והרב נחום בלוח שליט"א תירץ, שהרי כתוב בשו"ת לחמי תודה למהר"י באסן סי' ה שגר שנתגייר אין מענישים אותו מן השמים אלא אחרי שיעברו עשרים שנה מאז שנתגייר, כיון שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ועי' בשו"ת משנה הלכות ח"ו סי' רד איך שהסביר את זה. וכע"ז כתב בעל השואל ומשיב בספרו ידות נדרים סי' רמד אות ב' דגר שנתגייר אזי אפילו שהגיע לגיל שבעים לא צריך לקום לו אלא אחרי שיעברו עליו שבעים שנה מאז שהוא התגייר, כיון שהוא כקטן שנולד, וכן בשו"ת הרי יהודה בח"א בהקדמה בשם כף הכהן דף ל' דאדם שמת וחוזר לחיות בדרך נס הרי הוא כקטן שנולד ממש, וכן דן שם לענין גר, ועי' בתיו"ט באבות פ"ה מכ"א, וא"כ אולי אף במצות מחיית עמלק וזכור הוא לא חייב מיד כי הוא כקטן שנולד. ואפילו לפמש"כ הראבי"ה במגילה סי' תקסט דקטנים חייבים במצוות מגילה כיון שאף הם היו באותו הנס, וא"כ אפילו שהוא כקטן שנולד יהיה חייב, י"ל דהגר לא היה באותו הנס. אבל פשיטא דכ"ז לפלפולא דודאי דגר חייב בכל המצוות, וכרמב"ם פ"ב מאיסור' ה"ז.

כו. הבה"ח חזקיהו יעקב יצחקי ני"ו תירץ, דהרי כל הקושיא היא שהרי גר הוא לא יודע כלום מענין של עמלק, וא"כ שלפחות יקיים את עיקר הדין מדאורייתא לעיכובא, והיינו שיקרא אפילו לא בציבור, ואפילו לא מתוך ס"ת, ואפילו לא בפה, וא"כ אפשר ליישב שבכזה אופן של מחיית עמלק, זה לא יגרום לו שהוא יזכור את עמלק כל הזמן, עד שכל עם ישראל יקראו סמוך לפורים, ולכן כבר לא הטילו עליו בכלל לקרוא מיד כשהוא מתגייר. ולומר שהוא יצטרך לקרוא כל יום ויום, זה כבר לא שמענו, דרק בקריאת שמע שכתוב בשכבך ובקומך אז צריך כל יום ערב ובוקר, אבל בזכור לא צריך עד כדי כך.

והדת ניתנה
ניתן לקבל חוברות פורים משניים קודמות
תשע"א - שמחת פורים ומגילת אסתר
תש"ע - הערות בעניני פורים תשס"ט - קריאת המגילה בדוא"ל המערכת, או להזמין בטל' 052-7678393

במושך השבוע - עד פורים הבעל"ט
תתאפשר בל"ג השגת גליון זה
ע"י אוצה"ס בית יוסף ברח' שדי חמד

לנדיבי עם
חוברת זו יצאה במהדורה מצומצמת (עקב תקציב מוגבל).
החפץ ליטול חלק בהרצאת תורה ולזכות את הרבים בהדפסת גליונות נוספים, נא לפנות לטל' 052-7678393
ובזכותו נוכל לחלקם ולהפיצם לפני ימי הפורים

נושאי הגליונות הקרובים בס"ד
ויקהל - ת"ת בשבת (בהלכה)
ויקרא - קמיצה
צו - שבת הגדול בהלכה ובאגדה
פסח - עניני פסח
ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' בדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net
או בתיבות "עומקא דפרשה":
בכניסה לאוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח.
בג. הדרומית - ביהכ"נ משובב נתיבות, נתי"מ 90.
אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.
ד"ת בדפים **בכת"י ברור** מתקבלים עד יום א' בלבד.
בדיסק ובמייל יש להעביר עד יום ג' בלילה.

שלישים יום קודם הרגל
לכבוד חג המצות הבעל"ט
יצא בס"ד גליון מיוחד
בעניני פסח
ד"ת יתקבלו אך ורק לאחר הקלדה והגהה בדיסק או בדוא"ל עד יום ראשון ט' ניסן

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות בכל ערש"ק, יש לשלוח בקשה לכתובת:
gal200@neto.bezeqint.net

המעוניינים להשתתף ולכתוב בקביעות נא לפנות לטל' 052-7678393

להנצחות ופרסום בגליון: 052-7678393

לעילוי נשמת
ידידנו ורענו הארי שבחבורה המופלג בתורה ויראה
הרה"ג ר' אריה הלוי בלוך זצ"ל
ב"ר שמואל יבלח"א
נלב"ע י"ג אדר תשע"א
הוקדש ע"י בני החבורה בישיבת עטרת שלמה

לעילוי נשמת
צביה בת ארנולד שפייר ע"ה
נלב"ע י"ח אדר תשס"ג

לעילוי נשמת
מרת אסתר הינדא בת הרב שאול יצחק
נלב"ע י"ב אדר

לעילוי נשמת
ר' אברהם ב"ר ישראל אליהו ליכטמן זצ"ל
נלב"ע י"א אדר

עמלק ועמל התורה - שני קצוות הופכיים
"עמלק" שמו זוכרו לדראון עולם, כל דבר של קדושה מקומם אותו, מרתוח אותו, אינו יכול לסבול. הראשון שהרים יד ברש גלי נגד ה' נכדו "החכיב" המן הרשע שבער לו בעצמותיו ואין לו שום נחם מכל אשר לו רק בגלל מרדכי, אחרי שמעמ לקול יועציו וחכמו ולקח את העץ שמשים שאמה משיירי קורות "תיבת נח", הכל חזק ומתוקן לפעולה, נשאר לו רק עוד כמה דקות עד שעת הבוקר המוקדמת שאפשר כבר בשעה כזאת לכא ולהפריע את מנוחת המלך ובאותן דקות עושה לו סיוור ברחוב היהודים, הולך לו מוזהב עונג כי הנה תוכניותיו השטניות הולכות ומתגשמות, והנה שומע הוא "קולות וברקים" באשמורת הבוקר, הולך אחרי הקול מגיע למעמד כזה מרומם, כזה מרגש, אפילו אבן מקיר נמסה ונימוחה. אבל המן נותן הוראה למנות את כל אותם הילדים ומטיל שלשלאות של ברזל ואומר מחר אחרי שאקבל רשות מהמלך לתלות את מרדכי עוד לפני שיתלה את מרדכי יהרג את כל אותם נערים וילדים. כ"כ אלף תינוקות של בית רבן, למה? הרי כעת הכי "הולך לו בחיים" להרוג את מרדכי שנוא נפשו, ולמה יהרגם נעדרים מתוקים אלו עוד קודם למרדכי???! אלא הוא הדבר, המן מרגיש בחוש העמלקי המחודד שלו שילדים אלו, הכל שאין בו חטא, הם הם המפריעים לו יותר ממרדכי! אין הוא - המלא וגדוש כוחות

הטומאה - יכול לסבול זאת!!! מצות עשה מדאורייתא לזכור את מעשי עמלק ולא לשכוח חלילה. ובגמ' מגילה (יח) למדו מכך לא לשכוח בלב, ולזכור בפה. וכתב מן הכתב סופר **חידוש נורא**: נראה לי לולא דבריהם ז"ל ... מה שאמר "לא תשכח", שנזכר תמיד מה גרם שבא עמלק, מפני שרפו ידים מדברי תורה ולא יראו מאלקים, וזה יהיה בזכרוננו תמיד שאם אנחנו נרפים מדברי תורה, באים עלינו ... עכ"ת. ומטו בה משמיה דרשכב"ג מן הגרא"מ שך זצ"ל שמסר את נפשו ותמצית דם לבו על שפיון בלימוד התורה ביהכ"ל הישיבות הקדושות מיד "ובא עמלק", עם גזירות וצרות ישנות גם חדשות של גיוס בני הישיבות, "והיה כאשר ירים משה ידו" - ישראל עושים תשובה ומקבלים על עצמם חזק עול תורה, מיד "וגבר ישראל".
אם שונאי עולם התורה הירימו ראש, סימן שאצלנו יש חלילה רפיון בעמלה של תורה. חובה קדושה עלינו בימים של "קימו וקבלו" האבהה ובשמחה, לחזק בקרבנו את קבלת התורה ברצון, "כל חפציו לא ישו בה", טוב לי תורת פיך" וכו', וכו' יתפוגגו ויעלמו כל שונאי התורה למיניהם.

מוגש ע"י:
ארגון "משוכב נתיבות"
מרכז להצלה רוחנית

לקביעת חברותא 9141217
24 שעות ביממה

דרושים לחברותא

נושא	מקום	שעה	טלפון
דף היומי	קצוות החושן	אחרי הנץ	050-4172314
גיטין פ"ק עם בחור ישיבה		9-12	052-7181986
גמ' ברכות, מוסר חרדים בעיון	מסילת יוסף 1		052-7670381
הלכות שבת בעיון	פתוח		052-7620656
סושי"ע א"ח	נאות שמחה		9742634
הלכות שחיטה	שאנת אריה		052-7663551
פרק איזהו נשך	כולל בית ישראל סוף ריה"נ		054-8491956
פתוח		9:30-12:30	057-3193002
פתוח	קומפלקס מסילת יוסף		052-7628697
פתוח	גבעה דרומית	ימים ב, ה 10-12	054-8475461
מתקרב מהאיזור		10-12	057-3189011
מחפש כולל הלכה			057-3191353
מחפש כולל הלכה			050-4134050
מחפש כולל הלכה שבת/ ב"ח			054-8459514
גמרא ביצה	ברכפלד		9298566
פרק איזהו נשך	כולל בית ישראל סוף ריה"נ		054-8491956
גמרא בעיון קל	ברכפלד	4:30	054-8423692
קדושי בעיון	עדיף חפציבה	1-4 שעתיים	050-4144295
מפעל הש"ס 20 דפים	עדיף ברכפלד		057-3128357
גמ' קדושי	ישיבת נור ישראל	4:00-6:30	054-8408210
סדר מועד עמוד ליום	חברון, רח' שד"ח		054-8429484
דף היומי	בית אבא		052-7614024
ב"מ, המפקיד	אחרי 4		9740966
מסכת נדרים	המרזבי - חפציבה		054-8408925
גמ' בקיאות	אזור קס"ם	4-5	057-3163311
פתוח	עדיף ברכפלד	6:00 מ	052-7648316
גפ"ת	מאור חיים נתי"מ 2	9:30	9790732
גמרא שבת גפ"ת הספק	היכל יצחק / בית יצחק	9:30	052-7149435
כיצד מברכין בעיון	אהבת תורה - ברכפלד	9-11 אפרס להשאיר הודעה	050-4115393
בבא מציעא, איזהו נשך	עדיף בבית		052-7166636
פתוח	בבית, זכרון שמואל גרין פארק		052-7772915
פתוח	מאור חיים		9790732
שב שמעתתא	קצוות החושן	11-12	054-8437242
מס' ברכות	בביה"מ מול נתי"מ 11	10-11	054-8018066
קידושי, דף ליום, גפ"ת	נור ישראל, שער המלך 2	10:45-11:45	054-8408216
פתוח	7-9		050-7532454
מ"ב ח"ב	קריית ספר	10:15-11:00	9744120
בבא מציעא	פונוביז' שד"ח	2-4 שעות	054-8404985